magazin istoric

ANUL XIV Nr. 7 (160) IULIE 1980

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIV

Nr. 7 (160)

iulie 1980

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFANESCU

① ②

③ ④

SUMAR

2 050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ŞI INDEPENDENT

- **NICOLAE CEAUŞESCU: Un popor stăpîn pe destinul său** — **2**
- **Burebista — în conştiinţa românilor:** *C. Cantacuzino Stolnicul, D. Cantemir, N. Bălcescu, C. Bolliac, A. D. Xenopol, Gr. G. Tocilescu, D. Onciul, V. Pârvan, N. Iorga* — **3**
- **Burebista — în conştiinţa lumii:** *B. G. Niebuhr, Th. Mommsen, J. Jung, G. Zippel, J. Kleinsorge, G. C. Brandis, K. Patsch, V. V. Latîşev, E. Minns, C. Jullian, R. Paribeni, F. E. Adcock, J. Carcopino* — **5**
- **Imaginea geto-dacilor în arta europeană:** *Virgil Cândea* — **8**
- **În cartea eroilor naţiunii germane:** *Heinrich Pantaleonis* — **11**
- **Bărbatul care i-a înălţat pe geţi:** *Jan Trynkowski* — **16**
- **Mare om politic, mare diplomat:** *Mihai Gramatopol* — **18**
- **La Boisserie — cu şi fără generalul de Gaulle:** *Jean Mauriac* — **23**
- **AL XV-LEA CONGRES INTERNAŢIONAL DE ŞTIINŢE ISTORICE** • **Convorbiri cu** *prof. univ. dr. H. Wolfram, prof. univ. dr. H. Lutz, W. Lukan, dr. D. Peyfuss, prof. univ. dr. M. Mitterauer, prof. univ. H. Stourzh, dr. L. Mikoletzky, prof. G. Székely* — **26**
- **Domn al tuturor românilor:** *Mircea Muşat* — **29**
- **Un triunghi al gloriei româneşti:** *H.M. Berthelot, Al. Averescu* — **34**
- **Amintiri din zile negre:** *Valeriu Branişte* — **41**
- **În solie la Ivan cel Groaznic:** *L. A. Iuzefovici* • **Armele terorii (II):** *Brian Johnson* • **Cow-boyul:** *Claude Fohlen* — **46**
- **Cărţi sosite la redacţie... 33** • **Rezultatele concursului** Magazin istoric, **ediţia I/1980... 54** • **Concursul** Magazin istoric, **ediţia II/1980... 61** • **Poşta** Magazin istoric... **62**

COPERTELE NOASTRE

① **Burebista,** sculptură de Pavel Mercea

② Statuie de dac din porfir, din Forul lui Traian de la Roma, aflată în prezent la Muzeul Luvru din Paris

③ Două dintre cele mai valoroase piese de orfevrărie meşteşugite de strămoşii noştri: rhytonul de la Poroina (detaliu) şi aplică din tezaurul de la Craiova

④ **2 050 ani** — tapiserie de Carmen Groza şi medalie comemorativă în bronz de Teodor Zamfirescu

2 050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ŞI INDEPENDENT

De la formarea de către Burebista, în secolul I î.e.n., a statului dacic centralizat, de la epoca înfloritoarei societăţi dacice a lui Decebal, şi apoi de-a lungul a două milenii de existenţă, pînă în ziua de azi, poporul nostru a trebuit să ducă lupte grele pentru a-şi constitui şi apăra fiinţa proprie, entitatea naţională. Contactele cu marile civilizaţii antice, războaiele duse încă din cele mai vechi timpuri împotriva năvălitorilor — îndeosebi împotriva imperiului roman —, cucerirea Daciei de către romani şi convieţuirea îndelungată a dacilor şi romanilor pe acest teritoriu au pus o amprentă puternică pe caracterul şi fizionomia morală a poporului nostru. Urmaş al „celor mai drepţi şi mai viteji dintre traci" — cum îi numea Herodot pe geto-daci — precum şi al mîndrilor romani, poporul român s-a distins întotdeauna prin dragostea de adevăr şi dreptate, prin dîrzenie şi neînfricare în luptă, prin voinţa de a fi stăpîn pe destinul său, de a-şi făuri viitorul în deplină libertate.

NICOLAE CEAUŞESCU

BUREBISTA — în conştiinţa românilor

Dachii şi gheţii, adăugîndu-şi oastea pînă la 200 000 de oameni zic [se spune] că au făcut, şi trecînd Dunărea, biruinţele romanii împărăţii [provinciile sud-dunărene ale Imperiului roman] foarte greu şi rău, cu foc, cu fier şi cu robia le-au stricat, atunci craiul lor fiind Burebisca [Burebista].

CONSTANTIN CANTACUZINO STOLNICUL

...Stăpînind [Burebista] toată Dachia... adesea ţările [provinciile] romanilor despre Dunăre strica... Împotriva acestuia Avgust Chesar [Octavian August] nu numai îndelungat, ce încă foarte greu război să fi avut.

DIMITRIE CANTEMIR

Potopul de naţii barbare şi furtunele veacurilor ce trecuseră peste pămîntul vechei Dacii... nu-l putură deşărta de aceşti locuitori care prinsese rădăcină puternică şi adînc înfiptă aici. Românii se păstrează dar în toată întinderea Daciei cu limba, cu obiceiurile străbune, cu caracterul lor naţional, fără a se împestriţa cu alte neamuri străine... Timpul viforos al veacului de mijloc împărţise pămîntul românesc în trei ţări: Transilvania cu Banatul, Moldova şi Ţara Românească; dar în inimile tuturor românilor rămăsese neştearsă tradiţia unui trai comun şi dorinţa d-a-l înfiinţa din nou.

NICOLAE BĂLCESCU

Unirea României într-un singur stat nu este o idee numai în capetele cîtorva români prea [mai] înaintaţi; nu este o idee ieşită din dezbaterile de la '48 încoace; ea a fost simtimentul naţional în toate părţile României, de cînd istoria a început a ne spune cîte ceva despre Dacia.

CEZAR BOLLIAC

Cît timp nu erau încă organizaţi, [dacii] avură nevoie de toată energia lor spre a se împotrivi popoarelor barbare ce îi înconju-

rau la nordul Dunării. În curînd însă dacii căpătară predominarea asupra întregului neam... Astfel ajunseră dacii domni şi peste văile carpatine ce se prelungeau către Dunăre şi aceasta pare a reeşi chiar din Strabon care spune că... Burebista supusese puterii sale pe ginţile gete cele mai apropiate... Am văzut mai sus măsurile de îndreptare a moravurilor luate de Burebista pentru a întări poporul dac. Izbînzile militare ale dacilor apar ca urmare a acestor reforme. Moralizarea şi întinderea statului dac trebui[ră] să-i dea o vază şi o însemnătate deosebită.

A. D. XENOPOL

La 8 martie 1902, în şedinţa publică a Academiei române, în comunicarea intitulată Monumente referitoare la Burebista, regele dacilor din secolul I [*î.e.n.*], *Gr. G. Tocilescu prezenta un amplu comentariu pe marginea decretului emis de cetăţenii anticului oraş Dionysopolis (azi Balcic, R.P. Bulgaria), în cinstea lui Acornion, pentru serviciile făcute aşezării (vezi şi* Magazin istoric, *nr. 9/1976), document care constituie o sursă preţioasă de informaţii referitoare la domnia „celui dintîi şi celui mai mare dintre regii care au domnit peste Tracia". Descoperită la sfîrşitul secolului XIX, inscripţia a fost publicată în 1896 de savantul rus V.V. Latîşev şi republicată în 1900 în colecţia* Sylloge Inscriptionum Graecarum, *alcătuită de W. Dittenberger.*

Comunicarea lui Tocilescu relevă, în toată măreţia ei, personalitatea marelui rege al geto-dacilor. Textul se păstrează în Arhiva Gr.G. Tocilescu de la Biblioteca Academiei (cota mss. rom. 5 140). Am transcris (respectînd particularităţile stilistice ale autorului, dar adoptînd normele ortografice actuale) cîteva fragmente, întrucîtva prescurtate, din această comunicare inedită. Întreruperile în text le-am marcat prin trei puncte. Explicaţiile în paranteze drepte ne aparţin.

I. LĂCUSTĂ

În istoria [dacilor]... din timpurile ce au preces cucerirea lui Traian, două sînt personalităţile mai însemnate, asupra cărora privirea istoricului se opreşte cu interes şi, totodată, şi cu resignaţiune [aici, regret]: cu interes, pentru că ele joacă un rol important în istoria universală, cu resignaţiune pentru că am dori să ştim ceva mai mult decît ne spun izvoarele despre dînsele, despre împrejurările epocei lor, despre întregimea operei lor... Unul ca şi celălalt monarh par ca nişte eroi legendari, la începutul şi la sfîrşitul unei istorii trecute, peste care s-a grămădit noianul veacurilor şi despre care pare a fi amuţit pentru totdeauna toate glasurile.

Şi unul şi altul au trăit în nişte epoce extraordinar de însemnate pentru istoria lumei, în momente hotărîtoare pentru destinele omeneşti: unul — atunci cînd Caesar pusese, de fapt, capăt republicii romane şi, din cucerire în cucerire, se pregătise să vină cu armele la Dunăre, asupră-i, dar a fost omorît; celalt — e atunci cînd pe tronul caesarilor se înalţă cel mai mare geniu militar ce au avut romanii, Marcu Ulpiu Traian, care a şi venit şi a pus capăt regatului dac.

Dacă despre ultimul rege, despre Decebal, izvoarele literare, oricît de ciuntite şi alterate s-au păstrat, găsesc o fericită completare în monumentele epigrafice şi în cele sculpturale, dacă numele lui Decebal putem să-l citim în întregime..., dacă din Dio Cassius putem a ne face o idee despre minunatele însuşiri sufleteşti ale regelui, despre talentul lui de ostaş şi general, despre întinderea planurilor sale politice şi mărimea întreprinderilor lui, dacă — în fine, graţie basoreliefurilor Columnei Traiane — putem să-i vedem chipul fizic, înfăţişarea lui majestoasă, talia de ostaş, privirile lui crunte sub nişte sprîncene dese — despre fundatorul regatului dac însă despre *Burebista*, totul pînă acum se reduce la o frază în opera lui Jordanes..., şi la cîteva pagini în *Geografia* lui Strabon, singurele ştiinţe [ştiri] mai bune ce putem avea despre dînsul.

Şi, cu toate acestea, aşa precum voi avea onoarea a arăta în cursul comunicaţiunei mele de astăzi, regele Burebista a jucat un rol mai însemnat decît însuşi Decebal, prin minunata reformă religioasă şi politică a naţiunei sale, prin acel evangeliu al vitejiei şi cumpătării, prin întreprinderile sale războinice, prin cuceririle sale întinse, prin negocierile sale diplomatice cu puternicii zilei, cari ţineau în mîinile lor destinatele [destinele] monarhiei universale — şi prin alte cîteva trăsuri [trăsături] caracteristice, ale persoanei sale, regele Burebista, zic, se cuvine a căpăta în istoria lumei, ca şi în istoria patriei noastre, cel d-întîiu loc de monarh al timpului său, monarh în toată puterea cuvîntului.

El nu domneşte ca un rege barbar, într-o ţară barbară şi peste un popor incult şi trăitor din prăzi; expediţiile lui militare nu sînt actul bunului plac sau al poftei de jafuri şi omoruri, ci actul unei necesităţi politice, a nevoii pentru existenţa şi apărarea statului!...

Atunci se văzu cît de întemeiată era credinţa răspîndită deja pe vremea lui Herodot că tracii, dacă ar fi uniţi, nimeni nu i-ar mai putea învinge, aşa-de înfricoşătoare se arătă puterea dacilor îndată ce puseseră capăt neînţelegerilor dintre dînşii.

Prin consacrarea religioasă a autorităţii sale temporale, prin relaţiunile sale obicinuite cu ministrul dumnezeului suprem al naţiunii, Burebista cîştigă de la aceasta [naţiune] o încredere oarbă şi fără margini, elementul cel mai puternic al izbîndei milităreşti...

Şi astfel, în vr-o cîţiva ani, cu cetele sale disciplinate şi înflăcărate, Burebista întemeie un regat puternic, care se întindea pe amîndouă malurile Dunării, de la Marea Adriatică pînă la Marea Neagră, iar la sud, mergea pînă în adînc în Thracia, Illyria şi ţara Norică...

Burebista... merită să ocupe un loc mai însemnat în tradiţiunea scrisă.

GRIGORE G. TOCILESCU

Dacii, popor de neam trac (din familia indo-europeană) înființară înainte de mijlocul secolului I [î.e.n.], sub regele lor Burvista [Burebista] un regat puternic... care-și întinsese curînd stăpînirea și peste Dunăre, în părțile trace și ilirice la hotarele romane, cum și spre apus la poalele Alpilor, spre răsărit pînă la gura Niprului. Acea tă unire a neamurilor traco-ilirice din țările dunărene făcea din regatul lui Burvista un vecin primejdios Romei. Contra vrăjmașului amenințător, Cezar proiectă o expediție, care însă fu zădărnicită prin moartea lui. Urmașul său, Octavian August, întinzînd stăpînirea Romei la Dunăre, trimise o oaste în Dacia...; era prima oaste romană ce călca pămîntul Daciei.

DIMITRE ONCIUL

Regatul lui Burebista se arată a fi fost prin excelență danubian. Relațiile cu sudul roman și încercările regelui get de a se amesteca în politica mare a vremii sale, determinînd biruința partidului republican de la Roma împotriva celui monarhic, cereau o continuă prezență a suveranului în apropierea Dunării, mare arteră de circulație atît spre apus cît și spre răsărit... Am crezut că e absolut necesar să subliniem acum importanța de mare stat danubian a regatului întemeiat de Burebista, deoarece, fără acest caracter în general nu se poate înțelege rolul istoric, așa de larg, pe care încă de la Dromichete l-au avut geții în evoluția civilizației sud-est-europene...

Așa numai se poate explica de ce, în timp ce tracii din Haemus și Marea Egee nu reușeau să întemeieze o proprie civilizație, nelăsîndu-se fructificați nici de greci, nici de romani și serveau numai ca unelte oarbe, mercenari sălbatici, întocmai ca și celelalte națiuni barbare vecine: celții, bastarnii și foarte mulți dintre illyri — geții, stăpînitorii marelui drum de civilizație al Dunării, de la început își urmăreau o politică a lor și alcătuiau un stat bine închegat, care. cu toate invaziile străine se menținea pe același întins teritoriu la Dunărea de Jos, primea puternice înrîuriri grecești — pe Dunăre în sus — și apoi romane — pe Dunăre în jos — dar în aceeași vreme oferea, la rîndul lui, și grecilor și romanilor o constituție spirituală superioară și foarte caracteristică, pe care literatura antică a însemnat-o cu mirare și admirație, făcînd din geți aproape un popor fabulos, prin vitejia, înțelepciunea și sentimentul lui de dreptate...

VASILE PÂRVAN

Burebista a fost fără îndoială un puternic stăpînitor, dar n-a fost astfel prin ce-i dădea un singur popor, ci prin rostul pe care și l-a căpătat în mijlocul întregii lumi barbare care-și căuta un șef, oricare ar fi fost originea națională a basileii [autorității] lui.

NICOLAE IORGA

BUREBISTA — în conștiința lumii

BARTHOLD GEORG NIEBUHR
THEODOR MOMMSEN
JULIUS JUNG
GUSTAV ZIPPEL
JOSEPH KLEINSORGE
G. C. BRANDIS
KARL PATSCH
VASILI VASILIEVICI LATIȘEV
ELLIS MINNS
CAMILLE JULLIAN
ROBERTO PARIBENI
F. E. ADCOCK
JÉRÔME CARCOPINO

Personalitate ieșită din comun a lumii antice, Burebista a reținut, fapt firesc, atenția tuturor istoricilor care, în scrierile lor, s-au aplecat asupra frămîntatei vieți politice a Europei secolului I î.e.n. Și nu se putea altminteri. Fie că era vorba de istoria Romei, a celților, a lui Mithridate, regele Pontului, a Greciei elenistice, autorul trebuia să analizeze, în chip necesar, și istoria geto-dacilor, care, sub marele rege, au participat activ la mai toate importantele evenimente din această perioadă.

Curajul și vitejia care au caracterizat pe Burebista, iscusința diplomatică, dragostea și grija față de patria și poporul său — sînt trăsături relevate de mulți dintre istorici, începînd încă din perioada iluministă.

Cumpătare și vitejie

Printre istoricii care, în opera lor, au acordat un amplu spațiu Daciei și evoluției geto-dacilor în epoca lui Burebista s-au aflat mulți învățați germani. Încă din 1811, profesorul universitar la Berlin **Barthold Georg Niebuhr** (1776-1831), într-o conferință ținută atunci și publicată în 1828, în volum, făcea unele precizări în legătură cu perioada domniei regelui geto-dac. Referindu-se la mențiunea făcută de Dion Chrysostomus cu privire la trecerea Olbiei sub autoritatea geților (eveniment petrecut cu 150 ani înainte de vizita lui Dion — cca. 95 e.n. — din acest oraș, Niebuhr conchidea: „Indicația cronologică dată de Dion... ne conduce către începutul veacului VIII de existență a Cetății [Roma, fondată la 753 î.e.n.] și campaniile în Galia ale dictatorului Cezar, curînd după

proconsulatul lui C. Antonius [Hybrida] și după năvălirea bastarnilor în Moesia. Nu mă îndoiesc că gloria acestor cuceriri [a Olbiei și a celorlalte cetăți grecești de pe malul stîng al Mării Negre]... aparține lui Burebista".

Pagini elogioase îi consacră lui Burebista și marele istoric și filolog **Theodor Mommsen** (1817-1903). În monumentala sa lucrare în cinci volume, *Istoria Romei*, publicată începînd din anul 1856 el arată că „la daci sau geți, în perioada străveche, alături de rege apăruse un om sfînt, numit Zamolxis...

Pentru compatrioții săi, el trecu, la început, drept preot al zeului suprem, iar în cele din urmă chiar zeu... Urmarea [apariția cultului lui Zamolxis] fu cea mai surprinzătoare reformă politico-religioasă a națiunii, înfăptuită în acel timp de către regele geților Burebista și marele preot Deceneu. Poporul... fu parcă metamorfozat prin noua sa evanghelie a cumpătării și vitejiei; cu cetele sale disciplinate și înflăcărate, am zice în chip puritan, regele Burebista fondă în cîțiva ani un regat puternic, care se întindea pe ambele maluri ale Dunării, ajungînd spre sud pînă în Tracia, Illyria și Noricum". Mommsen analizează și primele confruntări dintre daco-geți și romani; referindu-se la campania întreprinsă în anii 62-61 î.e.n. de proconsulul Antonius Hybrida împotriva geților din Dobrogea și a bastarnilor, campanie soldată cu o usturătoare înfrîngere pentru romani, el scrie: „Contactul nemijlocit cu romanii nu avusese încă loc..., dar oricine putea prezice, fără a fi profet, că proconsuli ca Antonius și Piso nu aveau chemare a se lupta cu niște zei".

Remarcabile aprecieri asupra civilizației și culturii ce caracterizau statul lui Burebista face, de asemenea, istoricul **Julius Jung**. În studiul său *Romani și români în ținuturile dunărene*, apărut în 1877, el notează: „O remarcabilă ridicare național-religioasă avu loc atunci în sînul poporului dac, care atrase atenția contemporanilor prin adoptarea credinței în nemurire, concepție în general străină anticilor. Împreună cu un preot, numit Deceneu, regele Burebista deveni reformatorul religios și politic al poporului său, folosindu-se de ideea puterii regale absolute.

În curînd, Burebista stăpînea un regat puternic... Și nu era vorba de un popor barbar, cu moravuri aspre. De secole, la daci și geți, care erau înrudiți îndeaproape[1], pătrunseseră elemente de cultură grecească și, în parte, romană. În orice caz, este sigur că în timpul uniunii naționale [termen prin care autorul — ca și mulți alți istorici — definește unificarea tuturor geto-dacilor], cultura greco-romană, datorită multiplelor legături, nu-i mai era străină poporului..."

Contemporan cu Jung, **Gustav Zippel**, în lucrarea *Regatele barbare ale lui Critasirus și Burebista*, publicată tot în anul 1877, supune unei analize comparate două puternice regate din secolul I î.e.n., pe cel al tribului celtic al tauriscilor și pe cel al geto-dacilor: „Despre timpul acestei bruște măriri a dacilor avem o indicație nu foarte precisă în discursul boristenit al lui Dion Chrysostomus [discursul ținut despre locuitorii Olbiei, situat la gura fluviului Boristene]... Prin aceasta ne este indicat și autorul ei: este vorba de Burebista care, după Strabon, a trăit pe vremea lui Cezar și a transformat poporul său într-o mare putere... Astfel, dacii deveniră vecini cu romanii de la Marea Neagră, pînă aproape de Marea Adriatică; regele lor dispunea, după Strabon, de o armată de 200 000 oameni. De aceea, existența regatului lor deveni un pericol nu lipsit de însemnătate pentru romani... Iată de ce, după terminarea războaielor civile, Cezar se gîndi la un război împotriva dacilor".

Un alt istoric **Joseph Kleinsorge** în teza sa de doctorat avînd ca subiect *Istoria cetăților grecești de pe coasta occidentală a Pontului Euxin*, publicată la Halle în 1888, arată că „Burebista, care domnea pe la mijlocul secolului I [î.e.n.] a creat un mare stat. Sub conducerea lui, geții au ajuns pînă la hotarele Macedoniei și Illyriei, învingîndu-i pe celți și taurisci".

Colaborator la realizarea amplei și documentatei *Real-enzyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft* (Enciclopedia științifică a antichităților clasice), apărută la Stuttgart, în 1901, **O.C. Brandis** se referea în paginile acesteia la opera reformatoare a regelui geto-dac, menită după părerea lui „să creeze poporului său un loc de seamă între popoarele vecine", încît după ce a pus capăt atacurilor și năvălirilor întreprinse de triburile învecinate, a ajuns cu expedițiile dacilor pînă în Tracia, ba chiar și în provincia romană Macedonia. „Burebista — spune Brandis — a făcut din daci un nume temut [de romani]".

De relațiile dacilor cu romanii se ocupă și marele clasicist **Karl Patsch**. În studiul *Marele stat dac al lui Burebista*, publicat la Leipzig, în 1932, el arată că „Dinaștii [dacilor] nu erau preocupați de o concentrare a pu-

[1] De fapt, cum cu claritate indică s rierile nti e, noțiunile daci și geți desemnau unul și același popor.

terii... pînă cînd se găsea o personalitate care să refacă statul... În perioada de care ne ocupăm, în soarta poporului interveni un al treilea regenerator, se pare cel mai important de pînă atunci, Burebista, şi el probabil la origine un conducător local în sud-vestul Daciei, care ridică din punct de vedere moral păturile largi şi, se poate presupune, cu sprijinul acestora, dobîndi supremaţia dincolo de interesele locale... Burebistadeveni cel mai puternic rege din sud-estul Europei... aşa cum se spune despre el în decretul dionysopolitan în onoarea lui Acornion... În locul multitudinii de populaţii şi triburi de pînă acum..., romanii aveau de-a face în Peninsula Balcanică cu un şef... care dispunea, sub voinţa sa puternică, încurajată de succese continue, de veniturile importante ale minelor sale şi rezerve pentru menţinerea unei armate de 200 000 oameni".

Un grup etnic compact şi mîndru

Ascensiunea geto-dacilor sub conducerea lui Burebista a fost relevată şi de istorici din alte ţări. Analizînd o inscripţie precum şi informaţiile lui Dion Chrysostomus, reputatul istoric şi epigrafist rus **Vasili Vasilievici Latîşev** (1855-1921), ajunge la concluzia că geţii lui Burebista au luat în stăpînire Olbia,

„precum şi alte cetăţi de pe ţărmul stîng al Pontului, pînă la Apollonia [Sozopol]". Tot el este întîiul învăţat care publică şi comentează celebrul decret în cinstea lui Acornion din Dionysopolis (Balcic), conchizînd: „Definirea foarte exactă a perioadei de supremaţie a lui Burebista, faptul că cetatea Dionysopolis a evitat să fie ocupată de el şi tratativele lui Pompei purtate prin intermediul cetăţeanului dionysopolitan Acornion — iată cîteva date cu totul noi furnizate istoriei de către documentul recent descoperit [Latîşev îşi publică studiul în 1896, la cîţiva ani după descoperirea inscripţiei], fără să mai vorbim de confirmarea pe care el o aduce mărturiei lui Strabon despre ascensiunea rapidă a lui Burebista şi despre trecerea sub autoritatea lui a ţinuturilor de pe ambele maluri ale Dunării".

La rîndul său, istoricul britanic **Ellis Minns**, în lucrarea *Sciţi şi greci* apărută la Cambridge, în 1913 scrie: „Cam pe timpul lui Sylla [cca. 82 î.e.n.] se ridică un rege puternic printre geţi, aşa cum crede Latîşev sau, după alţii, printre daci. Burebista găsi poporul apăsat şi slăbit de războaie neîntrerupte, dar îl unifică".

Istoricul francez **Camille Jullian** (1859-1933), autor al unei foarte documentate *Istorii a Galiei*, face un izbutit portret al marelui rege. Analizînd evenimente petrecute în Europa, în perioada dîrzei rezistenţe opusă lui Cezar de căpetenia galilor, Vercingetorix, Jullian schiţează o paralelă între Ariovist, căpetenia tribului germanic al suebilor şi Burebista — cele două personalităţi care purtau — la acea vreme — o politică de contrapondere faţă de Roma. Dar în vreme ce Ariovist îi apare învăţatului francez „iute la mînie, arogant, crud, brutal, cerînd supunere imediată, totdeauna gata să ordone un supliciu — cea mai violentă dintre furtunile cu chip de om, care s-au dezlănţuit atunci asupra Occidentului", în cazul dacilor, „ascensiunea lor subită se datora eforturilor unui singur om, regele lor Burebista... Nu a fost învins nici o singură dată. Izbînzile sale erau sistematice şi durabile, ca o răsplată periodică pe care o merita de la zei. Căci zeii îl iubeau şi-l protejau. Avea alături de el un mare preot, Deceneu, care nu-l părăsea niciodată, prezicîndu-i victoriile... În jurul acestor doi oameni, timp de treizeci de ani, dacii trăiră un

Ilustraţiile din grupajul de articole consacrate aniversării a 2 050 de ani de la constituirea primului stat dac centralizat şi independent sînt reproduse din lucrarea Columnae Trajani exactissima ortographia *(Cea mai exactă descriere a Columnei lui Traian) apărută — sub îngrijirea lui Carolus Losi — la Roma, în anul 1773, în tipografia lui Joannes Generosus Salomonius. Lucrarea cuprinde desene realizate de Hieronimus Mulianus după Columnă. Descrierea scenelor aparţine lui Alphonsus Ciacconus (Afonso Chacon). Născut în Andalusia (1540), profesor la Universitatea din Sevilla şi, ulterior demnitar la Roma, sub papa Grigore XIII, Ciacconus a fost unul dintre savanţii cei mai de seamă ai timpului său. Scrierea lui din 1576 (deci cu două secole înainte de apariţia albumului) este prima încercare erudită de a descifra istoria războiului dacic, aşa cum o reflectă Columna, multe din interpretările lui Ciacconus rămînînd valabile pînă astăzi.*

Imaginile din pp. 11-15 apar în lucrarea Cartea eroilor naţiunii germane, *de Heinrich Pantaleonis, tipărită la Basel, în 1571*

delir de entuziasm şi încredere. Concordia domnea înăuntrul ţării".

La fel de elogios vorbeşte despre regele geto-dacilor şi italianul **Roberto Paribeni.** În *Studiu asupra istoriei şi epocii împăratului Traian*, publicat la Messina, în 1926, organizarea statală a strămoşilor noştri, e înfăţişată astfel: „Încercarea lui Burebista de a-i uni într-un singur stat pe toţi dacii a fost însoţită de succese militare şi diplomatice atît de mari, încît nu putea fi uitată cu uşurinţă. Într-adevăr, în puţini ani, regele susţinut de entuziasmul religios şi militar al supuşilor săi... a pătruns pe teritoriile romane de la sud de Dunăre... Burebista a avut alături de el pe sacerdotul Deceneu, care, sancţionînd reformele foarte îndrăzneţe ale regelui, a făcut ca ele să fie acceptate de populaţie. Relaţiile acestui grup etnic, compact şi mîndru, cu romanii, nu au putut fi bune deîndată ce deveniseră vecini... Planurile unui război în stil mare împotriva dacilor, atribuite lui Cezar, întrerupte de uciderea lui, nu au fost reluate de August decît după ce a trebuit să se apere de daci de mai multe ori şi, trecînd la ofensivă, să poarte războiul şi dincolo de Dunăre".

Alianţa lui Burebista cu Pompei şi implicaţiile acesteia pentru politica expansionistă a lui Cezar, prilejuieşte istoricului britanic **F.E. Adcock** (în studiul *Dacia*, publicat tot la Cambridge, în 1932) aprecierea că „romanii aveau motive de nelinişte în ce priveşte puterea dacilor. Un mare rege, Burebista, se ridicase între ei. Acesta, cu ajutorul lui Deceneu... reformase moravurile poporului, astfel că el fu în stare să recucerească de la tribul celtic al boiilor, Cîmpia Tisei, pe care aceştia o invadaseră de curînd... Cetăţile greceşti de pe coasta de apus a Mării Negre trebuiră şi ele să ţină seama acum de un vecin puternic... Ele par să fi recunoscut o anumită suzeranitate a dacilor, iar Burebista începu să trateze cu Pompei chiar înaintea bătăliei de la Pharsalos. Această acţiune nu putea fi văzută cu ochi buni de Cezar... Din acest motiv dorind ca situaţia să fie clarificată în acel colţ al imperiului, Cezar hotărî să pornească războiul împotriva lui Burebista".

O caracterizare elogioasă face regelui getodac şi marele savant **Jérôme Carcopino**[1], caracterizare inclusă în prestigioasa lucrare *Istorie generală*, publicată sub direcţia lui Gustave Glotz, în 1936: „De vreo douăzeci de ani [populaţiile tracice] se organizau sub impulsul unui barbar[2] de geniu, regele lor Burebista. Spunînd că este inspirat de zeul lor suprem Zamolxis, sancţionînd ordinele sale prin oracolele marelui preot Deceneu, care nu-l părăsea niciodată, Burebista a ştiut să-şi aducă la ascultare supuşii şi să-i înflăcăreze cu iluminările sale... Le-a insuflat un elan invincibil... o disciplină şi o credinţă... reuşind să-i pună în mişcare în căutarea unui imperiu..."

Gheorghe DAVID

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1980.
[2] În sensul pe care romanii îl dădeau neamurilor străine, aflate la limitele imperiului.

Imaginea geto-dacilor în arta europeană

VIRGIL CÂNDEA

Geto-dacii, ca şi romanii, celţii, germanii, slavii, egiptenii, fenicienii şi atîtea alte mari popoare ale lumii vechi sînt de mult integraţi istoriei universale şi, ca atare, amintirea lor nu este numai datoria naţiunilor născute din ele, ci şi un capitol din memoria colectivă a umanităţii.

Pentru mai multe motive, geto-dacii, civilizaţia, spiritualitatea şi ţara lor au impresionat profund popoarele antice cu care au avut legături, în primul rînd pe greci şi pe romani.

Geţia, teritoriu nordic, cu munţi înalţi şi pururea verzi, păduri dese şi climat — pentru greci — foarte aspru, a fost o vreme învăluită într-o aură de legendă. Era ţara fericiţilor hiperboreeni şi a amazoanelor; lîngă ţărmul ei de la Pontul Euxin se afla insula în care a fost înmormîntat Ahile, eroul troian. Zeităţi foarte venerate de vechii greci — Ares, Dionysos, Artemis — ar fi fost originare din ţara traco-geţilor. Herodot, Platon, Strabon, mai tîrziu Iordanes şi-au mărturisit în scrierile lor admiraţia pentru spiritualitatea geto-dacilor, cei netemători de moarte şi încredinţaţi că există o viaţă viitoare, credinţă pe care se întemeia cutezanţa lor în lupte. Marii preoţi Zamolxis şi Deceneu[1] sînt personaje adesea citate în cele mai vechi scrieri filozofice greceşti, pentru doctrina lor spirituală, ca şi pentru preceptele lor morale sau cunoştinţele lor ştiinţifice, în medicină, astronomie, fizică. Primul istoric al civilizaţiei europene, Herodot, a conferit geto-dacilor un loc privilegiat în opera sa, descriindu-le admirativ civilizaţia[2]. El îi considera drept „cei mai viteji şi cei mai drepţi dintre traci", potrivit, desigur, reputaţiei pe care geţii şi-o cîştigaseră în conştiinţa contemporanilor lor. Iar Socrate, după relatările lui Platon, îl cinstea pe Zamolxis pentru învăţătura lui despre relaţia dintre boiile trupului şi ale sufletului şi despre necesitatea ca medicul să le tămăduiască pe amîndouă. Desigur, grecii aflaţi de multe secole, prin emporiile lor din Pontul stîng, în legătură cu geto-dacii, ştiau multe altele despre ţara acestora şi bogăţiile ei, despre locuitorii şi felul lor de viaţă. Mărturiile amintite arată locul însemnat pe care vechiul popor de la Dunăre şi din Carpaţi l-a ocupat în conştiinţa anticităţii greceşti.

Această veche imagine a geto-dacilor a fost transmisă romanilor odată cu cultura greacă. Dar, cum se ştie, încă din sec. I. î.e.n., dacii s-au impus direct atenţiei romanilor. Puterea militară a statului lui Burebista, rolul

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 6/1970; 1/1978.

său politic în zona dintre Pontul Euxin şi munţii Haemus (Balcanii de azi), rezistenţa sa la expansiunea romană, amestecul său în conflictul dintre Pompei şi Cezar[1], iar peste un secol înfrîngerile suferite de Domiţian, au făcut din daci o permanentă preocupare a opiniei publice romane şi, după mărturisirea vechilor autori, a fost o vreme cînd discuţiile în Forum începeau cu întrebarea: „Ce-ai mai auzit despre daci?"

Columna şi admiratorii ei

Nu numai frecvenţa referirilor la daci în operele autorilor latini (de la Tit-Liviu şi Ovidiu, pînă la Senecca, Pliniu cel Bătrîn, Marţial, Tacit şi atîţia alţii), dar prezenţa lor aproape obsesivă în arta romană începînd cu sec. II, cînd o parte din Dacia a devenit provincie imperială, evocă îndeajuns locul conferit poporului dac în viaţa imperiului. Efortul militar al expediţiilor din anii 101-106, abundenţa prăzilor, frumuseţea şi avantajele noii provincii, convingerea că romanii au repurtat o mare victorie, împotriva unuia din neamurile de seamă ale lumii, au fertilizat talentul arhitecţilor şi sculptorilor Romei. Arcuri de triumf, trofee monumentale, Columna Traiană, Forul Traian, numeroase basoreliefuri, statui, busturi cu reprezentări de daci sau consacrate cuceririi Daciei lasă istoricului convingerea că nici un alt popor cu care s-a confruntat imperiul nu a stimulat mai tare creativitatea artiştilor lui. Astfel, Italia abundă în opere de artă cu tematică dacică, acestea putînd fi întîlnite la Muzeul Naţional din Napoli (a cărui intrare este străjuită de două statui de războinici daci), la Roma — Muzeul Vaticanului şi cel din Capitoliu, Galeria Braccio Nuovo, Muzeul de la Lateran, Arcul de Triumf al lui Constantin, Forul Traian cu Columna, Palatinul, cu Casina Farnese, Museo dei Gessi, grădina Villei Medici, Villa Borghese, la Florenţa — Grădina Boboli etc.

Se află aici opere de artă care dovedesc cît de puternică a fost prezenţa strămoşilor noştri nu numai în conştiinţa lumii vechi, ci şi a celei medievale şi moderne. Artiştii Renaşterii, în căutarea modelelor antichităţii clasice, adoptaseră ca principal exerciţiu copierea monumentelor şi creaţiilor greceşti şi romane. Basoreliefurile Columnei — cu atîtea chipuri dacice — au fost copiate de Raffaello Sanzio şi de ucenicii săi Giulio Romano şi Correggio, care căutau modele pentru loggiile vaticane. Giotto s-a inspirat din Columnă pentru frescele basilicei San Francesco din Assisi. Alţi artişti europeni au copiat scene păstrate în codici din Anglia, Spania, Italia.

Celebrul monument al lui Apollodor din Damasc, Columna Traiană din Roma — care marca mîndria Imperiului roman, dar şi respectul faţă de poporul, ţara şi civilizaţia dacilor — au impresionat profund pe artiştii şi pe oamenii de cultură ai epocii moderne. În asemenea măsură, încît, de la mutarea pînă la copierea integrală sau imitarea monumentului s-au formulat — şi adesea realizat — cele mai îndrăzneţe proiecte. Francisc I, regele Franţei, a însărcinat în 1541 cu turnarea în bronz a basoreliefurilor pe artiştii Primaticcio şi pe Jacques Vignales (Francisc I era un admirator al operei lui Traian şi făcuse demersuri pe lîngă Soliman Magnificul să i se îngăduie cercetări asupra Podului de la Drobeta-Turnu Severin). Ludovic XIV (căruia îi plăcea să fie numit „Traianul Franţei") a dorit şi el să obţină mulaje de pe Columnă. Ofiţerul francez Pommereuil intenţiona, în 1797, să mute Columna la Paris, pentru a servi ca piedestal unei statui a libertăţii. Napoleon III a obţinut mulaje în gips după întreaga Columnă şi ele au fost apoi realizate în bronz (1864). Cîteva mari columne europene sînt imitate după aceea a lui Traian. Coloana aureliană din Roma, Coloana Marii armate din Paris, Coloana Congresului din Bruxelles, Coloana alexandrină din Leningrad, toate acestea au la origine un celebru monument menit să marcheze locul dacilor în istoria romană.

În conştiinţa culturilor germanice şi a multor autori europeni medievali şi moderni, geto-dacii au stăruit mai bine de un mileniu printr-o identificare falsă, dar nu mai puţin autoritară: confundarea goţilor cu geţii[2]. De la o echivalenţă strict nominală folosită în sec. IV de autori ca Iulian Apostatul şi Prudentius, apoi, în veacul următor, de Claudian, apoi de Paulus Orosius, Rutilius Claudius Namatianus şi Prosper din Aquitania s-a ajuns la identitatea: „modo autem getae illi qui et nunc gothi" (dar cei care astăzi sînt goţii erau cîndva geţii). Cărturarii cei mai frecvent citaţi în evul mediu pentru informaţiile lor despre vechea istorie a goţilor — în realitate a geţilor — au fost Cassiodor, înalt dregător la curtea ostrogotă a lui Theodoric, şi Iordanes, un got romanizat, originar din Moesia, funcţionar imperial, apoi episcop de Crotona, amîndoi din sec. VI. Opera celui din urmă, *De origine actibusque gothorum* (Despre originea şi faptele goţilor), este o adevărată mină de ştiri despre geţi, adunate din diferiţi autori vechi.

Pentru ceea ce ne preocupă aci sînt secundare confuziile istorice şi geografice la care a dus identificarea goţilor cu geţii, faptul că, în felul acesta, pe hărţile medievale ale Europei, Sciţia a fost mutată în Peninsula Scandinavă şi Germania de Nord, iar Danemarcei (Daniei) i se spunea Dacia sau Geţia sau că un autor de origine tot gotă. Isidor de Sevilla (560-636), considera că însuşi poporul spaniol se trage, prin vizigoţi, din daci. Important este faptul că, reflectînd informaţiile transmise de Iordanes şi Isidor, autorii spanioli din sec. XIII, Rodrigo Jiménez de Rada, în *Historia gothica*, şi regele Alfonso el Sabio în a sa *Cronica generală*, menţionau în cultura timpului imaginea unei civilizaţii şi a unei cugetări superioare, aceea a geţilor. „Acest Deceneu — scria regele Alfonso — i-a învăţat pe goţi aproape toată filozofia şi teoria, şi practica, şi logica, şi orînduirea celor douăsprezece teme [ale Zodiacului], şi mersul

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 9/1976; 8/1978.

planetelor, creşterea şi descreşterea lunii, mersul soarelui, şi astrologia, şi astronomia, şi ştiinţele naturale".

În lucrarea sa *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Adolf Armbruster recapitulează persistenţa acestei idei la cărturarii saşi transilvăneni încă din sec. XVI. În 1591, Albert Huet, vorbind în Dieta Transilvaniei, susţinea originea getică a saşilor. În lucrarea *Despre originea saşilor în Transilvania*, pastorul sas David Hermann repeta străvechea — şi falsa — teză în 1655. La fel, sibianul Johann Tröster în cartea *Das Alt-und Neu-Teutsche Dacia* (Dacia germană nouă şi veche), Niirnberg 1666, medieşanul Laurenţiu Toppeltin, în *Origines et occasus Transylvanorum* (Începuturile şi întîmplările ardelenilor, Lyon 1667), Mathias Miles, Martin Kelp din Hoghilag, Thomas Scharsius şi Georg Haner (1672-1740). Aşadar, pînă către mijlocul sec. XVIII, dacii au fost cu tărie evocaţi de cărturarii europeni de naţiune germană ca strămoşi ai naţiunii lor. Deşi necorespunzătoare adevărului istoric, această teză a menţinut în conştiinţa europeană modernă imaginea dacilor şi a civilizaţiei lor.

Androdus şi leul

Nu ştiu ca episodul care urmează să fi fost amintit pînă acum în publicistica românească. El putea fi citat pentru că întregea imaginea *dacului* în literatura europeană modernă. Episodul este cunoscut prin autori antici ca Aulus Gellius şi Elian. De acolo l-a preluat scriitorul şi filozoful francez Montaigne, pentru a ilustra în *Eseurile* sale tema recunoştinţei. Povestea începe astfel: „Într-o zi, cînd se oferea poporului, la Roma, desfătarea luptei fiarelor minunate, şi îndeosebi a leilor de mărime neobişnuită, s-a arătat între ei unul care, prin sălbăticie, prin puterea şi mărimea mădularelor, printr-un răget mîndru şi înspăimîntător, atrăgea spre el privirea tuturor celor de faţă. Între sclavii care au fost înfăţişaţi publicului, în această luptă cu fiarele, era şi Androdus din Dacia [după alţi autori Androcles] care aparţinea [ca sclav] unui aristocrat roman de rang consular. Leul, văzîndu-l de departe, mai întîi, s-a oprit dintr-o dată, ca şi cum s-ar fi minunat de el, apoi s-a apropiat cu blîndeţe, tiptil şi paşnic voind parcă să-l cunoască mai bine. Îndată după, încredinţat de ce căuta, el începu să dea din coadă precum cîinii care-şi bucură stăpînii şi să sărute şi să lingă mîinile şi picioarele nenorocitului înspăimîntat şi ameţit. Venindu-şi în fire prin blîndeţea leului, privindu-l cu atenţie şi recunoscîndu-l, era o adevărată desfătare să vezi cum se mîngîiau şi cum se bucurau unul de altul. La strigătele de bucurie ale poporului, împăratul l-a chemat pe sclav pentru a afla de la el fericirea unei atît de ciudate întîmplări".

Urmează, în relatarea lui Montaigne, istoria dacului Androdus care, devenit sclav al unui proconsul roman din Africa şi, obişnuit să fie liber, nesuferind robia, fugise în deşert. Ascunzîndu-se în vizuina unui leu, care era rănit la un picior, Androdus a îngrijit leul bolnav, iar acesta l-a răsplătit pe dac aducîndu-i, credincios, părţile cele mai bune ale prăzilor sale. Despărţiţi prin dorinţa lui Androdus de a se întoarce între oameni, dacul şi leul sălbatic se regăsiseră în inima Romei.

Clemenţa împăratului le-a asigurat restul zilelor: Androdus a fost eliberat, leul i-a fost dăruit şi probabil cîteva decenii, ei au vestit la Roma bunele rezultate ale blîndeţii omului faţă de animale. Nu există în literatura europeană un mai vechi episod, la fel de semnificativ prin mesajul său, pentru atitudinea omului faţă de fiinţele inferioare lui. El a inspirat piesa de mare succes a lui B. Shaw, *Androcles and the Lion* (Androcles şi leul).

Aşadar, după cum încercam să demonstrăm în acest articol, dacii nu au fost şi nu sînt, în peisajul cultural european, subiect „exotic". Ei sînt, cu prilejul comemorării civilizaţiei lor de apogeu, în timpul statului creat de Burebista, temă de rememorare, reflecţie şi omagiu pentru cultura întregii lumi.

• CLIO ANUNTA •

Bust Decebal

În colecţiile Muzeului militar central din Bucureşti se păstrează bustul din imaginea de mai sus, reprezentîndu-l pe marele conducător al dacilor, Decebal. Este opera sculptorului craiovean George Cireşescu (1875-1942), absolvent al Academiei de Belle-Arte din Romo. În 1911, ocesta a prezentot la Expoziţia internaţională de arte frumoose din capitola Itoliei **Bustul lui Decebal**, *lucrare în bronz. Doi ani mai tîrziu, G. Cireşescu expunea la salonul oficial din Bucureşti aceeaşi creaţie, în două variante, una în bronz şi cealaltă în ghips, pentru care a fost distins cu premiul III.*

Lucrarea reflectă, după cum notează în **Revista muzeelor şi monumentelor** *dr. Paul Rezeanu, capacitatea de onaliză a sculptorului, care sugerînd „printr-un modelaj sensibil şi subtil caracterul puternic al morelui bărbat este, cel puţin în cazul de faţă, remarcabilă".*

L. IOAN

În cartea eroilor naţiunii germane

HEINRICH PANTALEONIS

Das Erste theil
Teutscher Na-
tion Heldenbuch: Jm diesem werden
Gedruckt zu Basel bey Nicolaus Bryling[er]

Zamolxis, Dromichete, Burebista, Deceneu, Decebal... Personalităţi de seamă care aparţin istoriei geto-dacilor. De aceea apare surprinzătoare evocarea lor, ca şi a altor căpetenii geto-dacice — Cotiso, Comosicus Scorilo, Durpaneus, — într-o lucrare intitulată Cartea eroilor naţiunii germane[1], în care autorul Heinrich Pantaleonis şi-a propus să descrie — cum precizează în pagina de titlu — „absolut veridic, viaţa tuturor persoanelor germane de înaltă reputaţie, de stare clericală sau laică mai înaltă ori mai joasă, care, prin virtuţile lor, prin marea lor autoritate, prin armele lor puternice, cucernicia, înţelepciunea şi marea lor pricepere... au împodobit şi-au făcut mare patria".

Se ştie că geto-dacii făceau parte din marea familie a tracilor, alcătuind o populaţie bine distinctă de neamurile germanice. De la Herodot — părintele istoriei — acest lucru a fost limpede pentru toţi autorii antici, care au evidenţiat în scrierile lor identitatea de neam a geto-dacilor, cît şi apartenenţa lor la marea familie tracică. Şi totuşi vreme îndelungată în evul mediu s-a vorbit despre geto-daci ca despre un neam germanic, istoria lor fiind asimilată cu aceea a numeroaselor popoare germanice, care, în epoca marilor migraţii, au străbătut întreaga Europă.

Cum se explică această întrepătrundere a două civilizaţii, a două evoluţii istorice diferite din atîtea puncte de vedere: pe de o parte aceea a geto-dacilor, cu milenare legături cu lumea greco-romană şi cu civilizaţiile Orientului Apropiat; pe de alta, civilizaţia popoarelor germanice, cu îndelungate rădăcini în lumea nordică şi apuseană a continentului european? Cu alte cuvinte, cum s-a ajuns ca diferite scrieri să-i numească pe geţi — goţi? Marea autoritate a lui Iordanes şi răspîndirea de care s-a bucurat istoria sa intitulată Getica, dar consacrată de fapt goţilor, a determinat pe mulţi cercetători să considere că translaţia geţi — goţi i s-ar datora lui. Ba mai mult, s-a afirmat că el a preluat intenţionat trecutul eroic al geţilor[2]. Trebuie reţinut însă că această confuzie este de dată mai veche decît sec. VI, cînd Iordanes şi-a realizat opera, cel dintîi care a utilizat termenul got ca echivalent cu get fiind împăratul-filozof Iulian Apostatul (361-363 e. n.). În sec.IV, echivalenţa a fost adoptată şi de alţi autori, iar prin scrierile istoricului latin Claudianus (începutul sec. V) şi mai ales ale lui Orosius (celebrul autor spaniol de origine gotă al Historiei adversus paganorum), apoi prin ale istoricilor Cassiodor şi Iordanes a căpătat o largă răspîndire. Astfel, de-a lungul secolelor Gethia (Geţia) a fost identificată cu Gothia şi situată, undeva, în nordul Europei, iar dacii la rîndul lor au fost numiţi dani şi consideraţi ca strămoşi ai danezilor.

Voită sau întîmplătoare, confuzia dintre geţi şi goţi, apărută în primele secole ale erei noastre, a avut drept rezultat o largă răspîndire a istoriei geto-dacilor şi pe o arie ce cuprindea aproape întregul continent din Scandinavia pînă în Iberia şi din Austria pînă în Islanda. Meritul numeroaselor lucrări realizate de diferiţi autori germani este de a fi menţinut viu (chiar cu preţul confuziei geţi-goţi) interesul faţă de istoria strămoşilor noştri. Cînd, cu spiritul lor ştiinţific, învăţaţii secolului luminilor şi apoi cei din sec. XIX au descoperit greşeala, în întreaga Europă existau numeroase lucrări consacrate goţilor, dar referindu-se, de fapt, la istoria geto-dacilor. Între ele şi Cartea eroilor naţiunii germane — una din primele scrieri de acest fel.

Dar cine era autorul ei, „marele învăţat şi prea strălucitul istoric Heinricus Pantaleonis", care se încumetase să adune informaţii „întîia

[1] Lucrarea, tipărită la Basel între 1562 şi 1571, a fost achiziţionată recent de Anticariatul nr. 9 din Capitală, de la un bibliofil arădean. Aducem mulţumirile noastre responsabilului unităţii Simion Mihuţă pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziţie, *spre* consultare, volumul, ca şi pentru solicitudinea dovedită în reproducerea facsimilelor şi a fotografiilor.

[2] Magazin istoric, nr. 8/1978.

oară la un loc, cu mare trudă şi hărnicie... aproape din toate istoriile, cronicile, vechiturile istorice" şi să redea „pe cît se poate de artistic cu toate imaginile, persoanele descrise"?

De origine elveţiană, născut la Basel, la 13 iulie 1522, Heinrich Pantaleonis şi-a început studiile în oraşul natal şi le-a continuat la diferite universităţi germane. A studiat limbile vechi, ca şi matematica, teologia, ştiinţele naturii, iar mai tîrziu şi medicina. Timp de 37 ani a fost profesor la Basel, apoi împăratul Maximilian II, apreciindu-i în chip deosebit meritele, l-a luat la curtea sa, făcîndu-l comite palatin. Autor a numeroase cărţi din cele mai variate domenii (poezie, istorie, geografie, medicină), Pantaleonis a fost — cum îl arată preocupările — un spirit universal, ca, dealtfel, mulţi dintre umaniştii vremii. A murit la 3 martie 1595.

Cartea eroilor naţiunii germane — cea mai de seamă lucrare a sa — a fost realizată în două variante. Prima, în limba latină, cea de-a doua, „înmulţită şi îmbunătăţită" de autor, în germană, „încît şi omul de rînd să poată afla cu uşurinţă istoriile germane de la începutul lumii şi pînă la vremea arătată prin persoanele reprezentate în ordinea ordinii".

Într-adevăr, lucrarea denotă o bună cunoaştere a textelor antice, cu rare scăpări ori inconsecvenţe. Faptul se vădeşte şi din grija cu care sînt realizate desenele ce însoţesc fiecare text. Regii daci sînt înfăţişaţi în armuri medievale, căci abia mai tîrziu, sub influenţa ideilor renascentiste, personajele istorice vor începe să fie prezentate în vestimentaţie antică. Totuşi artistul se străduie să redea acele elemente care individualizează personajul prezentat. Deceneu, de pildă, care — aşa cum ne spune Iordanes — i-a învăţat pe daci matematica şi astronomia, este înfăţişat cu un glob pămîntesc şi cu un compas în mîini, semnele cunoştinţelor sale matematice. Autorul intervine rareori în naraţiunea antică (redată însă prin cuvintele sale), adăugînd, în general, elemente menite să facă legătura cu lumea germană ori să dea culoare evenimentelor relatate: de pildă, Deceneu i-ar fi sfătuit pe „goţi" (geţi) să înlocuiască vinul cu... berea — care, cum se ştie, constituie o băutură specifică neamurilor germanice; o notă personală se distinge şi din sensul dat de autor parabolei povestită de Frontinus pe timpul lui Scorilo. De asemenea, se cuvine subliniat că, în spiritul ideilor vremii în care scrie, Pantaleonis insistă asupra confruntărilor militare, mai spectaculoase, dar care, desigur, nu au constituit caracteristica esenţială a geto-dacilor — cunoscuţi, înainte de toate, ca un neam de agricultori, păstori, meşteşugari.

Iată portretele cîtorva dintre cei mai însemnaţi regi ai geto-dacilor, însoţite de extrase din textele pe care H. Pantaleonis li le-a consacrat. Pentru a nu îngreuna lectura, am renunţat la punctele prin care se marchează întreruperile; cuvintele adăugate de noi sînt cuprinse în paranteze drepte. Notele de subsol aparţin redacţiei.

Gh. DAVID

DACUS

Dacus, numit şi Danus, al treilea tovarăş al lui Tuiscon[1] era înzestrat cu mare seriozitate şi pricepere. Tuiscon l-a aşezat în calitate de duce să stăpînească ţara de dincoace şi de dincolo de Istru, de asemenea spre miază-noapte, pînă în Sarmaţia şi spre miază-zi, pînă la Dunăre. După aceasta a condus un mare popor al dacilor către marea germană [Marea Baltică] şi la popoarele de miază-noapte şi la insule şi după părerea unora a constituit pe denmarci sau danezi. Ţara aceasta o stăpîneşte şi în ziua de astăzi regele Danemarcei, avînd un mare renume între ducii germani. Vechii locuitori ai acestei ţări [Danemarca] s-au numit cimbri sau cimerieni. S-a stabilit însă că ţara pe care au locuit-o mai întîi, numită de la Dacus, Dacia, formează în ziua de astăzi Marea Valahie, iar o parte din ea se numeşte Transilvania sau Siebenbürgen.

ZAMOLXIS

Zamolxis s-a născut şi a crescut la geţii de miază-noapte, în ţara germană [getică]. De îndată ce a împlinit jumătate de vîrstă şi-a părăsit patria şi, din dragoste pentru virtute, a plecat în Italia pe vremea cînd la Roma domnea Tarquinius Superbus [sec. VI î.e.n.]. Cînd a înţeles aici că se apreciază pretutindeni învăţătura lui Pitagora [580-500 î.e.n.], a devenit un adept al acestuia, căpătînd o adîncă cunoaştere în problemele divine şi cele lumeşti. A fost, de asemenea, multă vreme ucenicul lui şi a locuit prietenește la el. După aceea a trecut la egipteni, completînd experienţele sale din trecut cu tăinuitele minuni ale naturii. Cînd s-a înapoiat în patria sa, împodobit cu multe virtuţi şi cunoştinţe, a fost ţinut în mare cinste de întreg poporul. Atunci a explicat toate minunile, cîntecul păsărilor şi visurile, spre mirarea tuturor oamenilor. El a predicat cu deosebire ca oamenii să înlăture şi să fugă de orice lenevie a trupului, să îndepărteze de la ei orice neînţelegere din suflet, orice prisos al stomacului.

---

[1] Principala zeitate la vechii germani, fiu al Cerului şi al Pămîntului, creator al oamenilor.

Din acest motiv, regele geţilor l-a acceptat pe Zamolxis ca interpret al voinţei divine, obligîndu-i pe toţi să-l considere ca pe un preot al lui Dumnezeu. Dar el a dispreţuit măreţia regală şi şi-a pregătit o peşteră sub pămînt, la care oamenii să nu poată veni şi nu a lăsat nici pe rege, ori pe slujbaşii săi să vorbească cu el. Aci a făcut o seamă de preziceri, anunţînd lucruri viitoare. Din cauza aceasta, geţii i-au adus ofrande şi l-au considerat un zeu. Dealtfel, obiceiul ca regii geţilor să aibă pe lîngă ei, tot timpul, filozofi în treburile importante, şi să nu facă nimic în treburi spirituale şi lumeşti fără sfatul lor, a rămas pînă în timpul împăratului Tiberiu [14-37 e.n.]. Puţin înaintea împăratului August, filozoful Deceneu a ridicat la mare cinste această funcţie.

DROMIGETHES [DROMICHETE]

Datorită marii sale cucernicii şi vitejii, după Sitalkes, rege al geţilor a fost ales Dromigethes [aceasta petrecîndu-se] pe vremea cînd Lisimach, ducele îndrăzneţ — care mai înainte doborîse cu propria sa mînă un leu — a început să domnească peste popoarele învecinate din Sciţia [de fapt, peste Tracia macedoneană]. A fost însă în dezacord cu porunca lui Alexandru, care îl sfătuise să lase în pace pe goţi [geţi], incitîndu-i la război. Din această cauză, Dromigethes a pornit împotriva lui cu mare armată şi l-a întîmpinat bărbăteşte, în cîmp deschis, dar cum a început lupta goţii [geţii] au obţinut victoria, iar Lisimach a căzut în mîinile lor. Cînd însă Dromigethes a aflat marea înţelepciune şi bărbăţie a lui Lisimach, i-a oferit ospitalitate, a legat prietenie cu dînsul şi i-a redat libertatea.

BOEROBIST [BUREBISTA]

Boerobist, un bărbat destoinic şi foarte priceput în războaie, şi-a dobîndit, la germani [geţi], datorită campaniei sale împotriva Orientului, un mare renume în timpul cînd Iulius Caesar şi Pompeius au început războiul civil. Acesta [Burebista] i-a întărit din nou pe supuşii săi daci şi geţi — care se împuţinaseră în urma multelor războaie — printr-o hrană cumpătată şi prin continuă ascultare; de asemenea, prin exerciţiul zilnic al armelor şi prin muncă îndîrjită i-a pregătit într-atîta, încît prin bărbăţia lor depăşeau pe unii germani. După vechiul obicei părintesc, avea la sine un sfetnic credincios pe Diceneu [Deceneu]. După sfatul acestuia, a distrus viţa de vie şi a început prin a impune [supuşilor săi] o viaţă cumpătată, adică cu abţinerea de la vin. Cu aceste măsuri înţelepte, Boerobist s-a ridicat şi în cîţiva ani şi-a realizat un regat mare.

După ce a supus toate popoarele dimprejur, a trecut prietenos peste Rin şi a provocat la război pe Iulius Caesar, cuceritorul lumii, împreună cu poporul roman victorios... Apoi şi-a propus să invadeze Apulia şi oraşul Roma, provocînd o mare spaimă lui Iulius Caesar şi poporului roman. A condus, de asemenea, pe [celţii] boii — care o sută şi cincizeci de ani au locuit la fluviile Dunăre, Arabo [Sava] şi Drab [Drava], după ce au fost alungaţi din Italia şi au ajuns în aceste locuri — în marea ţară a germanilor. Pe vremea aceea alături de boii se aflau bastarni, alani, gepizi, vandali, cvazi şi sarmaţi care, cu toţii, erau supuşii geţilor. Din cauza aceasta romanii, care datorită războiului lor civil suferiseră multe pierderi, au trebuit să facă pace cu acest rege.

DECENEU

Deceneu, un got [get], s-a încrezut în mintea sa deosebită, s-a devotat filozofiei şi a învăţat multe în ştiinţele oculte[1]. După aceasta s-a dus în Egipt să asculte pe preoţi, aproximativ la anul 70 înaintea lui Christos. S-a întors apoi în patria lui, s-a folosit de cele învăţate şi a realizat lucruri deosebite. Apoi a iniţiat poporul său în teologie şi a construit multe temple.

[1] Iordane spune că Burebista „luă pe lîngă sine pe Deceneu, un bărbat vrăjitor" referindu-se la marile lui cunoştinţe ştiinţifice care, în spiritul vremii, puteau fi considerate vecine cu vrăjitoria.

COMOSICUS

Comosicus a fost la goți [geți] în mare considerație pe vremea lui Iulius Caesar, așa fel încît aceștia l-au ridicat la rangul de preot suprem. El a fost ucenic al lui Deceneu, care l-a inițiat în unele taine. Comosicus a instituit o școală de instruire a tineretului în filozofie precum și în uzanțele idolatriilor și bisericilor păgîne. S-a ajuns astfel ca, în acea vreme, goții [geții] să întreacă în înțelepciune pe toate popoarele barbare și să fie egali grecilor după cum arată Dion [Chrisostomus] care a descris istoriile goților [geților] și faptele lor în limba greacă.

COTISO

Cotiso a fost pe vremea lui Iulius Caesar regele puternic al dacilor, a căror țară se număra pe atunci și ea printre cele ale germanilor. El și-a propus pe vremea războiului civil [dintre adepții lui Brutus și urmașii liniei politice a lui Cezar] să-și mărească țara. Cînd însă împăratul August s-a hotărît să răzbune cu mare forță moartea lui Iulius Caesar, fratele mamei sale, lumea a fost răscolită de războiul civil [izbucnit după înfrîngerea lui Brutus între noii conducători ai destinelor Romei: Marc Antoniu și Octavian]. Din această cauză, Cotiso s-a aliat cu alți germani, pentru a nimici cu armele pe romanii răzvrătiți. În acest scop, cînd a înghețat Dunărea și se putea trece de pe un mal pe celălalt, Cotiso a trecut apa și a pustiit cumplit provinciile romane din jur. Împăratul August a trimis atunci 50 000 oameni împreună cu comandantul Lentulus ca să opună rezistență germanilor [geților]. După ce s-au ciocnit de cîteva ori cu dușmanii, dacii au fost în cele din urmă alungați dincolo de malurile fluviului, iar romanii au construit fortificații la Dunăre. Despre războiul acesta Horațiu îi scrie lui Mecena:

Lăsa-ți grijile deoparte
Căci Cotiso e acum supus...

Dar dacii nu și-au abandonat intențiile ci, bazați pe puterea și pe ajutorul altor germani, au trecut adesea peste Dunăre, au izgonit garnizoanele romane, punîndu-le în mare primejdie. Din pricina aceasta, împăratul August, împins de nevoie, i-a dat lui Cotiso în căsătorie pe fiica sa Iulia [proiect nerealizat], intenționînd să ia la rîndu-i, în căsătorie pe fiica acestuia, pentru ca germanii [geții] aflînd de această nouă prietenie, să facă alianță cu romanii și să stăruiască în ascultare.

SCORI[L]O

Scori[l]o, numit și Sirius, a devenit după Berobista [Burebista], regele germanilor [geților] pe vremea cînd împăratul Octavian [27. î.e.n.-14 e.n.] a început să guverneze Imperiul roman. Pentru că romanii erau în război civil, și-a propus să-i atace prin surprindere. În prezența poporului a pus doi cîini să se lupte între ei, iar pe cînd aceștia se luptau înverșunat, le-a arătat un lup. Cîinii au părăsit de grabă lupta și l-au atacat pe lup. Prin cuvinte și prin faptă, el a vrut să arate dacilor că romanii se vor nimici curînd [între ei] dacă nu vor găsi un dușman din afară. După aceea a pătruns cu poporul său în Tracia, pustiind provincia romană în lung și în lat... Din această cauză împăratul August a încheiat alianță cu Cotiso și Marobudo — regi din țara germanilor — folosindu-se de ajutorul lor pentru a opune măcar cîtăva vreme rezistență lui Scori[l]o dacul și altora[1].

DORPANEUS [DURAS, DURPANEUS]

Dorpaneus a fost ales rege de către goți [geți] datorită marii sale forțe trupești și sufletești, pe vremea cînd se numărau anii 85 de la nașterea lui Christos, iar Imperiul roman era guvernat de Domitian. Dorpaneus a pustiit ma-

[1] Autorul parafrazează scrierea lui Frontinus, *Stratagemata* denaturînd însă sensul parabolei. În realitate, Scorilo voia să arate că cele două tabere romane aflate în război civil (cei doi cîini) s-ar uni, pentru a lupta împreună împotriva inamicului comun: dacii (lupul), dacă aceștia i-ar ataca. Se pare că Scorilo — despre care Iordanes ne spune că a domnit 40 ani — era adeptul relațiilor pașnice între daci și romani.

lurile Dunării care erau de mai multă vreme apărate de romani şi a omorît pe slujitorii aflaţi în aşezările acelea. Oppius Sabinus, care a fost comandant în acele locuri după Agrippa, a înţeles aceste lucruri, a strîns o armată şi a purtat o luptă cu goţii [geţii]. Dar Dorpaneus, cu poporul său, l-a învins bărbăteşte şi l-a decapitat pe acest Oppius Sabinus. Cînd s-a aflat aceasta la Roma, în oraş s-a produs mare spaimă, deoarece mulţimea se temea că duşmanul învingător va pătrunde în interiorul imperiului şi va devasta totul cu puterea sa. Din cauza aceasta, Domitian a fost nevoit să treacă cu întreaga sa armată în Illiria, să dea o luptă şi să poruncească comandantului său, Cornelius Fuscus, să treacă peste Dunăre. Dar goţii [geţii] n-au întîrziat să pună mîna pe arme şi, încă de la prima ciocnire, să obţină împotriva romanilor o importantă victorie, cucerind tabăra acestora. Din această pricină Dorpaneus a fost considerat de către ai săi nu ca un om simplu, ci ca un semizeu. A fost supranumit şi Anzes, mai ales pentru că împăratul Domitian a trebuit să plătească goţilor [geţilor] un tribut.

DECEBAL

Decebal, regele dacilor, era pe vremea sa spaima romanilor, căci se dovedea foarte viclean în treburile de război, avînd mîna vitează înarmată să atace pe duşman, iar în retragere, cînd era nevoie, ştia să fie iute. Putea să atace chiar şi pe ascuns [prin surprindere] pe duşman, să-l provoace la luptă, să se folosească de victorie, iar cînd suferea o pagubă să o suporte cu calm şi curînd să o înlocuiască [printr-o izbîndă]. Din pricina aceasta, împăratul Traian a dorit să-l atragă în alianţă împreună cu alţi germani. Decebal a înţeles însă viclenia romanilor care foloseau alianţa în interesul lor şi [ca urmare] a rupt-o. El a sfătuit şi pe germani să rupă alianţa şi să-şi apere libertatea, deoarece romanii erau ocupaţi în războiul cu parţii. Prin exemplul său a dat mai multora îndemnul să ridice armele, să primească pe fugarii [romani], să refacă cetăţile şi a atras atenţia neamurilor din jur să desfacă alianţa [cu romanii], aceasta în anul 101 de la naşterea lui Christos. Îndată ce s-au auzit acestea la Roma, Decebal a fost declarat de către Senat ca duşman. Dar pentru că romanii au cunoscut în mai multe rînduri bărbăţia germanilor [geţilor], împăratul Traian şi-a luat sarcina să ducă el însuşi războiul şi nu prin alţi comandanţi militari. El a venit astfel la Dunăre cu o armată foarte puternică.

După aceasta [dacii şi romanii] s-au ciocnit între ei cu mare duşmănie şi multă vreme au luptat cu victorii de-o parte şi de alta. În cele din urmă însă romanii au fost superiori. Ei au obţinut o victorie atît de sîngeroasă, încît n-au mai avut suficientă pînză ca să lege rănile. De aceea, Traian şi-a rupt cămaşa împărţind-o între soldaţii săi răniţi. Celorlalţi, care au căzut în luptă, le-a ridicat un altar, poruncind să fie cinstiţi în fiecare an. Apoi, între romani şi Decebal s-a încheiat pace, în aşa fel ca dacii să se retragă din locurile pe care le-au cucerit mai înainte cu forţa şi să dărîme fortificaţiile. Dar Decebal, după plecarea lui Traian, nu a evacuat regiunea, ci a pornit cu război împotriva iazigilor [sarmaţi aliaţi ai Romei], care, la început aliaţi ai săi, se supuseseră romanilor.

Traian a pornit o nouă campanie împotriva dacilor şi a aruncat un pod peste Dunăre, care — realizat cu mari cheltuieli — n-a rămas cu nimic mai prejos de alte lucrări realizate în mod extraordinar. În felul acesta nu numai că Traian şi-a făcut un nume mare, dar a şi asigurat armatei romane, pusă de pază dincolo de Dunăre, posibilitatea de a-i veni în ajutor în timpul iernii, cînd fluviul nu era îngheţat. Mai tîrziu, împăratul Adrian [117-138 e. n.] a distrus o parte din acest pod, fiindu-i teamă că dacii dacă vor zdrobi cîndva paza acestui pod vor pătrunde în Moesia fără nici o greutate.

De cum a isprăvit acest pod, Traian şi-a condus armata în Dacia. A avut cu acest popor un război lung şi greu, pe care soldaţii l-au purtat cu atîta dragoste pentru conducătorul lor, încît unul care a primit o rană grea şi a ieşit din rînduri, înţelegînd că rana e mortală, a reluat arma în mînă şi s-a întors în luptă, murind abia după ce duşmanul a fost înfrînt. Cînd Decebal a înţeles că nu mai rezista multă vreme lui Traian, care avea sub autoritatea lui mai multe popoare, a ascuns tezaurul regal, care era foarte mic, în albia rîului Sargeţia, pentru a nu cădea în mîinile romanilor. El s-a folosit în acest scop de munca prizonierilor, a orientat apa în altă albie şi a acoperit bogăţia sa cu pietre şi stînci mari, ascunzînd-o. La sfîrşit, a adus apa din nou în albia veche. De asemenea, a dat ordin ca toţi prizonierii, după ce au isprăvit lucrarea, să fie omorîţi pentru ca niciodată să nu se cunoască cele întîmplate. După aceea şi-a luat viaţa cu mîna sa proprie ca să nu cadă viu în mîna duşmanului şi să fie păstrat pentru triumf. Deoarece Bicilis, sfetnicul cel mai apropiat al regelui, a fost prins de duşman, a destăinuit lui Traian locul unde se găsea o parte din această comoară, din care unele indicii se mai găsesc în Transilvania. S-a întîmplat chiar în zilele noastre ca pescarii să găsească părţi ale ei într-o încăpere boltită sub apă peste care crescuse un copac ce s-a prăbuşit de bătrîneţe. Astfel călugărul Georg şi moldovenii [din timpul lui Petru Rareş] au cărat de aici o nespus de mare grămadă de aur. Se pare că şi cei 2 000 pfenigi de aur (fiecare era în greutate de trei ducaţi) ai regelui Ferdinand [de Habsburg, pretendent, împreună cu Ioan Zapolya, la tronul Ungariei] să fie de aici.

În româneşte de Horia STANCA

ÎN EXCLUSIVITATE PENTRU MAGAZIN ISTORIC

BĂRBATUL CARE I-A ÎNĂLŢAT PE GEŢI

JAN TRYNKOWSKI,
R.P. Polonă

Apreciat specialist al istoriei popoarelor antice, îndeosebi a lumii greco-romane, profesorul polonez Jan Trynkowski este totodată un bun cunoscător al trecutului poporului român, mai cu seamă al momentelor de interferenţă din istoria strămoşilor noştri, geto-daci, cu istoria altor popoare antice.

Destinat Magazinului istoric, **în paginile căruia a mai colaborat[1], articolul profesorului Trynkowski furnizează noi şi interesante informaţii privind interesul manifestat în ţara prietenă pentru istoria geto-dacilor, a personalităţilor lor de seamă.**

În zilele în care întregul popor român sărbătoreşte a 2 050-a aniversare de la crearea primului stat centralizat dac — statul lui Burebista — considerăm că e interesantă cunoaşterea opiniilor şi aprecierilor pe care istoricii polonezi le-au făcut, de-a lungul secolului XIX, asupra acestui eminent conducător, talentat om politic, mare reformator, puternic suveran, care a hotărît în mare măsură soarta Europei în sec. I î.e.n.

Motivele pentru care ştiinţa istorică poloneză din veacul XIX s-a interesat de istoria dacilor şi a Daciei pot provoca astăzi un zîmbet indulgent, dar ele trebuie să se bucure de înţelegerea noastră, ceea ce nu înseamnă neapărat şi o aprobare. Polonezii, care la sfîrşitul sec. XVIII, îşi pierduseră independenţa, suferind împărţirea impusă de cei trei vecini puternici, s-au aplecat cu mare entuziasm asupra studierii trecutului lor, găsind în acest trecut numeroase exemple splendide care să le stimuleze rezistenţa şi să le trezească speranţe într-un viitor mai bun. S-a făcut apel la vremurile cele mai vechi pentru căutarea strămoşilor antici ai polonezilor — identificîndu-i pe aceştia cu sarmaţii, sciţii, ba chiar cu locuitorii Colchidei...[2] Aceste concepţii — neştiinţifice, din perspectiva cunoştinţelor noastre de astăzi, dar care nu se îndepărtau, ca nivel, de idei de acelaşi fel formulate în întreaga Europă de atunci — s-au bucurat în acea vreme de o primire favorabilă, căci trebuia dovedit cititorilor polonezi că despre strămoşii lor au scris chiar părintele istoriei Herodot[3] sau alţi mari istorici greci şi romani.

Aducător de civilizaţie

În 1791, Johann Cristoph Gatterer, profesor la Universitatea din Göttingen, a lansat teoria că slavii (între aceştia şi polonezii) provin din geto-daci. Această teorie a nimerit în Polonia pe un sol fertil, la răspîndirea ei contribuind, după cîte se pare, elevul lui Gatterer — G.E. Groddeck, profesor de filologie clasică la Universitatea din Vilno, care se interesa îndeaproape de istoria geţilor, dovadă fiind cele două lucrări pe care le-a dedicat: *Geţii* Athanatizontes *sau despre credinţa în nemurire a geţilor, zisă şi credinţa lui Zamolxis* şi *Legendele greceşti despre Zamolxis*.

Sub influenţa lui Groddeck, s-a aflat şi Ioachim Lelewel (1786-1861), elev, iar mai tîrziu şi coleg cu el la Universitatea din Vilno.

Elemente ale acestei concepţii se observă încă în lucrările din 1814 ale lui Lelewel, dar expresia ei cea mai deplină se află în marea sinteză publicată în 1853, *Popoarele de pe pămînturile slave, înainte de apariţia Poloniei* care face o amplă schiţă a istoriei Daciei, dedicînd un spaţiu însemnat caracterizării lui Burebista:

„Cam în această perioadă, puterea geţilor a crescut, ajungînd la cel mai înalt grad. Boroista [Burebista], el însuşi de neam get, obţinînd domnia asupra alor săi, a împovărat pe celţi cu dese războaie şi prin atîtea de curajoase deprinderi, cumpătare şi sîrguinţă a sprijinit cauza [geţilor], încît la puţin timp... a creat un stat mare, a cuprins sub autoritatea geţilor multe popoare străine şi romanilor înşişi le-a devenit atît de temut, încît Iulius Caesar s-a gîndit la o expediţie împotriva lui... De aici înainte totul începu a fi plin de numele getului".

A doua jumătate a sec. XIX a adus în Polonia, o înviorare deosebită a interesului manifestat faţă de Dacia şi daci. În 1850, la Lvov a apărut cartea lui August Bielowski (1806-1876), *Introducere critică la istoria Poloniei*, care, la timpul său, a provocat multe controverse şi polemici ştiinţifice. În această operă se află, de asemenea, o apreciere extrem de interesantă cu privire la fondatorul statului dac: „Restul anilor veacului III [î.e.n.] şi întregul veac ce a urmat s-au scurs în lupte mărunte şi dezavantajoase ale triburilor trace cu cele ale celţilor; aceasta pînă ce începînd cu primul veac înainte de Christos, s-a ridicat la o putere extraordinară statul lui Burebista. Bărbatul care i-a înălţat [pe geţi] a fost unul din acei oameni neobişnuiţi, pe care, uneori, providenţa îi cheamă într-un mod aproape

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1975.
[2] Ţară legendară de unde argonauţii au adus lîna de aur.
[3] *Magazin istoric*, nr. 10/1974.

miraculos să conducă soarta popoarelor. Pentru atingerea scopurilor sale, [Burebista] a folosit nu atît forţa fizică, ci ca domnitor prevăzător a ştiut să lovească în părţile slabe ale potrivnicilor săi şi să tragă de aici foloase..."

La numai doi ani după Bielowski, îşi spune cuvîntul asupra geto-dacilor şi Jan Wagilewicz (1811-1866), arhivist, publicist, cercetător al antichităţii, etnograf, lingvist şi istoric literar. Tratînd pe geto-daci ca un fragment al marelui grup etnic traco-iliric, el îi caracterizează astfel: „Între popoarele antice o atenţie deosebită merită acordată tracoilirilor, căci aceştia nu numai că au dezvoltat în timpurile preistorice o viaţă socială, lăsînd, alături de vestigiile istorice, numeroase instituţii, atît referitoare la societate, cît şi la religie, dar — şi aceasta este cel mai important — au constituit începutul civilizaţiei europene, atît în ce priveşte principiile ei ca atare, cît şi direcţiile [de dezvoltare] ale acesteia". „Burebista — scrie Wagilewicz — a fost ales în Dacia ca rege în jurul anului 90 [î.e.n.]. A fost un bărbat prevăzător, care a ştiut nu numai să folosească abil împrejurările pentru a se întări, dar, în principal, s-a străduit să cultive sentimentele morale ale supuşilor lui"

Termeni dacici în vocabularul german

În acelaşi an, 1852, Maciej Maliszewski (1799-1870), distins pedagog şi cercetător, editează la Strasbourg o carte în care supune analizei basoreliefurile Columnei lui Traian de la Roma. Această lucrare dedicată în principiu perioadei războaielor daco-romane, nu cuprinde, ce este drept, activitatea lui Burebista, dar merită reprodusă opinia lui Maliszewski despre ultimul rege al Daciei — eroicul Decebal: „În meşteşugul bătăliilor era extrem de chibzuit, în acţiuni activ, în lupta cu sabia prompt, iar la retragere nu prea grăbit. Aceste mişcări foarte şirete le folosea în funcţie de necesităţi sau de poziţia favorabilă a locului. Se pricepea mai mult decît bine să întindă, prin păduri, capcane pentru duşmani; pentru purtarea unei bătălii serioase găsea de fiecare dată noi manevre; cunoştea cu precizie modul de a se folosi de victoria obţinută, după cum [în caz de înfrîngere] lua rapid măsurile de recuperare a pierderilor suferite. Pentru asemenea rare capacităţi era un inamic de temut al statului roman şi deci un vecin periculos pentru nepoţii slabi ai lui August".

Merită, de asemenea, să adăugăm tot acum că, îmbrăţişînd teoria că polonezii ar fi urmaşii acelor daci care, neîmpăcîndu-se cu cucerirea romană, şi-au părăsit locurile de baştină şi s-au mutat la nord, Maliszewski nu se îndoieşte nici o clipă de continuitatea locuirii pămînturilor României de azi.

În Polonia s-a urmărit cu atenţie ceea ce s-a scris despre daci în alte ţări. În 1853 a apărut cartea lui J. Grimm[1], *Istoria limbii germane*, în care se demonstra că denumirile dacice de plante păstrate la Dioscurides[2] pot fi găsite în fondul limbii germane. Doi ani mai tîrziu, Waclaw Aleksander Maciejowski (1792-1883) a publicat o lucrare *Geto-dacii vistulieni şi niprieni strămoşii polonilor*, în care plecînd de la tezele lui Grimm, încerca să obţină anumite date referitoare la cultura spirituală şi, înainte de toate, materială a dacilor. Cu această ocazie, Maciejowski schiţa o caracterizare interesantă a celui mai apropiat colaborator şi urmaş al lui Burebista, Deceneu: „Nu tuturor, ci numai celor mai vestiţi împărtăşea aceste cunoştinţe luminatul şi prevăzătorul preot: căci lumina numai pe aceia pe care singur îi căuta în popor şi pe care-i considera demni de ştiinţa lui... La fel procedase, cu cîteva veacuri înaintea lui Deceneu, Zamolxis, bărbat trac... pentru a inocula în popor noţiunile sale de cea mai înaltă esenţă, ceea ce dovedeşte o instrucţiune mai înaltă la acest popor decît o aveau sciţii..."

Interesul manifestat faţă de daci şi istoria lor a fost atît de mare în acei ani în Polonia, încît ei au fost evocaţi şi în beletristică. Un exemplu elocvent în această privinţă poate fi poemul *Dacia* a lui Teofil Lenartowicz (1822-1893), unul din cei mai populari poeţi polonezi din a doua jumătate a sec. XIX, poem păstrat din păcate fragmentar.

Ultimul cercetător polonez, care, în sec. XIX, s-a ocupat mai pe larg de istoria Daciei a fost Edward Romuald Boguslawski (1848-1917), istoric şi publicist. Vasta sa operă. *Istoria slavilor* (1888-1889), polemizează energic cu cei care negau autohtonismul românilor pe pămîntul României de azi: „Asuprirea căreia românii i-au căzut victimă [în Transilvania] din partea populaţiei dominante şi privilegiate săseşti şi maghiare a dat naştere, printre germani şi unguri, la tendinţa de a se justifica. A apărut deci teoria că românii ar fi venit de-abia în vremurile de mai tîrziu (la sfîrşitul sec. XII) de peste Dunăre în Transilvania, pe cînd saşii şi ungurii ar fi locuit acolo de mult, că [românii] ar fi fost deci nişte intruşi şi ca atare nu ar fi avut dreptul nici la pămînt, pe care niciodată nu l-au posedat, nici la egalitatea în drepturi cu oprimatorii lor. Germanii Sulzer, în 1791, Rösler, în 1871, ungurul Hunfalvy (1877-1883) şi alţii s-au străduit să-şi sprijine părerea cu argumente şi să-i dea aparenţă de adevăr ştiinţific dovedit". Teza lui Rösler că românii nu ar fi urmaşii vechilor locuitori ai Daciei e definită de Boguslawski drept „ficţiune". „Această afirmaţie foloseşte sofisme — scrie istoricul polonez — în spatele cărora se ascunde tendinţa învăţaţilor austro-germani de a-i

---

[1] Jakob Grimm (1785-1863), folclorist şi filolog german, autor, împreună cu fratele său Wilhelm, al celebrelor *Basme*.

[2] Medic grec din timpul împăratului Claudius (41-54 e.n.) şi Nero (54-68 e.n.). A lăsat o scriere cuprinzînd plantele medicinale şi denumirile lor la diferite popoare, printre ele aflîndu-se şi dacii.

prezenta pe români ca veniţi mai tîrziu pe pămînturile austro-ungare".

Boguslawski găseşte loc şi pentru a-l aprecia pe Burebista: „În secolul I [î.e.n.] vedem creîndu-se... statul getic. Întemeietorul lui a fost un renumit bărbat din poporul geţilor, Burebista... contemporan lui Iulius Caesar. Acesta a unit triburile dace sub conducerea sa şi, cu ajutorul unui anume Deceneu, cu siguranţă preot, pe care, ca şi pe Zamolxis, îl considera proroc, a efectuat o reformă internă determinîndu-i [pe geţi] la o ascultare necondiţionată faţă de legi. Avînd în mîini o putere nelimitată, a creat un mare stat, l-a extins, şi, prin victorii, l-a asigurat în faţa vecinilor".

Scopul acestui articol nu a fost de a polemiza cu concepţiile istoriografiei poloneze în sec. XIX, concepţii cultivate, dealtfel, nu numai de învăţaţi polonezi. Autorul acestor rînduri a pornit de la considerentul că cititorul român va lua cunoştinţă cu interes de opiniile referitoare la Burebista (nepublicate pînă în prezent în România), opinii formulate cu o sută şi ceva de ani în urmă într-o ţară ai cărei locuitori, cu toate că, din păcate, nu sînt înrudiţi cu dacii şi nici cu urmaşii lor, românii, se simt legaţi de aceştia prin numeroasele fire ale simpatiei şi ale tradiţiilor seculare comune.

În româneşte de
Milică MOLDOVEANU

MARE OM POLITIC, MARE DIPLOMAT

MIHAI GRAMATOPOL,

Institutul de arheologie, Bucureşti

Ştirile pe care le avem despre Burebista, deşi nu sînt numeroase, conţin suficiente şi semnificative informaţii pentru a cunoaşte şi înţelege politica de anvergură a acestui mare rege al geto-dacilor. Informaţiile sînt furnizate de izvoare precise şi demne de toată încrederea. Întîiul, în ordine cronologică, este un document contemporan cu însuşi regele get: decretul pentru Acornion[1], fiul lui Dionysios, cetăţean al oraşului Dionysopolis (Balcic), prin care Sfatul şi poporul acestei cetăţi

[1] Magazin istoric, nr. 9/1976.

îl răsplăteau cu o cunună de aur şi o statuie de bronz, pentru meritele cîştigate în slujba binelui obştesc. Faptele de bine ale lui Acornion sînt expuse în ordine cronologică, ultima jumătate a decretului ocupîndu-se de raporturile acestuia cu Burebista şi de activitatea marelui rege în Balcani.

Ce ni se spune despre Burebista? Că nu cu mult timp înainte (decretul datează din anul 48 î.e.n., înaintea bătăliei de la Farsalos, din 9 august[1], deoarece Pompei este amintit ca autokrator, denumire ce nu şi-ar mai fi avut rostul în condiţiile înfrîngerii acestuia de către Cezar), Burebista devenise cel mai mare dintre regii Traciei, stăpînind pămînturile de la nord şi sud de Dunăre. Că Acornion a ajuns să-i fie şi lui prieten apropiat (după ce fusese în bune raporturi cu tatăl unui bazileu dobrogean — ce-şi avea capitala într-o Argedavă, atestată de o inscripţie din epoca imperială în Dobrogea). Că i-a sfătuit pe Burebista în privinţa multor chestiuni importante şi a obţinut astfel bunăvoinţa regelui faţă de nevoile oraşului. Că, în cele din urmă, regele l-a trimis în solie la Pompei, cu care s-a întîlnit în Macedonia. Achitîndu-se cu bine de însărcinările primite, Acornion a purtat, în acelaşi timp, negocieri pentru propriul său oraş.

Al doilea izvor îl constituie textul lui Strabon. Născut în anul 64 î.e.n. în oraşul Amasia din Pont, regiune situată pe litoralul sudic al Mării Negre, Strabon avea 16 ani în vremea soliei lui Burebista la Pompei (48 î.e.n.) şi 20 cînd a venit la Roma, în anul morţii lui Cezar şi a lui Burebista (44 î.e.n.). A fost deci martor al vieţii politice din vremea sa şi a fost cu atît mai informat asupra evenimentelor ce ne interesează, cu cît a aparţinut el însuşi acelelaşi zone geo-politice. Redactarea operei păstrate (Geografia) pentru care s-a documentat în bibliotecile din Alexandria Egiptului şi în arhivele de la Roma, a fost făcută, se pare, în Amasia, după anul 7 î.e.n. Cu alte cuvinte, informaţiile lui Strabon despre Burebista au fost consemnate doar la patru decenii după momentul de vîrf al politicii acestuia în Balcani.

Ce spune Strabon despre Burebista? Că atunci cînd le-a devenit rege, geţii erau istoviţi de războaie; că i-a ridicat prin exerciţii, abţinere de la vin şi supunere faţă de poruncile sale şi, în scurtă vreme, şi-a întemeiat o pu-

1 După moartea lui Crassus (53 î.e.n.) şi destrămarea triumviratului (încheiat în 60 î.e.n.), între Pompei şi Cezar s-a deschis un conflict, accentuat de traversarea Rubiconului şi intrarea lui Cezar cu trupele în Italia. Retras în Grecia, Pompei a suferit înfrîngerea de la Farsalos care a marcat începutul dictaturii lui Caius Iulius Caesar.

tere întinsă (conducere statală), supunînd geților pe cei mai mulți din vecinii lor. Că a trecut Dunărea, în Tracia, Macedonia și Iliria, i-a învins pe celții amestecați cu tracii și ilirii, precum și triburile celtice ale boiilor conduși de Critasiros și pe cele ale tauriscilor. Ultima informație se situează cronologic la începutul domniei lui Burebista, iar penultima, foarte probabil, după anul înfrîngerii lui Pompei.

Istoria greșește, istoria corectează

În discursul *Borysteniitikos*, istoricul grec Dion Chrysostomul (40–c. 120 e.n.) vorbește despre geții care, cu 150 ani înaintea venirii lui Dion la Olbia (c. 105 e.n.), au cucerit această cetate și tot litoralul pontic pînă la Apollonia. Evenimentul, petrecut deci cam prin anul 55 î.e.n. a fost considerat de istorici ca fiind în legătură cu activitatea războinică a lui Burebista, presupunîndu-se că el a distrus orașele pontice. Această presupunere a fost transformată în idee istorică atunci cînd săpăturile arheologice efectuate în multe din aceste cetăți au dat la iveală straturi succesive de arsură, databile între sfîrșitul sec. II î.e.n. și sfîrșitul celui următor, poate și mai tîrziu. Din aceste motive, o seamă de inscripții, decretul pentru un anume Nikeratos (Cibia), cel pentru Aristagoras (Histria), precum și catalogul onorific ce pomenea de „o a doua întemeiere a cetății" ca și alte documente epigrafice de la Tomis, Callatis, Odessos sau Mesembria au fost considerate drept confirmare a acțiunilor militare ale lui Burebista. Totuși în nici una din inscripțiile citate, în nici un alt document epigrafic și, în general, în nici un izvor istoric nu se spune că Burebista ar fi distrus cetățile grecești din nordul și vestul Mării Negre.

Cum trebuie înțeleasă în realitate informația lui Dion? Aproape în aceeași perioadă cu ridicarea geto-dacilor sub Burebista, Mitridate VI Eupator, regele Pontului, reușise și el să creeze, în sudul Mării Negre, o mare putere. Statul său barase calea sarmaților iazigi spre Iran, peste Caucaz, astfel că ei au fost nevoiți, în deceniile următoare, să se îndrepte către vest, ocolind prin nord arcul carpatic și stabilindu-se, în final, între Dunăre și Tisa. Aceste deplasări au dus la conflicte acute între cetățile grecești și populațiile din interiorul teritoriilor respective, printre care geții erau cei mai numeroși. Este foarte probabil ca aceste conflicte precum și alte cauze să fi determinat distrugerile repetate ale cetăților grecești pe care le atestă epigrafia și arheologia. Cît privește „a doua întemeiere" a Histriei, ea datează în mod cert din epoca imperială romană, fiind formula obișnuită cu care era flatat împăratul într-o vreme în care cultul împăratului devenise larg răspîndit.

În plus trebuie avut în vedere că o acțiune de anvergură întreprinsă de Burebista asupra cetăților grecești ar fi avut ecou în opera lui Strabon, care nu s-ar fi sfiit să o pună pe seama regelui geto-dac, dacă acesta ar fi făptuit-o. De asemenea, decretul de la Dionysopolis ar fi menționat ca un merit de seamă faptul că, grație prieteniei ce i-o arăta lui Acornion, Burebista ar fi cruțat cetatea de la distrugere, în vreme ce pe altele din jur le-ar fi făcut una cu pămîntul.

Mai mult, în *Războaiele civile*, alt istoric grec, Appian (sec. II e.n.) ne spune că Pompei și-a asigurat adepții și tovarășii că „toate neamurile Orientului și de prin părțile Pontului Euxin, greci și barbari, toate sînt alături de el, iar regii acestora din urmă, prieteni ai romanilor, cît și ai lui", îi pun la îndemînă trupe, arme, alimente și altele de care are nevoie. Ar fi fost deci imposibil ca, odată sosit în Macedonia, Pompei să se alieze cu Burebista dacă acesta ar fi distrus cetățile grecești. Și mai trebuie menționat că, în ciuda presupuselor distrugeri, atît cetățile cît și regii barbari au avut cu ce să-l sprijine *efectiv* pe Pompei și armatele sale în lupta împotriva lui Cezar. Este limpede că nu poate fi vorba de nici un fel de distrugere a orașelor grecești de către Burebista, ci, cum vom vedea, de o scurtă perioadă de liniște de care s-au bucurat în acel veac zbuciumat cetățile aflate sub oblăduirea lui.

Pentru a înțelege rațiunile politicii balcanice a lui Burebista să vedem în apropierea sa de Pompei nu o aventură personală, nu o opțiune hazardată pentru unul din cei doi pretendenți la cîrma treburilor Romei și nici măcar întuirea primejdiei unei posibile cotropiri a Daciei de către cuceritorul Galiei.

Spre a pătrunde motivațiile politicii lui Burebista, trebuie, pe de o parte, rememorate legăturile seculare ale Daciei cu tracii balcanici și grecii din Egee și Pontul Euxin, iar pe de altă parte se cuvine analizată atitudinea lui Pompei față de Orientul roman, de lumea elenistică, aflată în declinul ei.

De secole între aceste regiuni se stabiliseră strînse legături economice, bazate pe o complementaritate de produse, încît, pe bună dreptate se poate afirma că întreaga Peninsulă Balcanică și zona din nordul Dunării se constituiau într-un veritabil sistem economic. În el erau angrenate cetățile grecești, regatele elenistice și populațiile neelenistice din Asia, nordul Mării Negre și Balcani, la care se adăuga lumea geto-dacică, străbătută de drumurile comerciale și de mărfurile negustorilor greci și traci.

Înalt nivel economic

Un moment deosebit de grăitor asupra legăturilor geto-dacilor cu tracii sud-dunăreni și sud-balcanici, precum și cu lumea greacă egeică sau cu elenismul macedonean îl constituie apariția primelor emisiuni monetare de argint la nord de Dunăre. Metalul folosit (argintul), greutatea și iconografia acestor monede, vădesc apartenența economică și culturală la lumea greacă, tracică și macedoneană și, în același timp, stadiul evoluat al triburilor getice, în cadrul cărora s-a făcut simțită nevoia monedei încă din prima jumătate a sec. IV î.e.n.

Cercetarea emisiunilor monetare geto-dacice demonstrează existența a trei serii cu

iconografie autohtonă (bazată pe substratul cultural tracic), serii ce au premers cronologic imitațiile după monedele lui Filip II și Alexandru cel Mare. Aceste tipuri monetare au continuat să existe (în diferite variante stilistice) pînă la sfîrșitul monetăriei dacice (începutul sec. I î.e.n.), ca o expresie elocventă a nivelului economic intern. Aproape concomitent, din a doua jumătate a sec. IV î.e.n., geto-dacii încep să folosească, apoi să emită, monede de tip macedonean.

Descoperirea cîtorva tezaure din piese de bronz emise în timpul lui Filip II, circulația acestora la nord de Dunăre sînt elocvente atît pentru a dovedi folosirea monedelor (chiar și cele de mică valoare) de către populația geto-dacică, dintr-o epocă timpurie, cît și pentru zona predilectă cu care se făceau schimburile comerciale. Intensitatea circulației monetare este dovedită și de faptul că Alexandru cel Mare, îndată după urcarea pe tronul Macedoniei, a pus în circulație pe „piața" nord-tracică un număr mare de tetradrahme bătute de tatăl său (Filip II)[1], monede ce erau cu două grame mai mici decît propriile-i emisiuni.

De asemenea, Alexandru a continuat să emită, pentru aceeași clientelă nord-tracică, monede postume de tipul Filip II. Una din explicațiile emiterii acestor monede este faptul că din minele din Macedonia și sudul Traciei se extrăgeau importante cantități de argint, din care o parte era furnizat triburilor de la nord de Balcani și Dunăre. Acest „export" de argint era un reflex al nevoii de argint în Dacia, bogată în aur, dar săracă în acest metal. (Semnificativ în privința aceasta ni se pare și faptul că prima exploatare de argint, la Baia Mare, datează din evul mediu, iar producția de argint a României din anul 1938 era inferioară celei livrată de minele de la Laurion, din Attica, în sec. V î.e.n.)

Cu toată bogăția în aur, în Dacia nu s-au emis, cu o excepție (monedele de tip Coson), bani de aur. Motivul? În întreaga lume greco-macedoneană-tracă argintul era metal-etalon. În lumea greco-macedoneană aurul lipsea, iar în cea nord-tracică constituia un monopol regal (ne reamintim bogata veselă de aur și de argint în care regele Dromichete l-a ospătat pe Lisimach) și nu era, decît cu rare excepții întrebuințată la baterea monedelor. Așa se face că atunci cînd a pornit expediția împotriva perșilor și avea nevoie de o mare cantitate de aur pentru desfășurarea campaniei, Alexandru cel Mare nu a putut procura decît 70 talanți aur (c. 1750 kg). Este foarte probabil ca o parte din acest aur să fi provenit din Dacia, în schimbul unor cantități de argint în monede sau chiar în lingouri. (Despre comerțul intens din acea vreme între sudul și nordul tracic ne vorbește Arrian[2], sec. II e.n., care ne spune că Alexandru Macedon a fost întîmpinat de o mulțime de negustori, cu căruțe grele, participînd la luptă și prăvălindu-le de pe înălțimi asupra regelui macedonean.)

Faptul că prețuiau argintul și-l foloseau ca unic metal monetar, fără să-l fi extras din pămîntul lor, dovedește apartenența geto-dacilor la lumea economică tracică și egeică

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 3 și 4/1979.

care avea ca etalon monetar argintul. Monedele de aur, rare pînă la Filip și Alexandru, erau destinate luptei economice și militare împotriva Persiei, al cărei etalon era aurul („daricii" persani).

Geto-dacii încep a bate monedă cu iconografie proprie încă din prima jumătate a sec. IV î.e.n. grație strînselor lor legături cu sudul. Argintul monetar venea din Macedonia și Tracia, în schimbul produselor naturale specifice locului (lemn, blănuri, miere, ceară, grîne — în ce privește Cîmpia Dunării — și poate și aur). Dovada celor două afirmații de mai sus ? Brusca diminuare a procentului acestui metal în conținutul monedelor îndată ce legiunile romane au cucerit Macedonia (mijlocul sec. II î.e.n.), preluînd controlul minelor de argint din sudul Traciei. Penuria de argint a devenit atît de mare încît monedele din emisiunile dacice de la sfîrșitul sec. II î.e.n. și începutul celui următor n-au mai fost de argint, ci doar din bronz argintat.

O alianță justificată

Prezența romană în Balcani, Asia Mică și Siria, a subminat politicește și economicește elenismul, avînd drept urmare dezechilibrarea unei unități economice bazată pe liberul interes și pe avantajul reciproc.

Cucerirea Macedoniei de către romani, declararea Delosului port liber și, mai apoi, reclădirea Corintului de către Cezar și transformarea sa în escală pentru produsele Orientului au însemnat tot atîtea lovituri date comerțului grecesc și partenerilor săi seculari de la nord de Balcani și din Pontul Euxin. Dregătorii însărcinați cu strîngerea impozitelor (publicanii romani) au jefuit literalmente Orientul elenistic și au sărăcit Grecia, îmbogățindu-se peste măsură (colonia acestora din Delos s-a dedat și la negoț cu opere de artă). Așa se explică de ce regele Pontului, Mitridate VI Eupator (contemporan cu Burebista în prima parte a domniei lui), a coalizat, sub conducerea sa, pe cei ce s-au ridicat împotriva politicii economice și fiscale, practicată de decenii de către Roma în Orient. Acțiunea sa a fost înfrîntă, dar administrația romană a trebuit să renunțe la unele dintre excesele sale în această zonă.

După ce în anul 67 î.e.n. a curățit mările de pirați, lui Pompei i s-a conferit comanda supremă în Orient (66-62 î.e.n.). El a lichidat ultima rezistență a lui Mitridate, dar apoi a inițiat o seamă de măsuri: reorganizarea provinciilor, iertarea datoriilor, scutirea, pe mai mulți ani, de plata impozitelor a orașelor sărăcite, întemeierea de noi cetăți; toate acestea i-au atras simpatia regilor locali și a populațiilor autohtone. Politica lui realistă a și determinat, dealtfel, alierea cetăților din Pontul Euxin cu Roma. În acest sens, tratatul dintre Roma și Callatis nu putea fi un caz excepțional, după cum, de pildă, nici bunele relații ale lui Burebista cu Dionysopolis nu constituiau un caz aparte.

Pompei intenționa refacerea economică a Orientului roman, care, în concepția sa, nu trebuia să mai fie un domeniu de jaf al italicilor, ci din nou o forță productivă, desigur, componentă a puterii romane. O inscripție de la Miletopolis îl amintește „mîntuitor și binefăcător al poporului și al întregii Asii, priveghetor al liniștii mărilor și uscatului".

Evident, și Burebista vedea în Pompei garanția refacerii economice a Orientului elenistic, în care intrau toate teritoriile de la est de Adriatica și, în consecință, posibilitatea reactivării unor relații de schimb tradiționale pentru geto-daci.

Politica balcanică a lui Burebista, de înțelegere cu toți factorii din zonă (orașele grecești, triburile tracice, elementele romane deschise noii și realistei viziuni a lui Pompei), a întîmpinat numai rezistența tracilor din vestul peninsulei, care, din motive de multe ori personale ale șefilor lor, se aflau la remorca politicii dictatoriale a lui Cezar. Politica marelui rege get nu a însemnat o aventură, ci s-a înscris, așa cum am văzut, pe linia intereselor economice și diplomatice ale geto-dacilor, interese datînd încă din prima jumătate a sec. IV î.e.n. Că a fost vorba de o orientare de durată și nu o hotărîre întîmplătoare, o dovedește și faptul că ea a rămas aceeași și după moartea lui Burebista. În conflictul cu Octavian, Marc Antoniu a fost sprijinit, ca și Pompei, de partea orientală a lumii romane; geto-dacii s-au plasat, și ei, în tabăra celui ce avea să fie învins la Actium[1]. Față de puterea militară agresivă a unei Rome conduse de Cezar și de Octavian, Burebista și geto-dacii de după el n-au putut adopta decît o atitudine de fermă rezistență pentru a-și menține libertatea de acțiune.

Ce-i va fi cerut Pompei lui Burebista ? În primul rînd cele de care avea mai grabnică nevoie: ajutoare de tot felul și mai ales sprijinul armat, vitejia și potențialul militar uman al geto-dacilor fiind considerabile. Poate că, după bătălia de la Farsalos, în intenția celor doi — Pompei și Burebista — se va fi aflat lichidarea stării de perpetuă beligeranță a triburilor de traci războinici din Balcani, stînjenitoare deopotrivă pentru dezvoltarea cetăților grecești, pentru tracii pașnici din cîmpiile de la nordul și sudul acestor munți, cît și pentru Pompei însuși. Precipitarea evenimentelor, înfrîngerea de la Farsalos, a împiedicat traducerea în fapt a alianței, cît și a intențiilor lui Burebista și Pompei.

Totuși alianța lor și, pe de altă parte, înțelegerea între regele get și cetățile pontice, precum și protecția pe care le-a acordat-o sînt dovezi incontestabile ale unei diplomații perspicace și consecvente, ilustrînd faptul că trăsătura predominantă a personalității sale n-a fost aceea de războinic, ci de înțelept om politic și diplomat.

Credem astfel că-l putem considera, în acest colț de lume, întîia figură simbolică a permanenței unei mentalități politice ferme, care era, totodată, flexibilă, constructivă și receptivă.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1977.

LA BOISSERIE — CU ŞI FĂRĂ GENERALUL DE GAULLE

JEAN MAURIAC

În anul 1934, locotenent-colonelul Charles de Gaulle cumpăra o locuinţă, împrejmuită de brazi înalţi, La Boisserie, din localitatea Colombey. În noiembrie 1979, la nouă ani de la moartea generalului, această reşedinţă a devenit un muzeu deschis marelui public.

Jean Mauriac, unul dintre puţinii ziarişti apropiaţi lui Charles de Gaulle, despre care a mai scris în revista noastră (nr. 1-2/1973), deapănă în cele ce urmează istoria acestei proprietăţi.

Refugiu pentru singurătate

Greu de imaginat o casă mai contopită cu un om, ca La Boisserie cu generalul de Gaulle. A fost adevărata, singura sa locuinţă, unde s-a retras în 1946, cînd a demisionat de la conducerea guvernului provizoriu postbelic. De acolo a plecat el în 1958, pentru a deveni prim-ministru şi ulterior preşedintele Republicii franceze. La Colombey s-a refugiat în singurătate şi mîhnire, la 27 aprilie 1969, după ce aflase eşecul referendumului şi anunţase ţării plecarea lui. Acolo a murit în anul următor şi acolo se odihneşte astăzi sub o simplă lespede de piatră albă, „sub blîndul şi sfîntul pămînt al Franţei"[1] printre morţii din satul său.

Proprietate particulară, intrarea interzisă!, indică şi acum o pancartă agăţată pe zidul înconjurător. Dar iată că astăzi casa, fără îndoială **cea mai particulară** din Franţa, cea mai închisă — cîţi oameni, în afara familiei şi a cîtorva colaboratori, au fost invitaţi în La Boisserie înainte şi după moartea generalului? — cea mai misterioasă, cea mai tainică, se deschide de-acum lumii. Cine dintre vizitatori nu simte, pe lîngă fireasca emoţie, un dram de tristeţe, văzînd cum se intră în locul odinioară de nepătruns? La Boisserie — taina tainelor generalului, intimitatea intimităţii sale, simbol al vieţii personale a familiei lui — se oferă acum tuturor privirilor. În aşa măsură, încît unii poate ezită să-i treacă pragul.

Generalul de Gaulle a cumpărat La Boisserie în anul 1934. Presimţind războiul, a vrut să aibă o casă la ţară, unde să-şi strîngă familia. Pe de altă parte, an de an, vacanţele mari ale copiilor făceau tot mai necesară o asemenea casă. La început, generalul a căutat un loc pe o rază de 200 km în jurul Parisului. S-a gîndit la Normandia, apoi la diferite departamente, dintr-un ţinut care îi era drag din mai multe motive. Dorea o casă la jumătatea drumului între Paris şi garnizoanele din estul Franţei, în care activase şi unde ar fi putut reveni. O voia şi destul de izolată, şi liniştită, din pricina stării sănătăţii Annei, fiica sa cea mai mică. În sfîrşit, i-au plăcut peisajele austere, de stepă şi păduri, ale ţinutului de la întretăierea provinciilor Champagne, Lorena şi Burgundia, părţi ale Franţei dintotdeauna. Aceste „orizonturi vaste, simple şi triste", aceste „melancolice pămînturi înţelenite", acest „relief al unor munţi bătrîni, foarte erodaţi şi resemnaţi" corespundeau spiritului şi sufletului său. Încă în primele scrieri din tinereţe, cînd nu-l lega nimic special de regiune, dar presimţea, poate, că într-o bună zi se va statornici acolo, el evoca aceste locuri încărcate de istorie.

Generalul de Gaulle s-a oprit mai întîi la o proprietate situată în Bar-sur-Aube, la care a renunţat repede, pentru că era aproape de calea ferată. Văduva unui arhitect, d-na Alice Bombal, care căuta de zece ani să-şi vîndă casa La Boisserie, situată la Colombey-les-Deux-Églises, negăsind decît locatari ocazionali, s-a trezit într-o zi cu tînărul locotenent-colonel de Gaulle. Ataşat pe atunci Secţiei III a Secretariatului general al Ministerului apărării naţionale, el publicase de curînd lucrarea **Spre armata de profesie** şi se pregătea să pună în aplicare ideile sale privind formarea unor divizii blindate.

[1] Sintagmele din ghilimele sînt extrase din scrierile lui de Gaulle.

Vînzarea a avut loc la 9 iunie. Charles de Gaulle a dobîndit această proprietate contra sumei de 50 100 franci, plătind un acont de 5 000 franci şi urmînd să achite doamnei Bombal pe durata vieţii acesteia cîte 6 000 franci anual. Trebuia ca tranzacţia să fie la îndemîna noului proprietar, care nu era bogat.

Nu a fost o afacere proastă. Ba chiar a devenit excelentă căci, după doi ani, nefericita doamnă Bombal a murit accidental, înecîndu-se în cadă. Actul de vînzare precizează că locuinţa are 14 încăperi şi că suprafaţa terenului este de aproape 2,5 hectare (în 1946 şi în ajunul morţii sale, generalul a mai achiziţionat două mici proprietăţi vecine).

Tunuri antiaeriene pe terenul de tenis

Nu se cunoaşte prea bine biografia acestei reşedinţe. Se ştie doar că în 1843 Charles Cuny a instalat acolo o fabrică de bere (**brasserie**), care în modul cel mai firesc se numea La Brasserie. În 1881, noul ei proprietar, dl. Henri Descaves, un arhitect cunoscut în regiune, a transformat-o în casă de locuit. El i-a schimbat numele, botezînd-o La Boisserie, poate amintindu-şi de La Brasserie, poate ca o aluzie la imensele păduri (**bois,** în limba franceză) — pe atunci bîntuite de lupi — din apropiere de Colombey. Cîţi locatari s-au mai succedat apoi în La Boisserie — nu se ştie.

La cîteva săptămîni după cumpărare, pe 14 iulie 1934, familia generalului de Gaulle s-a instalat acolo pentru vacanţa mare. Casa nu era prea confortabilă. Nu avea nici încălzire centrală, nici instalaţie de apă. În vara următoare, a anului 1935, fîntînile din Colombey au secat. Philippe de Gaulle, fiul generalului, a preluat atunci corvoada apei: fîntîna cea mai apropiată se afla la peste un kilometru. Totuşi toată familia a îndrăgit La Boisserie. Mai mult decît locuinţa, generalului de Gaulle îi plăceau priveliştea („180 grade fără nici un acoperiş") şi pădurile din jur.

Familia de Gaulle a stat acolo în perioada **războiului ciudat** (septembrie 1939 - mai 1940), în timp ce generalul — pe vremea aceea colonel — comanda tancurile Armatei 5, în Alsacia vecină. În mai 1940, d-na de Gaulle şi copiii au plecat la Londra. La Boisserie a avut soarta tuturor locuinţelor din nordul şi estul Franţei: a fost jefuită de francezi, refugiaţi, apoi de germani. După ce l-a condamnat la moarte pe de Gaulle, guvernul de la Vichy a pus sechestru asupra casei. În 1941, germanii au ocupat-o şi au instalat, pe vechiul teren de tenis, tunuri antiaeriene. La 19 august 1944, membri ai Forţelor franceze din interior, rezistenţi din maquisul departamentului Aube, au ucis doi soldaţi germani, lîngă Colombey. Imediat, ocupanţii au luat ostatici 22 locuitori din sat pentru a-i executa. Ei au fost eliberaţi ca prin minune, odată cu apropierea Diviziei 2 blindate.

În timpul înaintării sale spre Alsacia, venind de la Clairvaux, mareşalul Leclerc a trecut prin Colombey şi a vizitat în fugă La Boisserie. Cîteva zile mai devreme, un detaşament din avangarda Diviziei 2 blindate făcuse şi el o haltă în casa generalului de Gaulle. În primele rînduri ale acestui detaşament se găsea un locotenent de marină: Philippe de Gaulle. El a găsit La Boisserie pe jumătate devastată de focul pus de germani, la plecare. Scara, uşile şi ferestrele arseseră în întregime, podul şi acoperişul — parţial.

Scurtă vreme după victorie, generalul a convocat un consiliu de familie, întrebîndu-şi soţia şi copiii dacă vor să refacă La Boisserie sau vor să caute o altă casă. De fapt, el ştia dinainte ce i se va răspunde. Cu toţii au hotărît să reconstruiască Colombey, cu condiţia ca locuinţa să fie mărită, astfel ca generalul să-şi poată amenaja un birou. La 20 ianuarie 1946, cînd generalul a plecat brusc de la putere, el s-a instalat provizoriu într-un pavilion de vînătoare de la Marly. La 30 mai 1946, familia de Gaulle a reintrat în casa de la Colombey, refăcută şi mărită (atunci a fost construit turnul hexagonal, unde generalul urma să-şi aibă, la parter, biroul). Fostul conducător al Franţei libere avea să rămînă acolo 12 ani consecutivi, pînă cînd o nouă tragedie naţională (războiul din Algeria) avea să-l readucă la putere, în 1958.

Aşa s-a scurs prima parte a vieţii reşedinţei La Boisserie. A doua parte aparţine şi mai mult istoriei, dată fiind strînsa legătură dintre Colombey şi cea de-a V-a Republică franceză. „Ori de cîte ori este posibil — scria generalul de Gaulle cu cîteva luni înainte de moarte — ne ducem la casa noastră La Boisserie. Acolo mă retrag pentru a gîndi. Acolo îmi scriu discursurile, care înseamnă pentru mine o muncă chinuitoare şi silnică. Acolo citesc cărţile pe care le primesc. Acolo, privind linia orizontului sau imensitatea cerului, îmi redobîndesc seninătatea".

Într-adevăr, fiecare călătorie importantă, fiecare conferinţă de presă, fiecare clipă dificilă din viaţa generalului au fost precedate de o şedere în vechea lui casă. A refuzat sistematic reşedinţele puse la dispoziţia preşedinţilor Republicii — Vizille, Rambouillet, Marele Trianon — atît de îndrăgite de predecesorii săi. La palatul Elysée s-a simţit tot timpul ca la hotel. **Nu avea acolo nici un obiect personal** — arăta Philippe de Gaulle —, **cu excepţia unei cărţi de căpătîi.**

Şi iar cărţi...

La Colombey, generalul a trăit în cea mai mare simplitate: o viaţă împărţită între muncă, lecturi, corespondenţă, televizor, lungi visări solitare de seară, în salonul liniştit, pasienţe, plimbări cu maşina, mers pe jos, prin grădină, excursii împreună cu copiii prin pădurile vecine, păduri adînci şi întunecate. A văzut aceste păduri pentru ultima oară la

9 noiembrie 1970, cu cîteva minute înainte să moară, cînd, închizînd obloanele cabinetului de lucru, a aruncat o ultimă privire grădinii învăluite în ceaţă şi — dincolo de ea — vîlcelelor, peste care se lăsase întunericul.

Se pare că, pînă astăzi, nimic nu s-a schimbat în casa generalului de Gaulle. În sufragerie, amfore feniciene de-o parte şi de alta a căminului, farfurii pe pereţi, cocoşii galici — unul de metal, altul de ceramică — o mare tapiserie, copie a **Doamnei cu licornul.**

La intrare, amintiri, daruri; pe jos, alte două amfore, pe dreapta doi colţi de elefant. Deasupra uşii, coarne de mufloni aduse din Spania în iunie 1970. În sfîrşit, telefonul — unicul din casă — aşezat sub scară, într-un colţ în care generalul nu putea încăpea decît chircindu-se. În salon: portretele unor strămoşi ai săi din sec. XVIII, un tablou dăruit de regele Belgiei, o vitrină cu icoane, un relicvariu de argint, statuete vechi ale Fecioarei.

În bibliotecă, măsuţa de scris stil Empire a doamnei de Gaulle. (Cînd, la sfîrşitul verii 1979, d-na de Gaulle a părăsit Colombey, pentru a se stabili definitiv la Paris, în camera modestă a unei case de odihnă pentru bătrîni, ea nu a luat decît cîteva fotografii.) Două fotolii de piele în faţa căminului, televizorul, cărţi, multe cărţi şi — pe rafturile de sus, de jur-împrejurul odăii — lămpi de miner şi o serie de fotografii cu dedicaţii, din partea unor şefi de state (Churchill, Roosevelt, George VI, mai mulţi papi, Kennedy, Truman, regina Angliei, Negusul etc.). În mijlocul camerei, mica masă de joc, pe care generalul îşi făcea în fiecare seară pasienţele şi peste care s-a prăbuşit brusc, în acea seară de 9 noiembrie 1970. Alături, divanul pe care a fost transportat şi unde, după cîteva minute, şi-a dat ultima suflare, în faţa d-nei de Gaulle căzută în genunchi.

În camera de lucru, unde generalul îşi petrecea cea mai mare parte din orele zilei, vitrine pline cu amintiri şi daruri, primite de-a lungul întregii sale vieţi: săbii şi spade, medalii şi decoraţii, insigne ale unităţilor Franţei libere, cocoşi de cristal, cruci ale Lorenei, cufăraşe de argint. Şi iar cărţi, lucrări de economie politică, dar mai ales cărţi de istorie contemporană: memoriile lui Poincaré, cele ale lui Churchill, istoria universală şi — la îndemînă — cele trei volume din **Memorii de război** şi primul din **Memoriile speranţei, Memoriile de dincolo de mormînt** ale lui Chateaubriand, cărţi de artă, diverse ediţii de lux, numeroase lucrări despre Rezistenţă, cu dedicaţiile autorilor. (Clasicii — Corneille, Voltaire, Balzac—se găsesc în încăperea învecinată, biblioteca.)

În cabinetul său, sînt doar trei fotografii: a lui Pierre de Gaulle, fratele său cel mic, a amiralului Thierry d'Argenlieu şi a nepoţilor săi, care au jucat un rol important în viaţa generalului la Colombey. Din primii bani primiţi pentru **Memorii de război**, a refăcut, pentru ei, terenul de tenis (adeseori arbitra

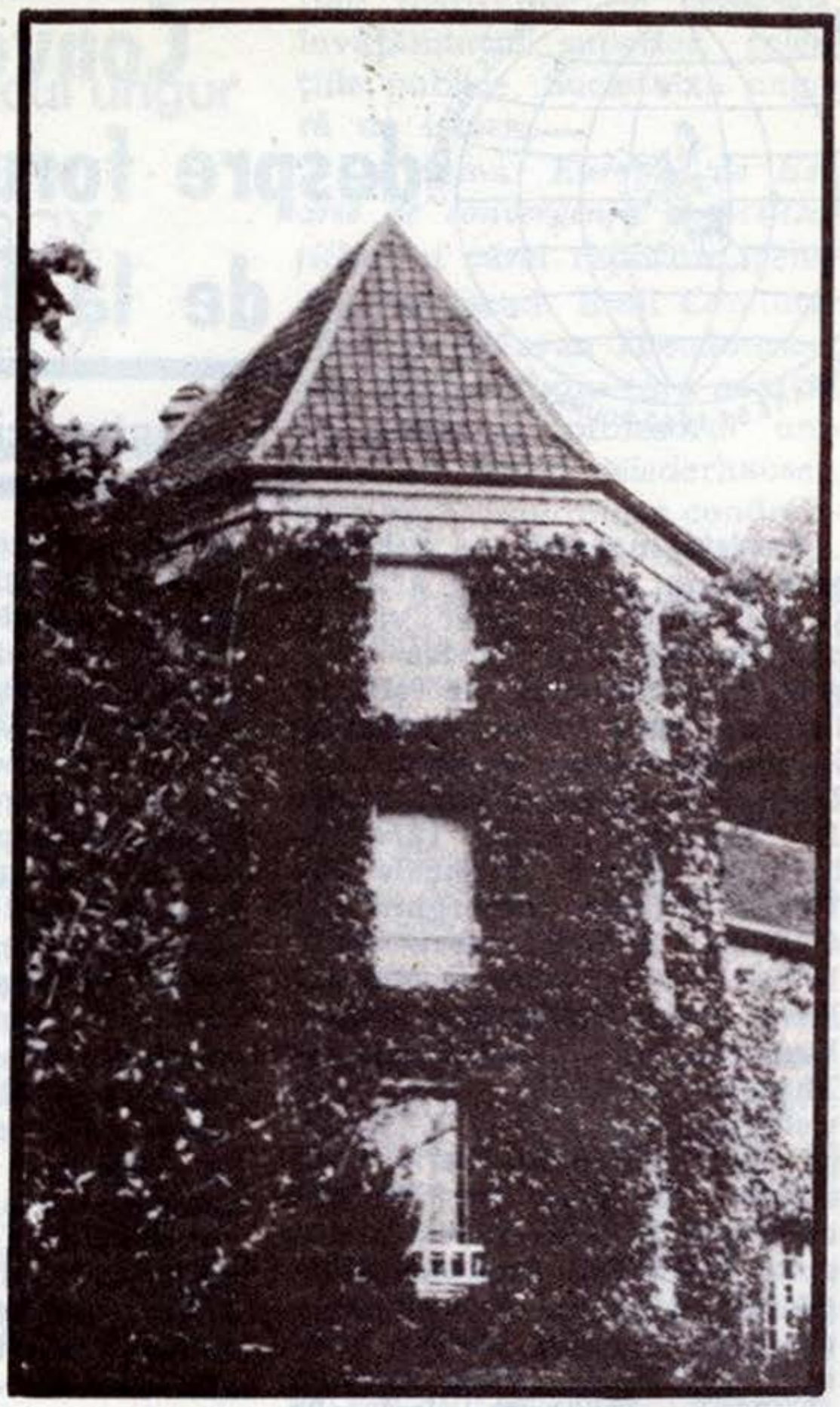

Turnul hexagonal al reşedinţei

meciurile copiilor) şi a instalat un golf în miniatură şi o bară fixă. La drept vorbind, se temea ca nepoţii şi copiii să nu se plictisească în timpul vacanţelor.

La moartea generalului, copiii lui nu şi-au împărţit decît cîteva tablouri, iar Philippe, rămas proprietar al locului, a pus la păstrare cîteva obiecte dintre cele mai preţioase.

Desigur, pentru a permite milioanelor de vizitatori să vadă locuinţa, fără ca ea să aibă de suferit, a fost nevoie de unele schimbări. O mică barieră este pusă în vestibul, la capul scării, pentru a împiedica publicul să urce în camerele de la primul etaj. Şi cordoane, multe cordoane, ca în toate casele memoriale. S-a refăcut încălzirea cu păcură şi s-a instalat un sistem electronic de protecţie. O înregistrare sonoră asigură, prin difuzoare, explicaţiile necesare.

Colombey! La Boisserie! Aceste locuri fac să bată inimile francezilor. Aici a trăit, bucurîndu-se sau suferind, ca toţi oamenii, Charles de Gaulle.

În româneşte de
Anca LĂZĂREANU

Convorbiri despre forumul mondial de la Bucureşti

cu istorici austriaci...

Revista noastră a publicat pînă acum, numeroase articole şi interviuri ale unor viitori participanţi la al XV-lea congres internaţional de ştiinţe istorice, care se va desfăşura în august 1980, la Bucureşti. Dintre aceştia citărn: Karl D. Erdmann (nr. 12/1977, 5/1978), Michel François (2/1980), Mihnea Gheorghiu (2, 4/1980), Ştefan Pascu (6,7/1979, 1/1980), Henri Michel, Pavel Jilin (10/1978), Arthur Funk (10/1978, 11/1979), Marck Thomson (4/1979), Jan Vanwelkenhuyzen (9/1979), György Ránki (3/1980), Carlo Ghisalberti (2/1976), Daniel Reichel (nr. 3/1979), Lévis Mirepoix (2/1980), Andreas Hillgruber (4/1975), José Pereira da Costa (2/1980), Robert Etienne (12/1979), Radu Florescu (8/1978), Alexandru Duţu (9/1979, 4/1980), Şerban Papacostea (3, 4/1980) etc.

Congresul internaţional de ştiinţe istorice de la Bucureşti a stîrnit un deosebit interes şi în rîndurile istoricilor austriaci. Dr. Friedrich KOLLMANN, colaborator din Viena al revistei noastre, s-a adresat în numele Magazinului istoric cîtorva viitori participanţi austriaci, care l-au vorbit despre modul în care se pregătesc pentru prestigioasa întîlnire ştiinţifică ce va avea loc în capitala ţării noastre, ca şi despre colaborarea dintre istoricii români şi cei austriaci.

Prof. univ. dr. HERWIG WOLFRAM, membru al Institutului austriac de cercetări istorice şi al Academiei de ştiinţe a Austriei:

— Am rămas cu cele mai bune impresii despre colaborarea de pînă acum cu istoricii români. Pînă în octombrie 1978, cunoşteam foarte bine doar publicaţiile româneşti de istorie. La acea dată, am avut bucuria să întîlnesc — în micul orăşel istoric Zwettl, din Austria de Jos, unde a avut loc un simpozion de istorie cu participarea unor specialişti din şapte ţări — patru arheologi români. **Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A.D. Xenopol" al Universităţii din Iaşi** a marcat rodnica colaborare din cadrul reuniunii de la Zwettl, subliniind contribuţia pe care am adus-o, împreună cu profesorul Vetters, la organizarea simpozionului. Participanţii români au fost foarte interesaţi de tema întîlnirii noastre: **Populaţiile de pe cursul mijlociu şi inferior al Dunării în sec. IV-VI.**

Pentru cartea mea **Istoria goţilor**, mi-a fost absolut necesară o călătorie de studii în România. În timpul şederii mele în ţară, m-am bucurat de sprijinul şi ospitalitatea colegilor români. La Bucureşti, Iaşi şi Cluj-Napoca am avut ocazia să conferenţiez pe tema **Cercetarea originii goţilor pe teritoriul românesc.** Pe cînd studiam tezaurul de la Pietroasa, lucru înlesnit de colegii români, am fost frapat de unicul cuvînt latinesc care figura pe o cupă gravată în scriere cuneiformă. După informaţiile mele. această inscripţie este singura scriere cuneiformă, cunoscută pînă acum, care conţine cuvinte latineşti. Viaţa goţilor pe teritoriul României am tratat-o în capitolul II al cărţii mele, iar în prefaţă am mulţumit — şi folosesc prilejul pentru a reînnoi mulţumirile mele — colegilor mei de breaslă români pentru sprijinul primit în documentarea pentru carte.

De aceea, pentru mine, Congresul internaţional din 1980, de la Bucureşti, la care voi lua parte, este nu numai o importantă reuniune internaţională, ci şi un fericit prilej de a dezvolta dezbaterile purtate anterior cu prietenii români, în Austria şi în România.

Prof. univ. dr. HEINRICH LUTZ, preşedintele Institutului de istorie de pe lîngă Universitatea din Viena:

— Am mai participat la congresele internaţionale de istorie de la Roma (1955) şi Moscova (1970). Sper ca la Bucureşti să iau cunoştinţă de noile cercetări în domeniile care mă preocupă în ultimul timp. La Congres voi prezenta studiul **Relaţiile sociale în perioada schismei.**

WALTER LUKAN, de la Institutul de istorie est-europeană şi de cercetări sud-est europene din Viena:

— Printre publicaţiile institutului nostru se numără şi un **Atlas al ţărilor dunărene,** care apare în fascicule. La Congresul de la Bucureşti, pe care îl aştept cu mari speranţe, voi prezenta comunicarea **Probleme speciale ale formării naţiunii, îndeosebi la popoarele mici.**

Dr. DEMETER PEYFUSS, colaborator al aceluiaşi Institut:

— Am îndrăgit limba şi literatura română, din care am şi tradus, dealtfel, în germană, din Urmuz şi Anatol E. Baconsky. Tema pe care o voi susţine la Congresul de la Bucureşti este **Rolul ne-**

gustorilor balcanici ortodocşi, stabiliţi la Viena, în epoca iluministă.

Prof. univ. dr. MICHAEL MITTERAUER, cercetător la Institutul de istorie economică şi socială de pe lîngă Universitatea din Viena:

— La Bucureşti m-am înscris la secţiunea „Istoria socială a familiei" — preocuparea mea de multe decenii, atît la catedră, cît şi în numeroase studii publicistice — cu un referat despre soarta, rolul şi poziţia socială a văduvelor după cel de-al doilea război mondial, în diferite ţări.

Prof. univ. HEINRICH STOURZH, de la Institutul austriac de cercetări istorice:

— Viitorul Congres internaţional din august va trata subiecte de importanţă generală şi principială, care îi vor interesa pe toţi istoricii. În lucrările mele privitoare la istoria monarhiei austro-ungare. am prezentat deseori momente din istoria românilor. La întîlnirea istoricilor de la Suceava — oraş impresionant ca aşezare, deopotrivă istorică şi modernă — întîlnire care a avut loc în iunie 1979, am prezentat referatul **Problema egalităţii în drepturi a naţionalităţilor în monarhia habsburgică, îndeosebi în Bucovina.** În ceea ce priveşte marile personalităţi ale istoriei româneşti, cunosc lucrările lui Nicolae Iorga şi sînt un mare admirator al spiritului său enciclopedic.

Dr. LORENZ MIKOLETZKY, consilier superior de arhivă, secretar al Uniunii societăţilor de istorie austriace:

— Congresul internaţional de la Bucureşti îmi dă, încă de pe acum, aici, la Viena, mult de lucru. Probabil tocmai de aceea pun mult suflet în viitoarea participare austriacă la această reuniune ştiinţifică. Ştiinţele istorice îşi fac o cinste din a fi bine reprezentate în august 1980, la Bucureşti.

...şi cu istoricul ungur GYÖRGY SZÉKELY

La începutul lunii aprilie a acestui an, o delegaţie a istoricilor din Republica Populară Ungară ne-a vizitat ţara, informîndu-se despre pregătirile făcute pentru al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice şi informînd, la rîndul său, pe organizatorii români despre activitatea depusă în ţara vecină în vederea întîlnirii din august, de la Bucureşti. Cu acest prilej, am solicitat un interviu profesorului György Székely, de la catedra de istorie universală a Universităţii „Eötvös Loránt" din Budapesta, membru corespondent al Academiei ungare de ştiinţe, secretar al Comisiei naţionale a istoricilor unguri. El este, în acelaşi timp, şi membru în colegiul de redacţie al revistelor Századok **(Secole) şi** Agrártörténéti Szemle **(Anale de istorie agrară). Profesorul György Székely, a publicat mai multe cursuri universitare şi un număr însemnat de studii şi lucrări ştiinţifice legate de problema ţărănească din secolul XVI.**

— Cum se pregătesc istoricii din ţara dv. pentru reuniunea ştiinţifică din vara acestui an?

— Interesul pentru tematica congresului, ca şi faptul că ţara organizatoare ne este vecină şi prietenă, tradiţiile comune, relaţiile bune statornicite între istoricii noştri, existenţa unei comisii mixte ungaro-române de istorie, toate acestea sînt temeiuri pentru o participare reprezentativă a istoricilor din R.P. Ungară la congresul de la Bucureşti. Delegaţia noastră va fi alcătuită din circa 50 istorici, reprezentînd institutele de cercetări, învăţămîntul superior, colecţiile publice, Societatea ungară de istorie.

La tema *Europa de Est, arie de convergenţă a civilizaţiilor*, ai cărei raportori generali sînt acad. Emil Condurachi şi dr. Răzvan Theodorescu, din România, din ţara noastră va participa profesorul universitar Emil Niederhauser, care va fi unul dintre conducătorii dezbaterilor, iar în cadrul secţiei *Metodologie*, la subsecţia *Probleme şi metode ale istoriei orale*, din comisia de lucru va face parte Ferenc Glatz, şef de secţie la Institutul de ştiinţe istorice al Academiei de ştiinţe ungare.

Dar cea mai largă prezenţă ungară la congres va fi la *Secţiunea cronologică*: a) la *Antichitate*, István Hahn, membru corespondent al Academiei de ştiinţe ungare, va susţine referatul *Imperiul roman şi popoarele barbare din nord-estul Europei*; b) la *Evul mediu*, academicianul Pál Pach Zsigmond va prezenta referatul *Comerţul levantin şi Europa de Est*; c) la *Istorie modernă*, academicianul Béla Köpeczi a fost solicitat într-o problemă importantă, şi anume, *Absolutismul şi constituirea marilor puteri*; d) iar la *Istorie contemporană*, academicianul T. Iván Berend va ţine referatul *Criza economică din anii 1929-1933 în Europa de Est*.

La comisia *Istoria universităţilor*, profesoara universitară Éva H. Balázs va prezenta rezultatele cercetărilor sale privind istoria universităţilor ungare din sec. XVIII-XIX. Sîntem prezenţi şi la alte organisme afiliate, de pildă la *Asociaţia internaţională de istorie economică*, prin academicianul György Ránki[1], la *Istoria celui de-al doilea război mondial*, prin prof. univ. Gyula Juhász, la *Asociaţia internaţională de istorie a dreptului şi instituţiilor*, la *Comisia in-*

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1980.

ternațională de istorie eclezias-tică comparată etc. Cu mult timp în urmă, noi am desemnat referenții și experții, pentru a-și întocmi referatele și a-și pregăti viitoarele intervenții.

— Știm că la congresele precedente de științe istorice, istoricii unguri s-au prezentat și cu volume de studii...

— Îmi amintesc că la congresele internaționale anterioare, la Moscova și San Francisco, aceste volume, redactate de Ervin Pemlényi, au avut un ecou pozitiv. Și la congresul de la București, vom veni cu două volume publicate în limbi de circulație internațională, care vor conține teme actuale de cercetare ale istoricilor unguri. Volumele sînt deja sub tipar. Culegerea de studii prezintă un interes aparte, prin aceea că abordează aspecte legate de țara noastră și Europa de Est și face referiri directe la problemele est-europene și chiar românești. În plus, studiile din volume sînt întregite de o bibliografie selectivă, care oferă o imagine despre evoluția istoriografiei ungare din ultimul sfert de veac. Această bibliografie, ca de fapt și studiile, demonstrează spectrul larg al preocupărilor noastre: istorie politică, socială, economică, culturală, precum și aspecte ale relațiilor dintre state în diferite perioade istorice.

Zilele acestea am prezentat academicianului Ștefan Pascu, binecunoscut în țara mea, precum și celorlalți membri ai Comisiei mixte ungaro-române de istorie, structura și conținutul acestor volume. Ne-a făcut plăcere schimbul de opinii și cu profesorul Ștefan Ștefănescu, directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga" și cu alți colegi români din București, cu atît mai mult, cu cît majoritatea studiilor evidențiază tradițiile comune ungaro-române.

— Cum vor fructifica istoricii unguri, în activitatea lor viitoare, rezultatele congresului de la București?

— Prin materialul expus și prin dezbaterile științifice interesante, congresele internaționale de științe istorice au îmbogățit întotdeauna specialitatea noastră. Comisia națională a istoricilor unguri îi va informa despre reuniunea de la București pe profesorii de istorie și pe cercetători, prin dări de seamă ce vor apărea în paginile revistei *Századok*, cît și prin comunicări orale la Societatea ungară de istorie sau la Societatea de răspîndire a cunoștințelor științifice. O atenție sporită vom acorda difuzării referatelor și dezbaterilor din cadrul subsecției *Locul și rolul predării istoriei în cadrul învățămîntului, în formarea omului secolului XX*. De asemenea, vom publica referatele și luările de cuvînt ale istoricilor unguri. În această activitate de informare, s-a angajat, pe lîngă *Századok*, și revista *Acta Historica*. Aș mai adăuga că pentru noi sînt foarte utile contactele ce se vor stabili, în cadrul acestui congres, între specialiști, cunoașterea reciprocă a preocupărilor, schimbul de informații și opinii, lucruri care, de fapt, dezvoltă colaborarea nu numai dintre istoricii din centrul și sud-estul Europei, ci din întreaga lume.

Interviu consemnat de Ladislau GERGELY

•CLIO ANUNȚĂ •CLIO ANUNȚĂ •CLIO ANUNȚĂ•

Trei zile de sărbătoare

Bunele legături existente între România și Turcia, dezvoltate pe baze noi în deceniile care au urmat dobîndirii independenței depline de stat de către țara noastră, sînt reflectate și de un eveniment care a avut loc la Iași în urmă cu 66 ani: vizita unui grup de studenți turci în fosta capitală a Moldovei.

Cum au fost întîmpinați? Cu ce sentimente s-au despărțit de gazdele lor? Aflăm din următoarea relatare, apărută în revista Convorbiri literare, *nr. 6/1914:*

„Zilele de 3,4 și 5 mai, care au însemnat șederea studenților și profesorilor turci în capitala Moldovei au fost trei zile de sărbătoare... Și fiindcă vizita nu avea un caracter oficial, întreaga oficialitate locală s-a arătat inimoasă, înlesnind și mărind manifestația de dragoste a celor două tinerimi, română și turcă... Fără îndoială, un străin care ar fi auzit nesfîrșitele strigăte de *Trăiască Turcia! Trăiască poporul otoman!*, care ar fi văzut ovațiile sincere pe care le făcea mulțimea studenților și profesorilor turci, precum și drapelul Semilunei împrăștiat și cinstit în tot orașul, acel străin ar fi ajuns la convingerea că nu e numai sărbătoarea unei tinerimi năvalnice, dar și simpatia pe care a găsit-o poporul turc în inima liniștiților moldoveni...

Desigur că nici nu vor fi simțit excursioniștii cînd au trecut cele trei zile — și desigur timpul acesta n-a ajuns pentru a satisface rîvna tuturor școalelor și a tuturor instituțiunilor de a-i primi, fiecare cu imnuri turcești, cu flori și cu acel entuziasm, care a fost, pretutindeni, în adevăr, indescriptibil...

Cînd [excursioniștii turci] se vor găsi iar în patrie... se vor gîndi... la hora pe care au jucat-o nebunește la Școala normală de învățători, la manifestația normaliștilor care au ridicat pe [conducătorul delegației] profesorul Orkhan Selahidin în brațe aclamîndu-l..., și se vor mai gîndi la mulțimea imensă care i-a petrecut la gară în cîntece, la despărțirea de Iași, cînd fanfarele cîntau pentru ultima oară, cînd același Orkhan Selahidin sărută plîngînd pe studenții români și cînd, deasupra vagoanelor, studenții turci sărutau drapelul românesc."

L. I.

380 ani de la unirea politică a ţărilor române sub Mihai Viteazul

DOMN AL TUTUROR ROMÂNILOR

Conf. univ. dr. MIRCEA MUŞAT

În urmă cu 380 ani voinţa poporului român de a trăi liber şi deplin stăpîn în vatra strămoşească primea consacrare prin acţiunea marelui voievod Mihai Viteazul[1], care unea sub acelaşi sceptru Ţara Românească a Munteniei, Ţara Românească a Transilvaniei şi Ţara Românească a Moldovei, înfăptuind astfel actul cel mai strălucit al evului mediu românesc.

Împlinită prin lupta multiseculară a poporului român şi prin geniul politic, diplomatic şi militar al marelui voievod, pecetluită prin jertfa de sînge a strălucitului domn, unirea din 1600 nu a făcut decît să împlinească un deziderat istoric, obiectiv, să desfiinţeze hotarele fictive, nefireşti, impuse poporului român de poftele acaparatoare ale puterilor străine.

Valurile populaţiilor migratoare ce s-au scurs secole întregi, situarea geografică a ţării noastre la interferenţa intereselor rivale ale marilor imperii din Europa, războaiele pustiitoare duse pe teritoriul românesc au făcut ca procesul istoric firesc de constituire a statului român centralizat să fie împiedicat timp de secole. Graniţele artificiale impuse n-au putut însă niciodată să submineze unitatea materială şi spirituală de limbă şi cultură a unui popor plămădit unitar pe teritoriul Daciei.

La ceas de maximă primejdie

Conştiinţa unităţii, a originii comune şi statornice în una şi aceeaşi vatră de viaţă în care s-a zămislit, a unui destin istoric comun, avîndu-şi temeiul în realităţile vieţii, a inspirat şi alimentat fără ostenire lupta poporului nostru pentru păstrarea fiinţei sale naţionale, pentru unitatea, integritatea şi neatîrnarea ţării, a constituit suportul său vital în toate marile înfruntări, a înzecit forţele fiilor acestei naţiuni în vremuri de restrişte, făcîndu-i să înscrie — cu preţul a numeroase jertfe umane şi al unor uriaşe sacrificii materiale — pagini de adevărată epopee în lupta dusă împotriva opresiunii străine, pentru apărarea, unitatea şi independenţa pămîntului străbun al patriei.

Păstrarea şi intensificarea legăturilor economice, culturale, politice şi militare dintre ţările române, necesitatea de a respinge acţiunile cotropitoare şi expansioniste ale imperiilor vecine, care primejduiau chiar existenţa etnică şi de stat a românilor, au readus în contextul politic complex al sfîrşitului secolului XVI problema făuririi unui stat politic unitar. Acest deziderat a apărut ca o necesitate imperioasă propăşirii poporului român. Momentul politic a impus, astfel, apariţia unei personalităţi de talia lui Mihai Viteazul, capabilă să

[1] Viaţa şi domnia lui Mihai Viteazul au fost evocate în numeroase pagini ale revistei noastre. Vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1967, 1,9/1968; 8,10-11/1970, 6,10/1971, 3/1972; 4,11/1973, 11/1974, 5,7-8,10/1975; 3,8/1976, 3,10/1977, 4-5/1979.

valorifice şi să dea viaţă acestor realităţi, să împlinească un ideal pentru care militaseră la vremea lor şi alţi conducători de ţară şi de oşti.

Era un moment de grea cumpănă. Pe arena internaţională se amplificau şi se intensificau tendinţele expansioniste ale celor trei mari puteri vecine — Turcia, Austria şi Polonia —, tendinţe ce vizau în primul rînd ţările române; obligaţiile economice, financiare şi de altă natură impuse poporului nostru de Poarta otomană deveniseră deosebit de apăsătoare; se făureau planuri nu numai de înlocuire a domnitorilor pămînteni, ci chiar de lichidare a autonomiei şi de transformare a ţărilor române în paşalîcuri, aşa cum se întîmplase cu o serie de ţări balcanice, cu o parte a pămîntului românesc (Banatul), cu Ungaria. Într-un asemenea moment, Mihai Viteazul a dat semnalul luptei antiotomane.

La 13 noiembrie 1594 — la numai un an după venirea la tron, timp în care procedase la adoptarea unui ansamblu de măsuri politice, economice, sociale şi militare vizînd consolidarea statului — la Bucureşti a început acţiunea armată pentru eliberarea ţării.

Diplomatul italian Marco Vernier — relata într-unul din rapoartele sale: „Chemînd poporul [la luptă] şi făcînd să se ardă public poliţele şi cărţile [de datorii], [Mihai Viteazul] a făcut să se ştie că, aşa cum se elibera pe sine de toate datoriile sale, aşa libera pe supuşi de orice sarcini şi cine vrea să-l urmeze să vie la dînsul".

Acţiunea antiotomană s-a dezvoltat rapid, extinzîndu-se şi dincolo de Dunăre, antrenînd în luptă popoarele subjugate — sîrb, albanez, grec, bulgar — într-un front comun. Cu clarviziunea unui strateg şi diplomat iscusit, Mihai Viteazul îşi întărise alianţele cu vecinii, în primul rînd cu celelalte două ţări româneşti, Transilvania şi Moldova. Din proprie iniţiativă aderase la alianţa antiotomană cunoscută sub numele de „Liga creştină". Dar conducătorii acesteia, animaţi de interese meschine, contradictorii i-au oferit ceea ce nu-i costa nimic: îndemnuri, elogii, încurajări, căutînd să speculeze succesele lui în propriul lor interes.

În aceste condiţii, Mihai a înţeles că trebuie să se bazeze numai pe forţele proprii. Chemării la oaste în caz de maximă primejdie i-au răspuns, ca de atîtea ori, toţi fiii ţării. Părăsind în miez de vară ogoarele, ţăranii şi-au făcut din coase, seceri şi topoare, arme de apărare a gliei strămoşeşti şi au venit sub steagurile de luptă, martore ale atîtor biruinţe legendare.

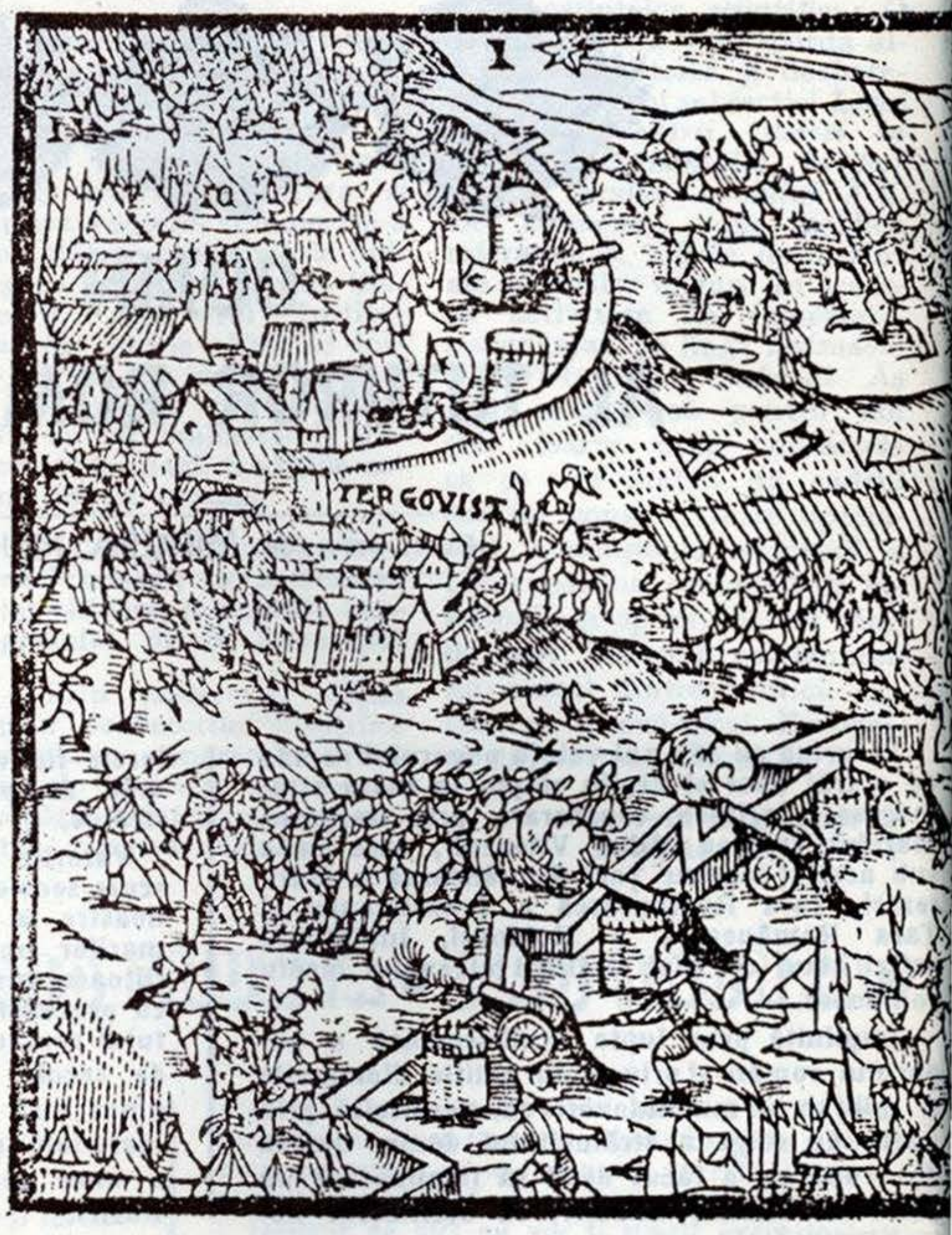

Octombrie 1595 — trupe muntene, transilvănene şi moldovene alungă oştile otomane din Ţara Românească (în imagine: eliberarea Târgoviştei)

Românul înfrăţit cu românul

Cu toată rezistenţa opusă de români, la începutul lunii august 1595, oastea otomană — numărînd peste 100 000 soldaţi — a reuşit să treacă Dunărea, cu intenţia de a lichida autonomia Ţării Româneşti şi pe domnitorul ei „rebel". În pămîntul mocirlos al Călugărenilor, în acea zi de 23 august 1595, zi menită a fi — aşa cum spunea Nicolae Bălcescu — „briliantul cel mai strălucit al cununei gloriei româneşti", vestitul Sinan paşa şi-a încheiat cariera militară printr-o usturătoare înfrîngere. Numele domnitorului român şi al ţării sale, faptele de vitejie ale românilor au străbătut în acele zile întreaga Europă. Diplomatul englez Edward Barton, aflat la Constantinopol, scria într-unul din rapoartele sale: „Ceea ce atî-

ția împărați, regi și principi n-au putut să înfăptuiască vreodată, un Mihai a izbutit, zdrobind oștirea sultanului".

Personalitatea marelui conducător de oști, a omului cu gîndire politică modernă

a devenit în acel moment istoric materializarea speranței de libertate a tuturor celor împovărați de jugul otoman. Așa se explică înrolarea sub steagul său de luptă a mii și mii de oameni de diferite neamuri, mai ales balcanici, a unor vestiți căpitani ca Deli Marcu, Baba Novac și alții, ce au slujit cu credință pe domnul român, așa se explică interesul pe care personalitatea domnului român l-a trezit într-un mare număr de state, în cercurile politice din diferite țări, în rîndul maselor populare dintr-o întinsă zonă geografică.

După alungarea trupelor otomane în vara și toamna anului 1595, de către oștiri muntene, moldovene și transilvănene, reunite sub comanda marelui voievod, Mihai și-a concentrat atenția spre întărirea forței sale militare, spre lărgirea bazei material-umane a acțiunii sale eliberatoare. Presiunea tot mai puternică a Imperiului otoman, necesitatea lichidării unor factori care se opuneau întăririi alianței antiotomane a celor trei țări române au impus urgentarea planului de unire politică a acestora.

Începutul anului 1599 îl confrunta pe Mihai cu o situație deosebit de dificilă: din sud era amenințat din nou de către otomani, din Transilvania de către principele Andrei Bathory, care luase locul nestatornicului Sigismund Bathory, din Moldova de către Ieremia Movilă, devenit domn cu sprijinul polonilor și care viza și tronul Țării Românești pentru fratele său Simion Movilă. În fața intrigilor și amenințărilor, a presiunilor externe care ajunseseră pînă la a-i cere lui Mihai să renunțe la tron, indignarea domnitorului s-a revărsat în strigătul amenințător, plin de dreptate și demnitate: „Nu-mi las nimănui țara și neamul, nici mort!"

Victoria de la Șelimbăr i-a deschis porțile Albei Iulii — capitala Transilvaniei, străveche vatră de cultură și civilizație a poporului român — care l-a primit în chip triumfal, în memorabila zi de 1 noiembrie 1599. „Mihai Viteazul — scria un venețian, aflat la acea dată în oraș — intra în Alba Iulia cu mare triumf, în sunetul clopotelor și al salvelor de tunuri". Entuziasmul arătat de poporul Transilvaniei lui Mihai Viteazul și oștirii sale, entuziasm spontan, autentic, era dictat de credința că s-a împlinit năzuința purtată în inimi de atîtea generații. În persoana lui Mihai, poporul nu a văzut și nici nu putea să vadă un cuceritor, ci **un fiu** vrednic al pămîntului, care îi restabilea un drept istoric.

Acțiunea unificatoare a lui Mihai Viteazul a cuprins, în mod firesc, și cea de-a treia țară românească, Moldova; intrarea acesteia în componența statului românesc unitar era de natură să lărgească și să consolideze frontul românesc, să asigure noi șanse de reușită în confruntarea cu Imperiul otoman, să permită respingerea tuturor presiunilor și planurilor de ocupare a țărilor române.

La 24 aprilie 1600, Mihai Viteazul pleca din Alba Iulia, îndreptîndu-se spre Moldova. Practic, oastea lui Ieremia Movilă s-a dezorganizat, Mihai a fost primit cu cinste și respect de către moldoveni. La 27 mai 1600, din Iași, marele voievod a emis primul document — cu valoare de simbol — în care se intitula *„domn al Țării Românești și Ardealului și a toată țara Moldovei"*. Se înfăptuia, astfel, prima unire politică a celor trei țări române, în hotarele ce reuneau cea mai mare parte a teritoriului vechii Dacii, deziderat major și aspirație secular a poporului român. „Acum românul s-a înfrățit cu românul și toți au una și aceeași patrie, una și aceeași cîrmuire națională, astfel cum ei au fost din vremile uitate ale vechimii" — scria Nicolae Bălcescu. „Unind pe toți românii într-un tot, restatornicind Dacia veche — scria, la rîndul său, Aaron Florian — Mihai a făcut o nație mare, demnă de a fi recunoscută de alte națiii". „Mihai — sublinia pe bună dreptate istoricul Grigore Tocilescu — a rămas pururea eroul național al tuturor românilor, simbolul de unire al fraților despărțiți de vitrega soartă și de vecinii cotropitori". „El a devenit pentru generațiile viitoare — adăuga, la rîndul său Dimitre Onciul — reprezentantul mare-

lui ideal de unire". „A-l uita pe Mihai Viteazul, acum și întotdeauna — spunea Nicolae Iorga — ar fi să ne uităm pe noi înșine, să părăsim menirea noastră". Și, într-adevăr, poporul român nu l-a uitat niciodată.

Realizarea unei autorități centralizate românești unice în Țara Românească a Munteniei, Transilvaniei și Moldovei i-a permis lui Mihai Viteazul să gîndească concret la posibilitatea eliberării întregii Peninsule Balcanice de sub dominația otomană, la perspectiva scoaterii întregului spațiu carpato-dunărean din sfera de influență a celor trei mari puteri, ale căror interese expansioniste se ciocneau în această zonă. Coordonatele gîndirii, ca și direcțiile acțiunii sale, pun astfel în lumină un vast orizont politic, o conștiință animată de simțul responsabilității atît pentru cauza propriului popor, cît și pentru destinul popoarelor vecine, care suportau jugul opresiunii străine.

Împotriva acestei istorice înfăptuiri și împotriva înfăptuitorului ei s-au coalizat marile puteri vecine. A sporit adversitatea lor față de personalitatea prodigioasă a dominitorului român care se ridica, prin gîndurile și proiectele sale îndrăznețe și generoase, deasupra ambițiilor egoiste și a intereselor meschine, retrograde ale atîtor alți contemporani.

Nobilimea maghiară din Transilvania a găsit, în persoana generalului imperial Gheorghe Basta, pe omul potrivit pentru a trece la zădărnicirea măreței înfăptuiri a domnului celor trei țări române. În dimineața de 19 august 1601, pe Cîmpia Turzii, mercenarii lui Gh. Basta au comis o mișelească crimă, punînd capăt vieții unui remarcabil om al epocii sale, mare în gînd și viteaz în faptă. Și astfel, așa cum spune cronica, „căzu trupul lui cel frumos ca un copac".

Într-una din scrisorile trimise ducelui de Toscana, cu puțin timp înainte de tragicul sfîrșit, Mihai Viteazul afirma: „Oricine poate vedea că n-am cruțat nici cheltuieli, nici osteneală, nici sînge, nici propria-mi viață, ci am purtat războiul foarte mult timp, cu sabia în mîini însumi, fără ca să am nici fortărețe, nici castele, nici orașe, nici cel puțin o casă de piatră, unde să mă retrag". Lăsa, în schimb, poporului său tăria unui ideal și prima întruchipare materială a acestuia. Căci, prin gîndurile și faptele sale, marele voievod trăise în viitorul poporului său.

Unirea din anul 1600 a verificat, în mod convingător, forța și autenticitatea idealului poporului român de unitate și libertate națională. Ea a pus în evidență, încă o dată, rolul maselor ca făuritoare ale istoriei, rolul pe care îl pot juca acele personalități ce se identifică cu aspirațiile maselor largi populare, înțeleg și lucrează în sensul devenirii istorice. Act definitoriu pentru istoria noastră națională, unirea din 1600 a însemnat, în același timp, un moment de dimensiuni și semnificații europene, a pus în relief cu pregnanță caracterul legic al procesului de constituire a statelor unitare, ireversibilitatea acestui proces, hotărîrea popoarelor de a se dezvolta de sine stătătoare. „Ideea unirii țărilor române sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu —, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc implîntate în însuși sîngele, în conștiința și spiritul întregului nostru popor".

PLANSELE NOASTRE

① Regensburg (Bavaria), iulie 1576: o misiune de boieri ruși, trimisă de țarul Ivan IV, cu daruri, la împăratul Maximilian II **(În solie la Ivan cel Groaznic,** p. 46)

②③ Pictorul flamand Franz Francken I, aflat la curtea împăratului Rudolf II, în timpul vizitei lui Mihai Viteazul la Praga, a fost puternic impresionat de personalitatea voievodului român. În celebrul său tablou **Regele Cresus arătînd comorile sale înțeleptului Solon,** aflat în Galeria de artă din Viena, pictorul l-a înfățișat pe Mihai printre personajele centrale.

Diferite copii și variante ale tabloului executate de Francken II, fiul lui Francken I, se a lă la Roma, Avignon și Madrid. Aceste lucrări au fost reproduse color sau alb-negru (integral sau detalii) în paginile revistei noastre (nr. 3/1972 și nr. 5/1975). De asemenea, în nr. 12/1975 a apărut un detaliu după o copie a tabloului lui Francken I, copie aflată în Muzeul militar central din București.

În 1904, D.A. Sturdza, impresionat de tablou, a solicitat tînărului pictor Costin Petrescu să facă o copie. Reușita acesteia a fost recunoscută printr-un atestat semnat de administratorul Galeriei imperiale de artă din Viena, baronul August Wetchel. Publicăm în acest număr, pentru prima dată integral, tabloul pictorului flamand Franz Francken I, în copia executată de Costin Petrescu **(Domn al tuturor românilor,** p. 29)

④ Numărătoarea vitelor; **sus:** cow-boy. Picturi de Charlie Dye și, respectiv, Frederic Remington **(Cow-boyul,** p. 55)

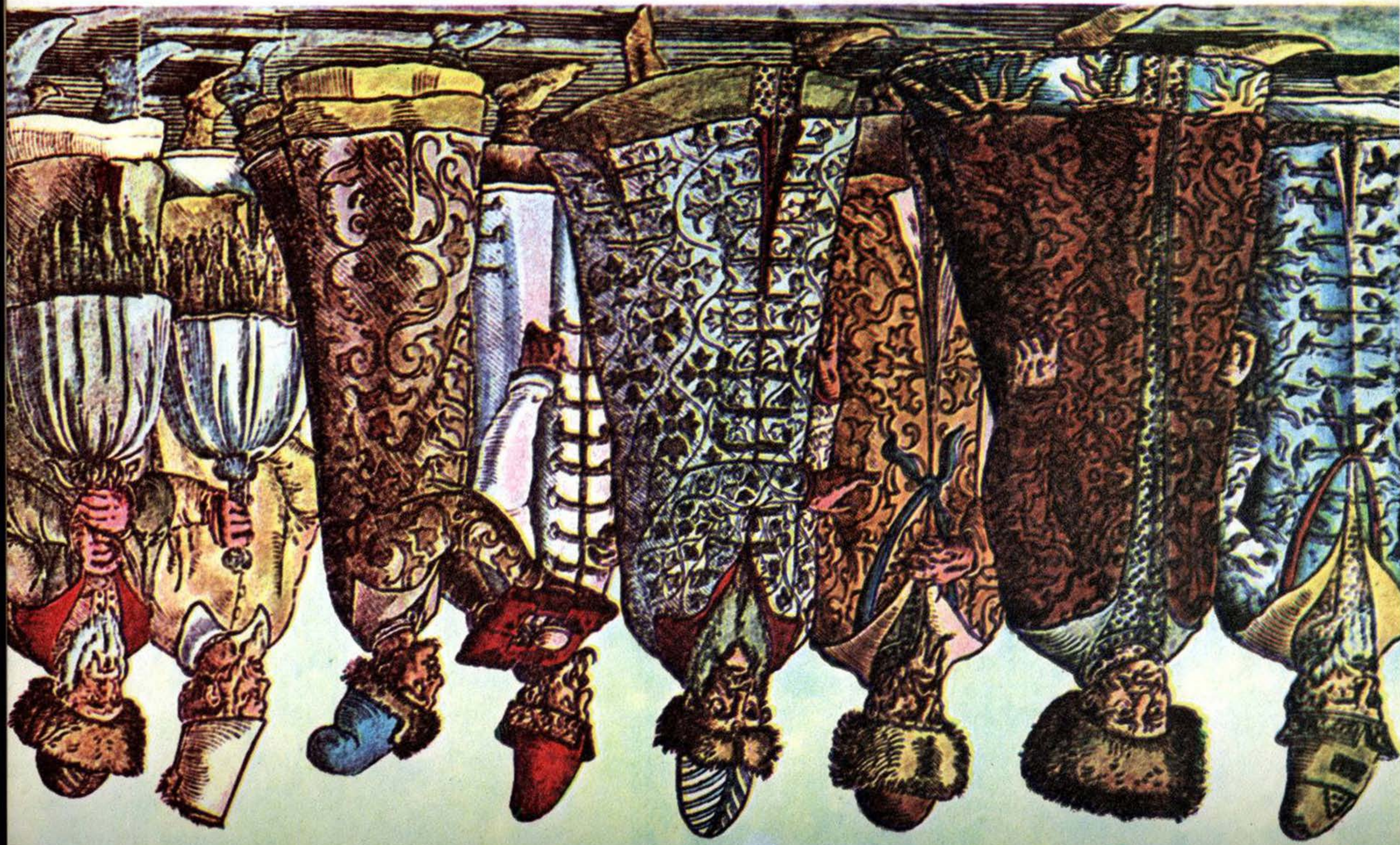

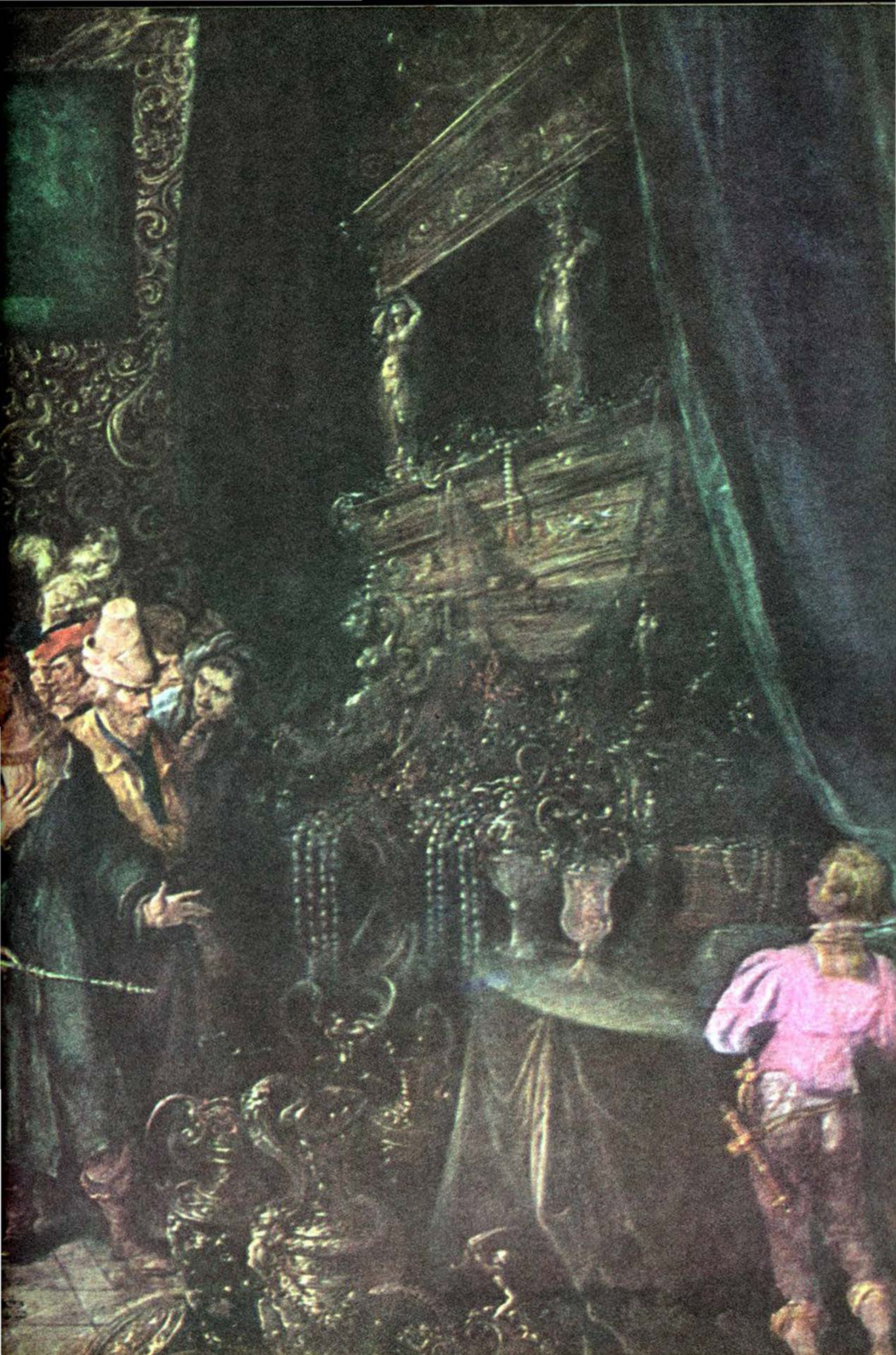

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **ROMÂNIA ÎN ANII SOCIALISMULUI. 1948-1978** *(sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.; autori:* **Gheorghe Surpat** *— coordonator,* **Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Gheorghe Ioniță, Constantin Mocanu, Paraschiva Nichita, Pamfil Nichițelea, Elisabeta Petreanu, Valeria Potop, Aurică Simion).**

Editura politică, București, 1980, 468 pp., 27 lei: *istoria dezvoltării socialiste a patriei.*

● **Nicolae Ecobescu — DEZARMAREA. CRONOLOGIE. 1945-1978.**

Editura politică, București, 1980, 568 pp., 16 lei: *documente, date, evenimente din istoricul negocierilor postbelice privind pacea lumii.*

● **Ligia Bârzu — CONTINUITY OF THE ROMANIAN PEOPLE'S MATERIAL AND SPIRITUAL PRODUCTION IN THE TERRITORY OF FORMER DACIA.**

Editura Academiei, București, 1980, 104 pp., 5 lei: *continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii.*

● **DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA. A. MOLDOVA, VOL. III** *(volum întocmit de* **C. Cihodaru, I. Caproșu și N. Ciocan).**

Editura Academiei, București, 1980, 686 pp., 50 lei: *309 acte privind treburile interne ale țării în perioada* **1487-1504.**

● **STUDII PRIVIND ISTORIA ARADULUI** *(coordonatorul volumului:* **Eugen Glück).**

Editura Politică, București, 1980, 266 pp., 10 lei: *incursiuni în trecutul acestei străvechi așezări românești.*

● **STUDII ȘI CERCETĂRI DE NUMISMATICĂ.**

Editura Academiei, București, 1980, 222 pp., 31 lei: *vol. VII al culegerii editate de Academia de științe sociale și politice, Institutul de arheologie.*

● **ARHEOLOGIA MOLDOVEI, vol. IX.**

Editura Academiei, București, 1980, 152 pp., 14 lei.

● **DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN** *(volum întocmit de colonel* **Constantin Căzănișteanu** *— coordonator, colonel dr.* **Vasile Alexandrescu,** *colonel dr.* **Constantin Toderașcu).**

Editura militară, București, 1980, 658 pp., 45 lei: *298 mărturii documentare din perioada ianuarie 1895-decembrie 1896.*

● **Constantin Botoran, Olimpiu Matichescu — DOCUMENTE STRĂINE DESPRE LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR.**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 336 pp., 10,50 lei: *mărturii americane, engleze, franceze, italiene, rusești și elvețiene din anii 1914-1920.*

● **I.M. Ștefan — CEASURI DE RĂSCRUCE.**

Editura Eminescu, București, 1980, 296 pp., 11,50 lei; *din cronica dramatică a unor momente hotărîtoare pentru Unirea Principatelor, fragmente din lucrare au apărut în avanpremieră în* Magazin istoric *nr. 1-3/1979.*

● **C.A. Rosetti — CORESPONDENȚĂ** *(ediție îngrijită, prefață, note și comentarii de* **Marin Bucur).**

Editura Minerva, București, 434 pp., 22 lei.

● **Titu Maiorescu — JURNAL, vol. III** *(ediție îngrijită de* **Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Fillmon).**

Editura Minerva, București, 1980, 548 pp., 16 lei: *însemnări inedite dintre 18 iulie 1860 și 10 iulie 1862.*

● **Virgil Cândea — RAȚIUNEA DOMINANTĂ.**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, 382 pp., 25 lei: *contribuții novatoare la istoria umanismului românesc.*

● **CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN DIN BLAJ. PROTOCOALE ȘI ACTE, vol. II** *(ediție îngrijită, prefață, indici și glosar de* **Marcel Știrban și Viorica Lascu).**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 240 pp., 10,50 lei, *vezi și* **Magazin istoric,** nr. 9/1978.

● **Tóth Sandor — RÓLUNK VAN SZÓ.**

Editura Kriterion, București, 1980, 356 pp., 16 lei: *studii de istorie a filozofiei și a culturii progresiste maghiare din România.*

● **Răzvan Theodorescu — ISTORIA VĂZUTĂ DE APROAPE.**

Editura Sport-Turism, București, 1980, 152 pp., 36 lei: *momente ale culturii românești și europene din perspectiva unui călător ce se îndeletnicește cu istoria.*

● **Liviu Leonte — CONSTANTIN NEGRUZZI.**

Editura Minerva, București, 1980, 254 pp., 9,25 lei: *viața și activitatea cărturarului moldovean* (1808-1868).

● **Constanța Trifu — PRESA UMORISTICĂ DE ALTĂDATĂ, VOL. II.**

Editura Minerva, București, 1980, 278 pp., 10,00 lei: **Moftul Român, Moș Teacă, Furnica.**

● **MARMAȚIA.**

Baia Mare, 1979, 544 pp.: vol. IV *al Anuarului editat de Muzeul județean, Maramureș.*

● **Sever Noran — SIRIA, DRUMURI DE LEGENDĂ.**

Editura Sport-Turism, București, 1980. 260 pp., 9,25 lei: incursiuni în istoria trecută și prezentă a acestei țări a Orientului Mijlociu.

UN TRIUNGHI AL GLORIEI ROMÂNEȘTI

Mărăşti-
Mărăşeşti-
Oituz

Conflagraţia mondială din 1914-1918 a pus în faţa poporului român probleme de mare însemnătate pentru însăşi soarta naţiunii noastre. Unirea într-un singur stat — aspiraţie de veacuri a românilor — devenise un obiectiv imediat, o necesitate vitală impusă de însuşi mersul înainte al societăţii noastre. Deşi primul război mondial a avut un caracter imperialist, poporul român nu a participat la această conflagraţie cu intenţii de cotropire şi anexiune teritorială. În urma presiunilor puterilor Antantei, conducerea ţării a hotărît intrarea în război alături de Franţa, Anglia, Rusia şi Italia, care promiteau satisfacerea dezideratului unităţii noastre naţionale.

În toamna anului 1916, mult superioare ca număr şi înzestrare tehnică, armatele germano-austro-ungare au ocupat cea mai mare parte a ţării. La sfîrşitul anului 1916, după stabilizarea frontului român pe Siretul inferior şi pe Carpaţii orientali, s-a ajuns la un echilibru de forţe. În iarna şi primăvara anului 1917, înfrîngînd mari greutăţi, dar beneficiind de sprijinul întregului popor, comandamentul român a trecut la reorganizarea armatei. Marele istoric şi patriot Nicolae Iorga spunea în acele momente: „Armata noastră în împrejurările de faţă reprezintă un popor întreg; în afară de acei care se luptă, de acei care îi ajută, fiecare cu tot ce poate, în afară de cei care întovărăşesc fiecare luptă cu suferinţa lor, cu adînca vibraţiune a fiinţei lor întregi, în afară de ei toţi nu există popor românesc..."

Totalul efectivelor a fost grupat în două armate: Armata 2, pe front, permanent în contact cu inamicul, în zona Oituz-Mărăşti, şi Armata 1, care s-a organizat în spatele frontului pînă în iunie, cînd unităţile ei au fost introduse în sectorul Nămoloasa, între Armatele 4 şi 6 ruse. La instruirea armatei noastre cu noua tehnică de luptă şi folosirea armamentului modern şi-a adus contribuţia Misiunea militară franceză condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, care se distinsese în operaţiile militare din Franţa, la începutul războiului. În octombrie 1916, a fost numit ca şef al acestei misiuni în România. Ca o recunoaştere a meritelor sale în întărirea prieteniei româno-franceze, Berthelot a fost ales după război, membru de onoare al Academiei române.

În cadrul ofensivei generale împotriva Puterilor Centrale, în vara lui 1917, trupele româno-ruse din Moldova trebuiau să dezlănțuie o ofensivă care să imobilizeze forțele inamice de pe frontul românesc și să ducă la nimicirea celor care operau în sectorul Focșani-Nămoloasa. Pentru aceasta, Armata 1 română și flancul drept al Armatei 4 ruse urmau să execute o lovitură principală în zona Nămoloasa; acțiunea acestor forțe trebuia precedată de o lovitură secundară, dată de Armata 2 română și de dreapta Armatei 4 ruse, în zona Mărăști. După ruperea apărării inamice în cele două sectoare, Armata 1 română și Armata 4 rusă, acționînd pe direcții convergente, urmau să nimicească forțele principale ale Armatei 9 germane; în același timp, Armata 6 rusă, rabatîndu-se spre Dunăre, avea misiunea să distrugă forțele dușmane dinte sectorul de rupere și fluviu. Această ofensivă trebuia să înceapă la 24 iulie.

Cam în aceeași perioadă, comandamentul dușman urmărea declanșarea unei ofensive cu două armate din Bucovina spre sud, de-a lungul Prutului, acțiune combinată cu o alta, a Armatei 9 germane, care trebuia să rupă apărarea trupelor române în sectorul Nămoloasa și să înainteze apoi spre nord, între Prut și Siret. Așadar, cei doi adversari întreprindeau, concomitent, pregătiri pentru a lovi în același sector — Nămoloasa — fără a-și cunoaște intențiile.

La 24 iulie, Armata 2 română și Armata 4 rusă au dezlănțuit, conform planului, ofensiva în sectorul Mărăști. În acest timp însă în Galiția și Bucovina, armatele germano-austriace respingeau spre est trupele rusești, creînd un pericol serios pentru flancul de nord al forțelor româno-ruse din Moldova. Pentru trimiterea unei grupări de mari unități în nordul Moldovei s-a hotărît efectuarea unei regrupări în rîndul forțelor româno-ruse, renunțarea la ofensiva din sectorul Nămoloasa și oprirea celei de la Mărăști. Regruparea urma să se încheie la 10 august, dar ofensiva Armatei 9 germane pe direcția Mărășești a început cu patru zile înaintea acestei date și a surprins trupele româno-ruse în curs de regrupare.

Dar și planul german de ofensivă a trebuit să sufere modificări. Succesul obținut de români la Mărăști l-a obligat pe inamic să renunțe la planul inițial de a lovi între Prut și Siret, la Nămoloasa. Comandantul german, mareșalul August von Mackensen, s-a hotărît să atace pe o nouă direcție, în sectorul Mărășești, combinînd această lovitură cu o ofensivă pe valea Oituzului. Punerea în aplicare a noului plan a dus la două noi bătălii concomitente — la Mărășești și Oituz. Aceste lupte au constituit cea mai însemnată victorie a armatei române în primul război mondial. „În aceste clipe dramatice pentru soarta țării — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu —, forțele patriotice s-au ridicat la luptă, și-au adunat toate puterile și au hotărît să reziste cu orice preț în fața armatelor invadatoare. În acest cadru se înscriu eroicele bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, care au dovedit încă o dată că peste voința de fier a poporului ce-și apără dreptul la viață și libertate «nu se poate trece»".

Trupele noastre au zdrobit ofensiva inamicului și i-au provocat grave pierderi, cifrate la 50 000-60 000 morți, răniți și dispăruți. Marile victorii din triunghiul Mărăști-Mărășești-Oituz au constituit un aport considerabil la victoria împotriva imperialismului german și au contribuit la grăbirea înfrîngerii Puterilor Centrale.

Participant la aceste mari bătălii, generalul H.M. Berthelot a consemnat desfășurarea lor într-o serie de articole publicate în *La revue de France*, în anul 1920. Inserăm, în continuare, cîteva pagini din aceste memorii istorice rămase inedite pînă acum cititorului român, la care adăugăm extrase din însemnările zilnice ale generalului Al. Averescu despre evenimentele din aceeași perioadă. Explicațiile introduse de noi sînt ma cate prin paranteze drepte; titlul și subtitlurile aparțin redacției revistei *Magazin istoric*.

In p. 34: *ostași români pe frontul din Moldova, în vara anului 1917*

Comandant al Misiunii militare franceze din România și sincer admirator al ostașului român: generalul H.M. Berthelot

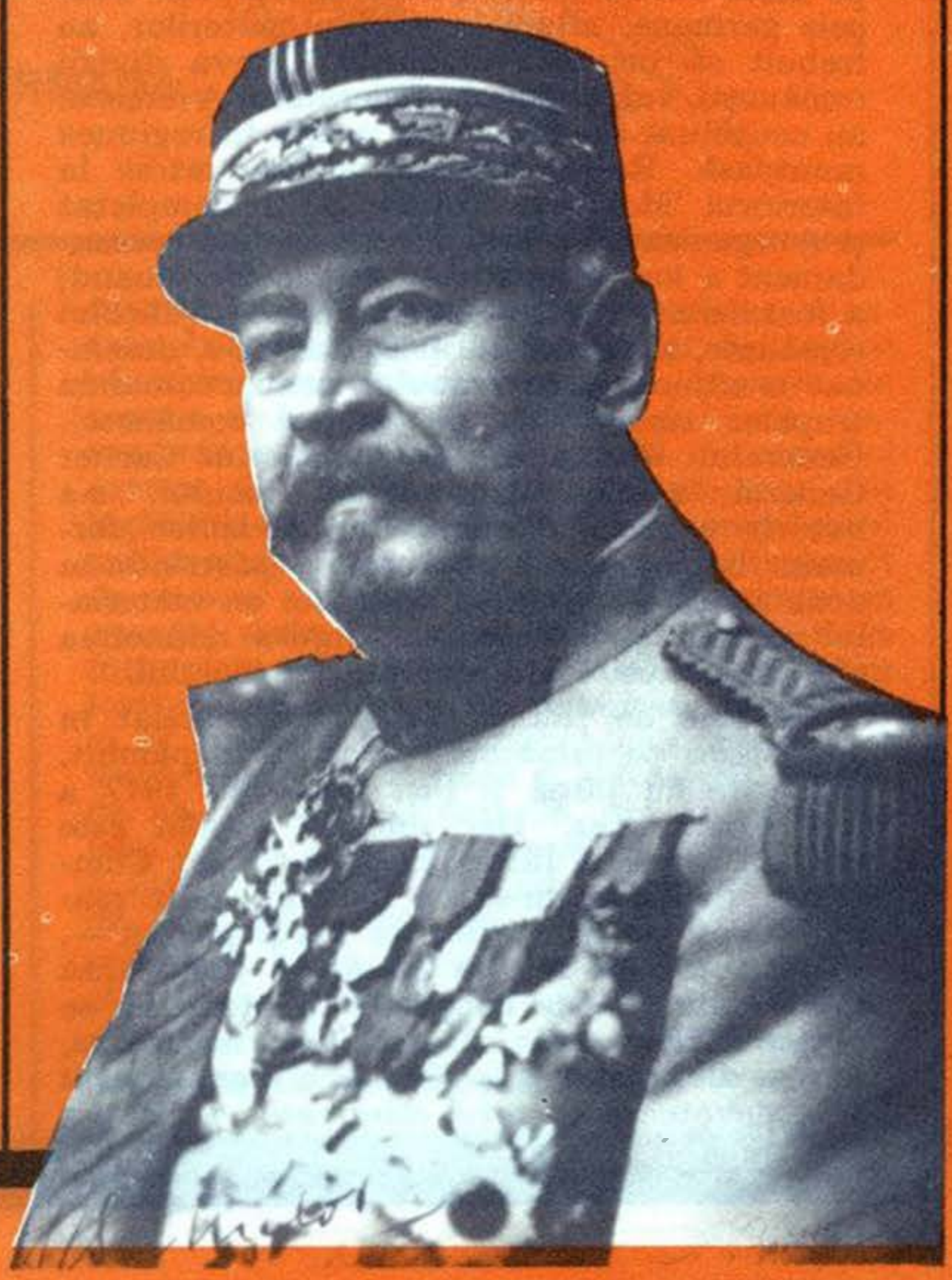

Pe frontul românesc în 1917 (I)

General HENRI MATHIAS BERTHELOT

Anul 1917 începea sub auspicii sumbre pentru România şi armata sa. Totuşi ostaşii îşi păstrau credinţa în viitor. Un martor imparţial, care a asistat la retragerea armatei române [în anul 1916], generalul rus Nicolae Monkevici [şeful de stat major al Armatei 4 ruse], a scris mai tîrziu: „Aceste unităţi îţi produceau o impresie dureroasă, dar, în acelaşi timp, încurajatoare; dureroasă, deoarece aceşti oameni epuizaţi mărşăluiau anevoios, după lupte grele şi retrageri îndelungate; încurajatoare, pentru că aceşti oameni îşi păstraseră intacte patriotismul, energia morală şi puterea de luptă. Era de ajuns să stai de vorbă cu ei cîteva clipe pentru a-ţi da seama că, bine instruiţi, aceşti ostaşi viteji puteau să-şi recapete întreaga forţă de luptă".

Noua oştire

Retragerea a luat sfîrşit în ultimele zile ale lui decembrie 1916 [frontul stabilindu-se] pe linia dintre Siret, Putna şi Carpaţi. Trupele germane, aflate la capătul puterilor, au trebuit să înceteze atacurile. Cîteva divizii româneşti, sub comanda generalului Averescu, au continuat să rămînă pe poziţii în regiunea muntoasă. Restul armatei a fost retras în interiorul Moldovei pentru a fi completat şi reorganizat. Pe la Crăciun, Înaltul comandament a fost reconstituit: regele [Ferdinand] a fost numit comandant suprem al frontului românesc, iar generalul [rus] Zaharov, desemnat ca adjunct al suveranului, pentru comanda trupelor ruseşti [de pe frontul românesc]. Generalul Prezan era şeful Marelui Cartier General român. Din capul locului, s-a hotărît reducerea numărului diviziilor formate la începutul războiului, păstrîndu-se doar atîtea cîte puteau fi dotate cu materialul necesar şi li se putea asigura reînnoirea efectivelor pe toată durata războiului.

De bine de rău, soldaţii s-au instalat în adăposturi pe jumătate îngropate în pămînt, acoperite cu bîrne şi lut. Iarna lui 1917 a fost foarte grea. Dar soldatul român este demnul urmaş al ţăranului daco-roman. Cumpătat, mulţumindu-se cu ce are, spirit realist — deşi nu este lipsit de harul poeziei —, soldatul român are ca trăsătură dominantă bunul simţ şi este conştient că nimic nu se obţine fără muncă; el este, prin natura sa, un om disciplinat, ştie să judece bine oamenii şi se devotează cu totul celui care i-a cîştigat încrederea. Acesta este admirabilul material uman de care dispune România.

Cît de minunată a fost ziua aceea de mai cînd am putut vedea soldaţii din regimentele nou constituite, îmbrăcaţi în uniforme noi, înarmaţi cu armament nou, defilînd ca nişte vechi şi călîţi luptători! Cît entuziasm în rîndul conducătorilor români, mai plini de nădejde în viitor ca niciodată! Toată lumea care i-a văzut — diplomaţi, parlamentari, ofiţeri străini, simpli cetăţeni — toţi au rămas profund impresionaţi. Iar Albert Thomas [socialist, ministrul armamentului în cadrul cabinetului francez, în perioada 1915-1917] n-a rostit nişte vorbe goale cînd, privind, în apropiere de Hîrlău, Divizia 13, a spus plin de admiraţie: „Parcă ar fi infanteriştii noştri!"

Ofiţerii din misiunea condusă de mine făcuseră instruirea într-un ritm intens; metodele noi de luptă, deprinse timp de doi ani pe Frontul de vest, introduse de ofiţerii mei, au fost repede asimilate de colegii lor români, dotaţi cu o inteligenţă remarcabilă. Exerciţiile şi manevrele executate în prezenţa noastră au demonstrat excelenta pregătire de luptă a noilor divizii româneşti.

În iulie 1917, armata română reorganizată însuma 207 batalioane de infanterie, 106 escadroane de cavalerie şi 230 baterii de artilerie, adică 15 divizii infanterie, o brigadă de grăniceri, două divizii de cavalerie şi o puternică grupare de artilerie grea. Efectivul total al armatei depăşea 700 000 oameni dintre care 458 000 compuneau cele două armate operative. Dacă în comparaţie cu efectivele din momentul intrării în război numărul ostaşilor era mai mic, noua armată era net superioară din toate celelalte puncte de vedere. „O arzătoare voinţă de luptă însufleţea această armată renăscută şi consolidată. Ofiţerii şi soldaţii aşteptau cu nerăbdare să intre în foc pentru a-şi lua revanşa şi a-şi elibera teritoriul cotropit" (general Monkevici).

Încă de la sfîrşitul lunii aprilie, generalul Prezan mi-a împărtăşit intenţia de a dezlănţui un viguros atac la care să participe Corpul 3 armată în întregime şi o parte din Corpul 5. El mi-a spus că [România] ţinea să participe la ofensiva „unită a tuturor aliaţilor, pe toate fronturile", acţiune hotărîtă pentru primăvara aceasta. Dar în timp ce pe Frontul de vest ofensiva a început în aprilie, pe frontul ruso-român ea n-a putut fi gata decît în primele zile ale lunii iulie.

Ideea acestui atac n-a întîrziat să se materia-

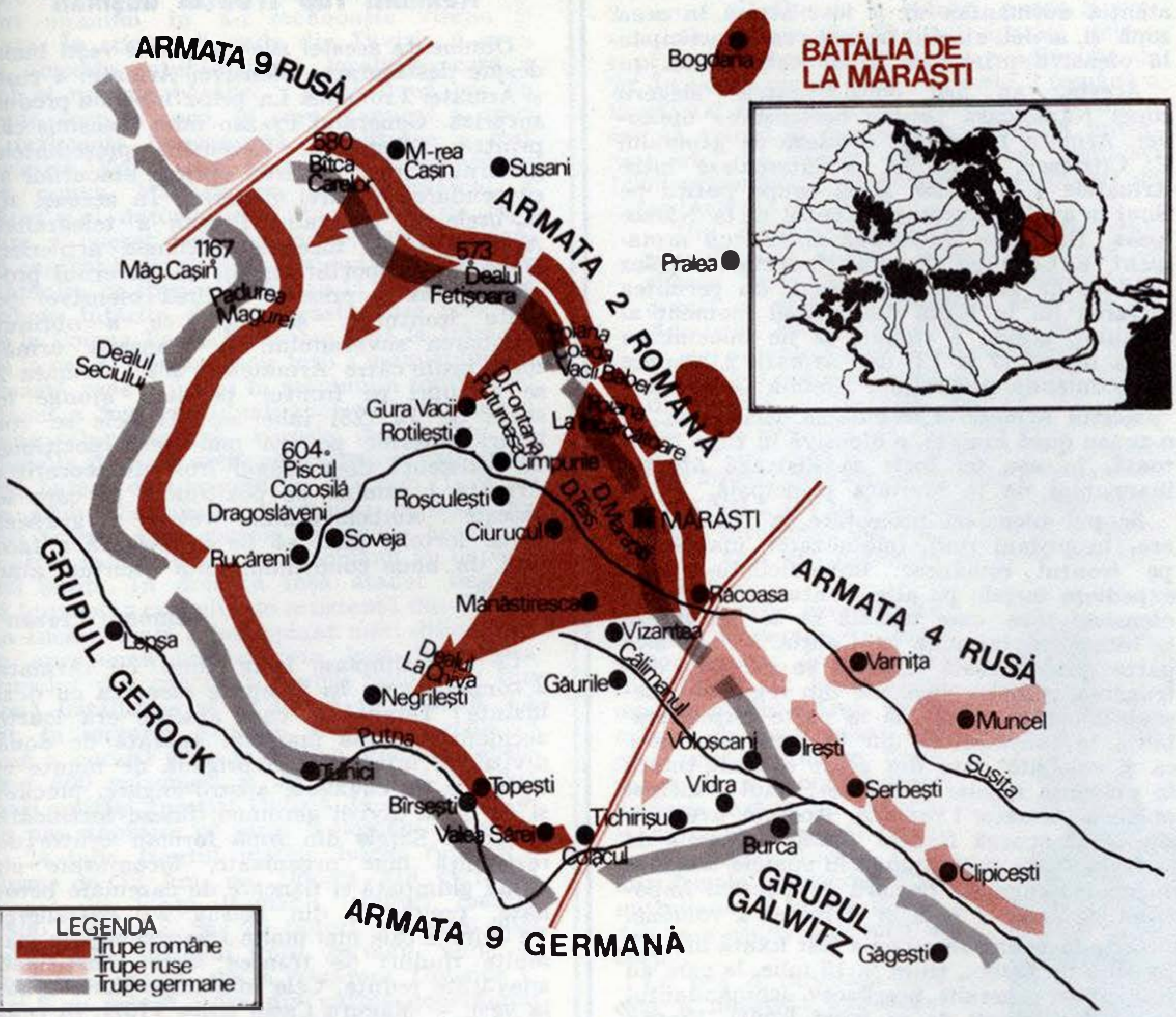

lizeze pe măsură ce puterea de luptă a trupelor române devenea tot mai evidentă. De-altfel, era necesar ca puterile Antantei să-și dea seama că efortul Aliaților pentru reînnoirea armamentului oștirii române nu fusese inutil. Pe lîngă aceasta, acum, cînd guvernul provizoriu rus își luase angajamentul să reia cu vigoare lupta în Galiția, nu se cuvenea, oare, ca această ofensivă să fie sprijinită, măcar și prin atragerea forțelor germane din acea zonă, în alt punct?

Varianta Nămoloasa

În decembrie trecut, rușii se opriseră pe cursul Putnei și Siretului, liniile lor de apărare mergînd în general pe malul stîng al celor două ape. Totuși la jumătatea distanței dintre Focșani și Galați, un cot destul de mare al Siretului permisese păstrarea unui cap de pod, la vest de rîu, de vreo 15 km adîncime. Desigur că declanșarea unui atac împotriva inamicului din acest cap de pod oferea avantaje. În primul rînd, în momentul declanșării ofensivei, se evitau greutățile trecerii din mers a rîului; deși în perioada de vară, traversarea acestuia nu constituia un obstacol extrem de serios, ea putea să afecteze atît legăturile dintre unități cît și aducerea întăriturilor și aprovizionarea trupelor. Și din punct de vedere strategic zona aleasă prezenta un avantaj serios. În cazul în care, așa cum se întîmplase pe frontul occidental, după prima lovitură atacanții ar fi înaintat 15-20 km, ei ar fi ajuns în apropierea căii ferate care leagă Buzăul de Focșani și Mărășești; dincolo de ea, la vest, drumurile sînt proaste. În felul acesta, artera principală de aprovizionare a inamicului s-ar afla sub focul nostru. Pe de altă parte, este de ajuns să-ți arunci o privire pe harta regiunii în discuție ca să vezi că un atac pe această direcție ar cădea în spatele frontului dușman de pe rîul Putna și înălțimile de la Odobești. Dacă Armata 2

română ar fi declanşat un atac preliminar atenţia duşmanilor ar fi fost atrasă în acea zonă şi, astfel, efortul trupelor care participau la ofensiva principală ar fi fost uşurat.

Acestea au fost considerentele alegerii zonei Nămoloasa pentru declanşarea ofensivei. Armata 1 română, condusă de generalul C. Cristescu, urma să se intercaleze între Armatele 4 şi 6 ruse şi să ocupe poziţii pe Siret în aval de Iveşti şi în cotul de la Nămoloasa. Dar cum întîrzierea dotării cu armament a Corpului 1 (din rîndurile trupelor conduse de generalul Cristescu) nu permitea intrarea lui în luptă din primul moment al atacului, acesta a trebuit să fie înlocuit cu două divizii (7 şi 12) din Armata 2, reunite sub comanda generalului Eremia Grigorescu.

Restul Armatei 2 trebuia să declanşeze, cu o zi sau două înainte, o ofensivă în zona muntoasă, în aşa fel încît să distragă atenţia inamicului de la lovitura principală.

Scopul ofensivei proiectate la Nămoloasa era, în primul rînd, imobilizarea inamicului pe frontul românesc, împiedicîndu-l să-şi expedieze forţele pe alte fronturi şi uşurarea ofensivei ruse, care trebuia să se declanşeze la începutul lui iulie în Galiţia. Pe de altă parte, prin această ofensivă se urmărea distrugerea trupelor duşmane din regiunea Focşani. La atac urmau să ia parte forţele stabilite la consfătuirea din 12 iunie [stil nou, ca şi celelalte date din acest articol], ţinută în prezenţa regelui României; rolul principal revenea Armatei 1 române. Aceasta avea misiunea să spargă frontul inamic în bucla de la Nămoloasa şi să ajungă în spatele trupelor duşmane, angajate la nord de Focşani împotriva Armatei 4 ruse şi Armatei 2 române.

Data începerii ofensivei a fost fixată într-un consiliu de război, ţinut la 16 iulie, la care au participat generalii Şcerbacev (comandantul armatelor ruseşti de pe acest front), Prezan (şeful Marelui Cartier General român) şi eu. În acel moment, armatele ruse comandate de generalul Brusilov declanşaseră ofensiva în Galiţia, acţiune care, la început, părea să reuşească. La 3 iulie, la Iaşi s-a anunţat că ruşii luaseră 10 500 prizonieri austriaci; în ziua următoare, acestora li s-au adăugat alţi 6 000, plus capturarea a 21 tunuri. Dar, începînd cu ziua de 8, situaţia s-a schimbat. La 23 iulie, s-au primit veşti proaste de la Armata 11 rusă [din Galiţia]; îngrijorarea a crescut la aflarea ştirii că germanii au ocupat Tarnopolul. Şcerbacev însuşi s-a neliniştit. I-am spus că cel mai bun mijloc pentru oprirea ofensivei germane în Galiţia era un atac viguros împotriva duşmanului oriunde am fi fost în stare să-l facem. Şcerbacev a susţinut şi el această idee în noul consiliu de război, ţinut la 24 iulie. Dealtfel, ofensiva Armatei 2 române a început chiar în această zi. Armata 1 română a repetat cererea de a i se acorda încă o zi pentru pregătirea ofensivei sale, solicitare ce i-a fost respinsă: declanşarea atacului a rămas fixată pentru 25 iulie.

Românii rup frontul duşman

Dimineaţa acestei zile ne-a adus veşti bune despre desfăşurarea ofensivei Armatei 4 ruse şi Armatei 2 române. La prînz însă s-a produs surpriza. Generalul Prezan mi-a transmis că, printr-o telegramă, Kerenski, preşedintele guvernului rus, a cerut oprirea atacurilor şi suspendarea oricărei ofensive. În aceeaşi zi, la orele 2, generalul Prezan a telegrafiat Armatei 1 să înceteze acţiunea artileriei. După ce a raportat regelui că guvernul provizoriu rus a prescris oprirea ofensivei pe toate fronturile, şi după ce a obţinut aprobarea suveranului, a transmis următorul ordin către Armatele 1 şi 2: „Armata 2 se va opri pe frontul pe care ajunge în seara de 12 (25) iulie a.c. Trupele se vor întări puternic pe cea mai bună poziţiune de rezistenţă de-a lungul frontului cucerit... Armata 1 rămîne pe poziţiunile pe care se găseşte... Ambele armate trebuie să grupeze astfel forţele, încît să fie în măsură a face faţă, în bune condiţiuni, unui eventual atac inamic.

Semnat: Prezan"

Ce se întîmplase între timp cu Armata 2 română, care îşi începuse ofensiva cu o zi înainte? Terenul în care atacase era foarte accidentat. Linia inamică, apărată de două divizii de infanterie, o brigadă de munte şi o divizie de cavalerie austro-ungare, precum şi de două divizii germane, fusese fortificată cu grijă. Satele din zonă formau centre de rezistenţă bine organizate, înconjurate cu sîrmă ghimpată şi flancate de cazemate betonate, prevăzute din belşug cu mitraliere. Pe culmile cele mai înalte fuseseră săpate mai multe rînduri de tranşee, care constituiau adevărate redute. Cele mai importante erau: la vest — Măgura Caşin (cota 1167), în centru — Poiana La Încărcătoare (cota 711) şi la est — vîrful Momîia (cota 624).

Planul de atac al generalului Averescu consta dintr-o lovitură puternică în stînga. Forţa de şoc cu care trebuia să izbească în sectorul inamic de pe rîul Şuşiţa era compusă dintr-o brigadă aparţinînd Diviziei 6, două regimente din Divizia 1 şi toată Divizia 3. Ca rezerve: restul Diviziei 1 şi Brigada 2 călăraşi. La dreapta frontului fuseseră repartizate Divizia 8 şi o brigadă din Divizia 6, aflate în defensivă, avînd şi misiunea de a împiedica duşmanul să intervină în sectorul de atac. Către est, fîşia de ofensivă se prelungea în sectorul Armatei 4 ruse care urma să atace simultan cu românii. La 22 iulie, artileria română şi rusă a început pregătirea atacului, deschizînd focul cu peste 200 tunuri. Violenţa tirului a crescut şi mai mult în ziua următoare.

Atacul a început în ziua de 24 pe la ora 4 dimineaţa. Infanteria a ieşit din tranşee, într-o ordine deplină, gata pentru lupta cu grenada şi cu baioneta. Entuziasmul ostaşului român era însufleţit de amintirea glorioaselor lupte de la Griviţa [din 1877]; cei

care l-au văzut bătîndu-se aici, în această zi, sînt unanimi în a-i recunoaşte vitejia şi tăria. În stînga, brigada din Divizia 6 avea ca obiectiv satul Mărăşti, localitate care a dat şi numele bătăliei. După două ore de lupte corp la corp, în care inamicul a opus o rezistenţă înverşunată, localitatea a fost cucerită. Mai la sud, centrul de rezistenţă de pe colina Mănăstioara [Mănăstirească] a căzut şi el, datorită unui atac concentric, fapt care a uşurat legătura cu Divizia 15 rusă. În centrul liniei de atac, Brigada 5 a pus iute stăpînire, cu sprijinul Brigăzii 11, pe mai multe puncte întărite de pe creastă, care coboară de la Poiana La Încărcătoare pînă la Mărăşti. Pe la ora 7, întreaga linie întîi a inamicului din această zonă a intrat în stăpînirea românilor; atacul a fost continuat apoi asupra liniei a doua. După-amiază, trupele din centru au ajuns la poziţiile artileriei germane, capturînd trei baterii de obuziere de 105 mm. Încă de pe atunci, numeroşi prizonieri germani au fost trimişi spre spatele frontului. Seara, în centrul sectorului de atac, românii au depăşit rîul Şuşiţa. În dreapta însă atacul Brigăzii 12 împotriva cuibului de rezistenţă din Poiana La Încărcătoare a întîmpinat mari dificultăţi. În apropierea acestei cote însă înaintarea trupelor din centru a permis soldaţilor din două batalioane să se fixeze pe creastă. La est, în sectorul Armatei 4 ruse, Divizia 15 rusă a cucerit şi ea înălţimea Momîia, capturînd 500 prizonieri şi 30 tunuri. Alte două mari unităţi ruseşti, Divizia 14 şi Divizia 3, au pus stăpînire pe satul Voloşcani. În seara de 24 iulie, frontul inamic fusese rupt pe o lăţime de 12 km, iar Divizia 218 germană scoasă din luptă. Românii, singuri, luaseră 1 500 prizonieri şi 25 tunuri. În zorii zilei de 25 iulie, întregul front german, unde se produsese atacul, era în retragere. Diviziile 1, 3 şi 6 au primit ordin din partea generalului Averescu să continue, cu hotărîre, urmărirea inamicului în direcţia sud-vest. Cavaleria a atacat spre Soveja; la dreapta sa, Divizia 6 şi-a continuat înaintarea către muntele Sboina Neagră; Divizia 1 a traversat rîul Şuşiţa urmărind duşmanul între Soveja şi vîrful Răchitaş. În continuare, spre est, Divizia 3 a ocupat Vizantea Răzeşească, făcînd contactul cu Corpul 8 armată rus. Şi spre vest, inamicul a dat înapoi, retrăgîndu-se la sud de rîul Caşin. Doar la extremitatea vestică, pe Măgura Caşin, linia frontului a rămas neschimbată.

În după-amiaza acestei zile de 25 iulie, la Armata 2 a parvenit ordinul de oprire a ofensivei şi de fixare pe o poziţie de rezistenţă. Dar la cererea expresă a generalului Averescu, Marele Cartier General l-a autorizat pe acesta să continue înaintarea pînă la rîul Putna, între Valea Sărei şi Negrileşti, şi să cucerească Măgura Caşin. În aceste condiţii, în seara de 27 iulie au fost cucerite crestele dintre munţii Bucur şi Sboina Neagră. Către est, Divizia 3 a mai dat cîteva lupte pentru a atinge rîul Putna. La vest, cu toate eforturile depuse, Divizia 8 n-a putut cuceri Măgura Caşin. La 2 august, bătălia de la Mărăşti putea fi considerată terminată. Frontul inamic fusese rupt pe o lăţime de 30 km şi o adîncime de 20. În cele 9 zile de lupte, Armata 2 română a făcut mai mult de 2 700 prizonieri şi a capturat 45 tunuri şi mortiere, numeroase mitraliere etc. La aceste cifre trebuie adăugaţi 1 000 prizonieri şi capturarea a 40 tunuri de către Armata 4 rusă.

Din acest moment al desfăşurării evenimentelor este, credem, nimerit să facem loc cîtorva însemnări ale comandantului de atunci al Armatei 2 române, generalul Al. Averescu. Ele vor da o imagine mai clară şi mai completă asupra evenimentelor. Textele au fost extrase din lucrarea Notiţe zilnice din război (1916-1918), *ed. II, pp. 169-183. Întreruperile au fost marcate prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte; sublinierile aparţin originalului.*

11[24]VII... Fix la 4, am mers la observator; era încă întuneric, dar partea stîngă a sectorului de atac era luminată de satul Mărăşti, *în flăcări.*

Exploziunile proiectilelor noastre acopereau întregul sector de atac, de la inclusiv Mărăşti la Încărcătoarea. Spectacol măreţ, peste măsură de emoţionant. Încetul cu încetul se luminează de zi şi ochiul poate distinge numai cu binoclu şi cu mare greutate, coloanele noastre. Încep a se auzi armele infanteriei, apoi mitralierele şi în fine grenadele; s-a ajuns deci corp la corp...

La ora 8, întreaga linie este a noastră! Duşmanul se retrage, mai cu seamă la centru, în dezordine. Încep a se aduna prizonieri numeroşi. Se raportează capturare de tunuri.

La aripa stîngă, adică la Mănăstioara, duşmanul opune foarte mare rezistenţă.

Aceasta nu mă îngrijorează; este deja stabilit de ieri seara, că la sud de Mărăşti să fie numai o acţiune demonstrativă. Mănăstioara trebuie să cadă prin acţiune de întoarcere pe la nord de Mărăşti.

Mai îngrijorătoare este vestea că Regimentul 11, care pătrunsese în prima linie la Încărcătoarea, a fost respins de un contra-

Generalul (ulterior mareşalul) Al. Averescu, comandantul Armatei 2 române, în timpul luptelor de la Mărăşti

atac și toate incercările de a pătrunde iarăși în poziția dușmanului au rămas fără nici un rezultat...

Centrul meu este pe dealul Teiuș, iar dreapta pe Dealul Mare. Am ajuns deci cu frontul pe Șușița. Dreapta la Încărcătoarea a rămas inapoi și aceasta mă cam stinghereşte, deși sînt sigur că mîine se vor îndrepta lucrurile și acolo.

În fine, avem o zi frumoasă, o zi cum nu a avut armata noastră pînă acum!... .

12 [25] VII. Inamicul fuge peste tot. La Încărcătoarea nici nu a mai fost nevoie de atac; simpla amenințare cu întoarcerea Regimentului 17, pe la sud, a făcut pe dușman să se retragă chiar în cursul nopții.

De asemenea și la Mănăstioara, amenințarea pe la nord și-a produs efectul.

Am oprit de aseară trupele pe linia Șușița, cu ordin de a duce artileria de cîmp înainte și de a o instala pînă la ora 1 pe terenul cucerit. Ordin pentru reluarea acțiunii se va da la timp...

La Mărăști, am vizitat un post de comandă german și un depozit de muniții.

Totul, foarte bine organizat.

Am găsit pe generalul Mărgineanu; l-am felicitat și am hotărît cu el și cu generalul Văitoianu, reluarea înaintării la ora 4 p.m.

...Seara, primesc ordinul de la Marele Cartier General că se *suspendă* operațiunile ofensivei, din cauză că trupele ruse din Bucovina au făcut defecțiuni!...

13 [26] VII. Contrar celor afirmate de generalul Mărgineanu ieri seara, peste noapte, am fost informat că aripa sa stîngă s-a oprit înainte de a ajunge la Putna; am fost foarte contrariat...

Pînă seara Putna a fost atinsă, dar cu lupte. Dușmanul a avut vreme să-și restabilească ordinea în cursul nopții ...

Am început înaintarea și la aripa dreaptă a armatei, cu Divizia 8 (general Pătrașcu); inamicul se retrage din valea Cașinului, împins de Brigada 16 infanterie, de sub comanda colonelului Dabija...

O victorie strălucită. În toate părțile material de război în cantități foarte mari...

La Cîmpurile am găsit pe generalul Stratilescu, comandantul Diviziei 1, de la care primesc frumoasa știre că parte din Regimentul 31 a intrat în Soveja și a făcut circa 1 000 prizonieri.

Acest nou avantaj îmi dă curajul să împing linia mea ceva mai înainte...

14 [27] VII. Dupăordinul dat de mine, aseară trupele au ajuns pe linia pe care cred că ne vom opri, afară de o ușoară, dacă va fi posibilă, înaintare la centru spre frontieră...

Am vizitat din nou cîmpul de luptă: observator, Mărăști-Încărcătoarea-Coada Babei-Cîmpurile...

Peste tot, încredere și avînt.

Introducerea, selecția și traducerea textelor de:

Ioan DRAGOMIRESCU,
Marian ȘTEFAN

• CLIO ANUNȚĂ •

Publicații din vechea provincie a lui Mircea cel Bătrîn

„Lucrările monumentului comemorativ al realipirii Dobrogei la patria mumă vor începe în curent [în curînd]. Deja Consiliul de Miniștri a luat decisiunea în această privință. Actualmente se desfășoară o mare activitate pentru terminarea planurilor" (Voința Tulcei, *20 iulie 1897*).

„Monumentul comemorativ... a sosit în Tulcea la 13 iunie, în piese deosebite și a fost transportat sus, la Colnicul Hora. În curînd, vor începe și lucrările preparative de la bază" (Centrul Dobrogei, *22 iunie 1898*).

Știrile se referă la monumentul ridicat în Tulcea în amintirea Războiului de independență. Gazetele care le-au inserat sînt două dintre cele peste 160 publicații românești apărute în județul Tulcea, între 1879 și 1979 și care sînt prezentate în volumul **100 ani de presă tulceană**, *publicat, sub egida Muzeului „Delta Dunării" din Tulcea, de* **Petru Zaharia** (*colaborator* **Elena Lăzurcă**). *Reținem dintre publicațiile tulcene cîteva titluri:* **Steaua Dobrogei** *(1879),* **România trans-danubiană** *(1880),* **Patria** *(1898),* **Dobrogea nouă** *(1908),* **Dunărea socialistă** *(1914),* **Tulcea nouă** *(1919),* **Zorile** *(1931),* **Lumina poporului** *(1932),* **Dunărea socialistă** *(1944),* **Drumul socialismului** *(1949).*

Paginile acestora, alături de multe alte mărturii istorice, conturează drumul ascendent parcurs de „vechea provincie a lui Mircea cel Bătrîn", cum denumea Dobrogea o gazetă din 1909, în cei 102 ani de la reunirea ei cu patria mumă.

Munții nu despart nația

În 374 ani de activitate tipografică în Sibiu, între 1544 și 1918, au ieșit de sub teascurile tiparnițelor orașului 1 868 cărți românești. Este bilanțul investigațiilor întreprinse de cercetătoarele **Elena Dunăreanu** *și* **Aurelia Popa** *de la Biblioteca „Astra" din Sibiu.*

Un bilanț care evidențiază interesul deosebit cu care cartea în limba națională a fost primită pe aceste străvechi meleaguri românești. Între multele titluri de lucrări literare, istorice, de cult, de popularizare științifică, apărute la Sibiu, semnalăm cartea lui Vasile Pop, tipărită în 1838. **Disertație despre tipografiile românești din Transilvania și învecinatele Țări, de la începutul lor pînă la vremile noastre,** *în care autorul prezintă, „pentru toți românii", cărțile românești tipărite pînă atunci, afirmînd, și pe această cale, ideea unității naționale. Am scris* **despre tipografiile românești** — *mărturisește el în prefață* — **și nu numai despre acelea care se află în patria mea [Transilvania] de la începutul lor pînă în vremile noastre, dar și despre acelea care se află în principatele vecine, a Țării Românești și a Moldovei, cu cuvînt că o nație nu se poate firește osăbi [desparte] prin munți înalți, rîuri mari sau alte hotară politicești, ci numai acolo încetează a fi o nație — unde încetează limba care o unește.**

I. L.

AMINTIRI DIN ZILE NEGRE

Publicistul şi omul politic Valeriu Braniştе a lăsat posterităţii pagini de nepreţuită valoare, unele din ele cunoscute de cititorii Magazinului istoric din numerele anterioare ale revistei[1]. Trădînd iscusinţa şi intransigenţa ziaristului militant, angajat cu trup şi suflet în lupta de eliberare şi unire a Transilvaniei cu România, scrierile lui reprezintă o amplă frescă socio-politică a societăţii româneşti din deceniile de la sfîrşitul veacului trecut şi începutul secolului XX.

Fapte şi întîmplări din perioada anilor 1893-1926, selectate din nenumărate articole publicate de Braniştе, formează conţinutul unei cărţi ce urmează să apară la Editura Dacia, sub titlul Oameni, fapte, întîmplări, **sub îngrijirea prof. Valeria Călimаn (fiica lui Braniştе) şi Ş. Polverejan, cu o prefaţă de D. Vatamaniuc. Din această carte am ales pentru cititorii** Magazinului istoric **cîteva fragmente. Ele fac parte din capitolele în care autorul descrie cele două întemniţări ale sale în închisoarea din Seghedin: prima, în 1893, cînd Braniştе avea 24 ani, în urma unui duel, provocat de o controversă cu caracter politic; a doua, după 25 ani, în februarie 1918, fiind învinuit de spionaj în favoarea României.**

Evenimentele trăite, marele publicist le-a evocat cu un veritabil talent de povestitor şi cu fina lui ironie.

În aceste fragmente, Braniştе evocă figurile cîtorva luptători pentru libertatea popoarelor aflaţi în perioadele menţionate în închisoare: poetul slovac Svetozar Hurban Vajansky (1847-1916), fruntaşul transilvănean Vasile Lucaciu (1852-1922), publicistul şi omul politic român Ion Clopoţel (n.1892), profesorul dr. D. Manu, părintele Raica şi alţii.

Titlul, subtitlurile şi explicaţiile din paranteze drepte aparţin redacţiei; întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte. Totodată, pentru uşurarea lecturii textului, am eliminat sau, acolo unde a fost necesar, am înlocuit cu alte semne ortografice desele puncte de suspensie ale autorului.

Ş. POLVEREJAN

---

1 **Magazin istoric, nr. 10/1971, 7,9-10/1973, 9/1978.**

*** În imaginea de sus: închisoarea din Seghedin. Pe fotografie se văd semnăturile unora dintre cei închişi. În pp. 42 şi 43: două portrete ale lui Valeriu Braniştе în perioadele celor două întemniţări.**

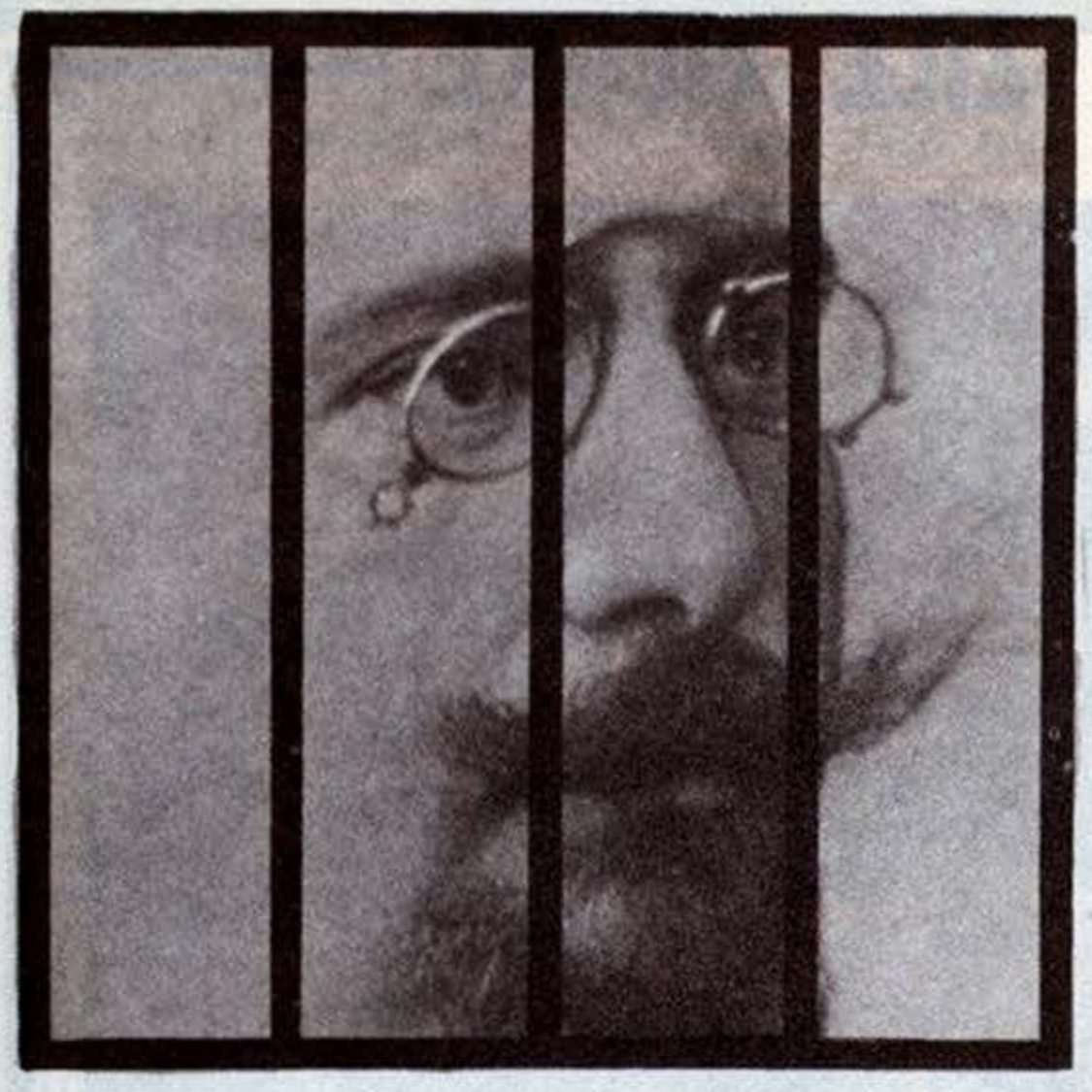

În temniţă, la 24 ani...

Şezut-am şi eu în a Seghedinului răcoare. Puţin de tot. Opt zile, destul însă pentru a studia partea locului pentru „a doua venire". Vorba românului: „Nu ştii în ce ceas pleci de acasă". N-am ştiut nici eu, cînd pentru prima oară m-am învrednicit de a fi cive [cetăţean] al temniţei „cavalereşti"[1] din Seghedin, am simţit însă clar cînd i-am păşit pragul de ieşire, că iară am să viu şi să ocup locul care bărbaţilor noştri distinşi li se cuvine — în cadrul „constituţiunii ungureşti"...

Am rămas singur în chilia din patria mea cea nouă. Cu frica în sîn priveam în jurul meu, temîndu-mă de vreo descoperire neplăcută. Nu-mi puteam da seama bine de tonul sentimentelor ce mă cuprindeau.

Deodată se deschise uşa...

Era Hurban. Cu pipa-n mînă, zîmbet amar pe buze, fără guler la cămaşă, fără cravată, în pantofi, barba lungă, deşi împărţită la mijloc, dar dată într-o parte...

Sîntem aici o adevărată „menajerie". Vino să te prezint.

La ideea asta m-au trecut fiori.

— Acum la moment? Sau mai tîrziu?

— Cînd vrei, aici nu sînt forme. Dar cu cît mai degrabă, cu atît mai bine, ca să te poţi introduce pe deseară...

După ce mi s-au mai dat vreo cîteva deslușiri elementare despre „datinele şi obiceiurile" acestui loc, am plecat să mă prezint „societăţii".

Cum am ieşit însă pe coridor, ne-a lovit un miros pătrunzător de neplăcut.

— Ce-i asta?

— Se curăţă latrinele, care fiind alcătuite după un sistem curat maghiar de canalizare ce trece prin întreg edificiul, nu se poate efectui altfel, decît dacă se desfac toate canalurile, şi aşa, în căldura aceasta trebuie să mai suportăm şi acest „parfum".

— Bine, apoi nu se aerisează coridorul? Ori nu e permis deţinuţilor să stee afară în „grădinuţă", pînă se efectuează acest proces?

— Ferit-a sfîntul! Ferestrele sîntîncuiate cu lacăt de directorul Hatzinger, iar în curte nu putem ieşi decît două ore pe zi, dar şi acolo pute mai ca şi aici.

— Prost lucru!

— Ştii că ai haz! Asta-i sistem aici, nu e destul că sîntem lipsiţi de libertate, pedeapsă foarte grea pentru un om cult, dar trebuie să şi suferim cîte inconveniente şi şicane toate. Cu toate aceste — după spusa sergentului — acum ducem încă lume albă, cînd vor sosi însă „românii" cu toptanul, atunci să vezi şicane şi necazuri...

Cea mai simpatică figură a temniţei este Svetozar Hurban-Vajansky, iubit şi de adversarii săi politici şi naţionali. Suflet mare de poet, impresionabil, veşnic agitat, plin de dor de libertate, de dor de muncă — ţintuit locului, condamnat să nu poată lucra nimic. Liniştea îi lipseşte, orice lucru mic îl agită, observi numai că nările-i fine se umflă, n-are stare în loc, începe să expună lucruri — în mijlocul expunerii se opreşte, căci simte că e ridicol a te zbuciuma pentru cauze care stau departe, departe de tine, deşi sufletul tău e legat de ele. Cînd îi vine de afară vreo vizită caută să fie vesel, îşi aduce cum poate toaleta în ordine, trece de două ori cu degetele prin păr şi barbă şi zîmbind se prezintă vizitatorului...

Într-o după-amează şedea mîhnit pe pat, chiar primise de la soţia sa o epistolă — eu şedeam vizavi pe un scaun. Tăcerea domnea. Îmi era greu să privesc la el, căci simţeam în mine ecoul luptei groaznice ce se petrece în el, căutam să mă distrag cu cercurile de fum ce ieşeau din pipa mea — acum aveam şi eu pipă şi pustieam la tutun naţional maghiar.

Deodată sare în sus, priveşte agitat la mine, nările-i tremură:

— Du Rumäner, einen Freiheitshelden kann ich mir nur eingesperrt vorstellen! Es lebe die Freiheit, wir können sterben! (Măi române, pe un erou al libertăţii mi-l pot imagina numai între zăvoare! Trăiască libertatea, noi putem muri!). I se umpluseră ochii de lacrimi; liniştindu-se apoi zise că nu-l doare nimic aşa mult ca aceea că nu poate lucra nimic, nu poate face nimic, vegetează de pe o zi la alta şi simte cum îi scad, cum îi pier puterile. „De familie nu mă doare aşa, nu, căci ştiu că şi ea este gata de sacrificiu, ca şi mine, suferă şi ei dimpreună cu mine, cauza pentru care suferim, prin sfinţenia ei ne dă putere să suportăm toate; mi-e dor însă să văd zorile învingerii, mi-e sete, grozav de sete să gust din libertatea popoarelor".

Bietul Hurban! Suferă şi tace, jumătate de an a împlinit, mai are o jumătate lungă, lungă; în 17 februarie 1894 îi va suna ora eliberării. Cînd va suna însă ora eliberării poporului său, pentru care suferă?...

Dar stăpînirea temniţei? Asta-i şi mai şi. Stăpîn atotputernic este ministrul de interne — binecunoscut în cercurile noastre. El

[1] Aluzie ironică la faptul că în „temniţa de stat", pe lîngă deţinuţii politici, îşi ispăşeau pedepsele şi cei care se duelau — duelul fiind pedepsit de lege.

face regulamente generale şi speciale, el disciplinează deţinuţii, calcă legea după plac, cu un cuvînt „Marele Mogul" al temniţei. El are apoi subalternii săi, care îl reprezintă întru toate. Primul e „directorul" — ori în limba deţinuţilor „Marele Hosenträger [bretele] , spre deosebire de „Micul Hosenträger" — subdirectorul. Hosenträgerul este o fiinţă căreia, în urma poziţiunii sale, nu-i este permis să cugete, ci trebuie să realizeze literalmente toate dispoziţiunile legilor, ordonanţelor şi regulamentelor — al căror număr e legiune.

Iubitul nostru Lucaciu avusese, în timpul cînd era la Seghedin, o dispută cu Hosenträgerul, în care îi explica că dispoziţiunea despre care era vorba este o absurditate atît de gravă, încît este imposibil ca să fie în spiritul legilor şi al regulamentului.

— Cugetă numai şi vei afla şi dumneata că am dreptate — zise Lucaciu, în focul discuţiunii.

— Mie nu-mi este permis să cuget, eu trebuie să duc în deplinire ce stă scris.

— Cum se poate? Apoi între dumneata şi un călău nu este nici o deosebire!

— Domnule! trebuie să ştii că între mine şi un „călău" este numai atîta deosebire — răspunse arătînd vîrful unghiei de la degetul arătător al mîinii stîngi, şi plecă...

„Micul Hosenträger" este contrastul principalului său. Deşi nici el nu cedează nici un favor deţinuţilor şi ţine ca regulamentul să se observe „literalmente" — totuşi caută să discute cu deţinuţii şi să îi capaciteze că aşa cum zice el e bine şi altfel e rău. I se observă tendinţa că vrea să fie „popular"...

Hurban făcea pe zi cam 12 kilometri. A măsurat periferia grădinii jur-împrejur, pe lîngă zid, care era de 200 metri, şi el mergea zi de zi două ore jur împrejur, însemnînd fiecare ocolire cu o linioară pe zid. Cinci linii fac un kilometru. Cînd am intrat în temniţă avea chiar 1 250 kilometri făcuţi, iar cînd l-am părăsit era la 1 300, vă puteţi închipui ce „Debrezener Wurst" [cîrnat lung] forma pe zid seria de mai 7 000 linioare. deasupra cărora era însemnată zi de zi data. Hurban în grădină era cu totul alt om, nu se mai interesa de nimic, ci-şi parcurgea cu zel de admirat calea şi nu se oprea decît cînd trăgea linioara în falnicul călindar.

Acel zid, acea lungă serie de linii reprezenta trista istorie a unui erou lipsit de libertate. Acele linii îţi povestesc viu şi dureros un capitol din lupta pentru libertate în acel secol.

Colegii rîdeau de zelul lui Hurban şi făceau în continuu glose. De linioare însă nu se atingea nici unul, acestea erau un privilegiu sancţionat de timpuri, singur el, marele martir al fraţilor noştri slovaci, era stăpîn neţărmurit asupra lor. Şi toate grijile şi necazurile zilei, toate dorurile ce-l munceau, le îngropa în cîte o linioară.

Un timp l-am însoţit în cale, dar curînd mi se urîse a fugi tot jur-împrejur...

Alăturea cu cărarea bătută de Hurban în iarba grădinii se vedea încă urma unei cărări, care odinioară era umblată, dar acum încolţea iarba pe ea.

— Dar asta ce-i? îl întrebai.

— Pe aici umbla „popa" [Vasile Lucaciu], atunci nu eram singur, făceam amîndoi kilometri şi ne mîngîiam reciproc, acum creşte iarba peste urmele lui.

Mă emoţionase tabloul; vedeam cu ochi-mi sufleteşti pe iubitul Lucaciu, mergînd alături cu Hurban, vedeam alianţa duor popoare asuprite, sancţionată prin martiriul duor fii distinşi, două cărări, proaspete, mergînd alături, cu acelaşi scop, acelaşi zel, unul rămîne, altul e rupt şi de aici şi aruncat în fundul puşcăriei, unde nici soare nu pătrunde, unde mucezeala e viaţă şi moartea libertate.

Iar calea umblată, bătută cu atîtea doruri şi cu atîta iubire, acoperită de iarbă. Nu, nu se poate, asta n-are nici o însemnătate, calea cea bătută de Lucaciu nicicînd nu va fi acoperită de iarbă, nicicînd, ci se va lărgi, se va preface în drum larg, larg de tot, care conduce la Pantheonul naţional, este calea mîntuirii unui popor din sclăvie.

Rămăsesem departe de Hurban. Lîngă urmele sfinte mă culcasem în iarbă şi priveam cerul, cerul senin...[1]

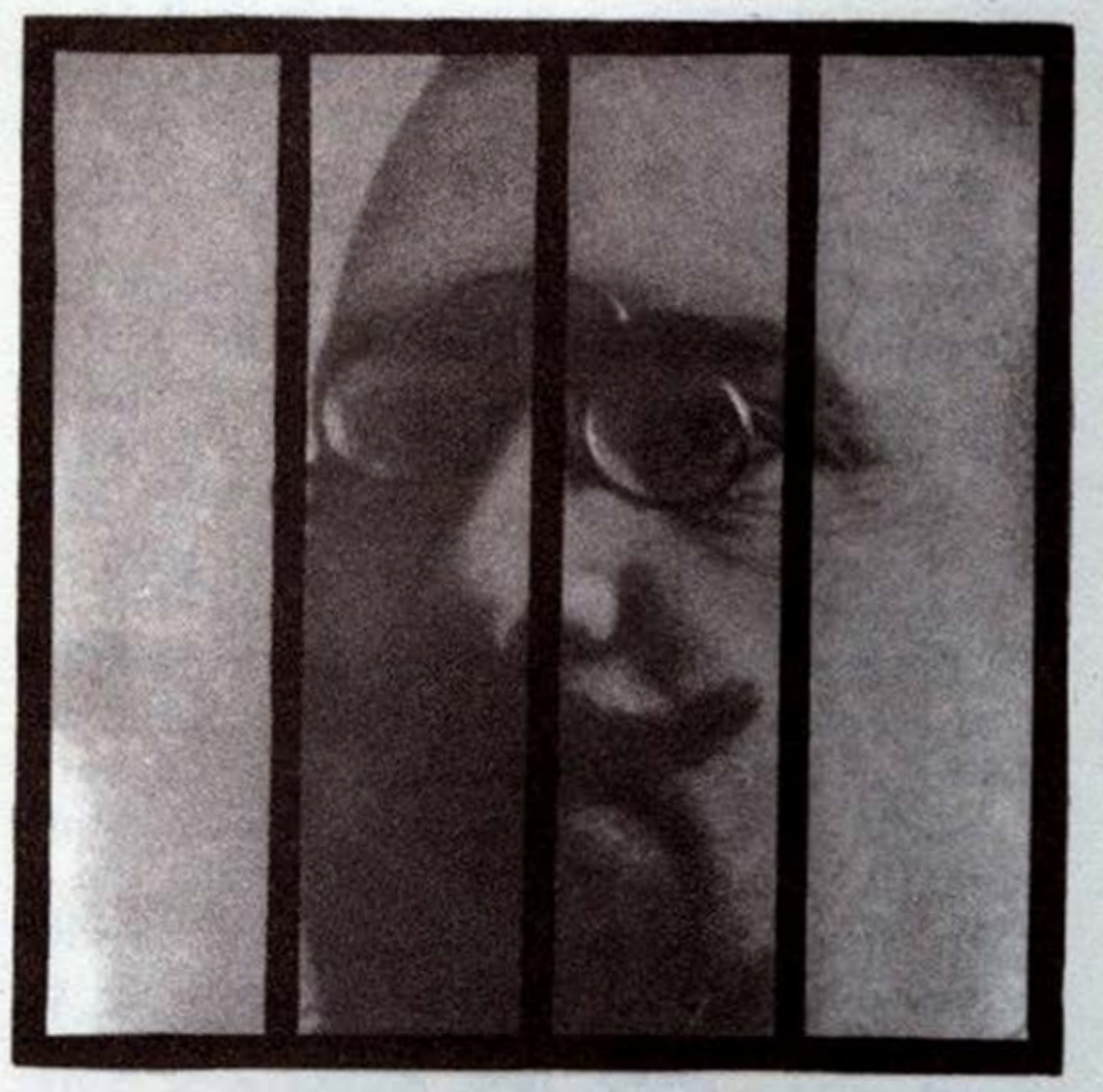

...şi după 25 ani

Era pe la mijlocul lunii februarie 1918. Din temniţa curţii marţiale de honvezi din Seghedin am fost dus sub escortă la temniţa „filială" a tribunalului, unde reţinuse comisarul regal de honvezi mai multe celule pentru preveniţii săi mai primejdioşi. Urcasem strîmtele scări ale celor trei etaje, ca să antişambrez [să fac anticameră] în faţa uşii strajameş-

[1] Folleton publicat imediat după ieşirea din închisoare, în *Tribuna*, din Sibiu, în 1893, şi semnat sub pseudonimul Bill-A-Zam, care reprezintă silabele cuvîntului „zambilă", floare pe care i-a dat-o la gară, la plecarea în închisoare, Elvira, fiica negustorului braşovean Diamandi Manole.

terului [sergentului major], care avea să mă iee în primire. Lîngă mine un păzitor cu baioneta trasă pe puşcă îşi petrecea vremea hărţuindu-mă, ba să stau locului, să nu mă razim, să nu fluier, să nu privesc în dreapta sau în stînga, înjurînd din cînd în cînd, parcă eu eram de vină că, din cîte ocupaţiuni sînt în lumea aceasta, el n-a găsit una mai bună decît a face pe gardianul de temniţă.

Strajameşterul, care scria, [mă] lăsa anume să aştept între asemenea condiţii în faţa uşii lui, era domn mare, el era, după cum ne-a spus-o adesea mai tîrziu, „domnul şi Dumnezeul nostru". Ne lăsa anume să aşteptăm astfel, ca nu cumva să ne închipuim că e lucru uşor a ajunge în faţa atotputerniciei sale. Şi cum aşteptam, iată că se deschide uşa de la scări, pe care le urcasem şi eu şi pe un moment se opreşte în faţă-mi amicul Ion Clopoţel, care venea cu un pachet în mînă, însoţit de alt gardian. Dar acesta nu-i dă răgaz să mă salute, ci îl împinge înainte pe un coridor, unde, oprindu-se în faţa unei uşi, pe care dispare Clopoţel, aud cum scîrţîie cheile în zăvoare şi apoi plecîndu-se gardianul la o ferăstruică a uşei, aud cum zice:

— Numai aceasta nu!

Gardianul dispare. Evident, Clopoţel ceruse ceva de la el şi acesta era răspunsul.

Şi cum privesc de-a lungul coridorului, pe unde dispăruse Clopoţel, văd o serie de uşi la fel, iar în faţa lor soldaţi cu puşca la umăr, la anumite distanţe unul de altul.

Multe întrebări năvăleau prin creerii mei frămîntaţi, dar n-am întrebat nimic, ca să nu-l deranjez pe gardianul de lîngă mine, care era destul de plictisit că l-am urmărit cu ochii pe Clopoţel, a cărui prezenţă aici m-a surprins tot atît de mult cum pare a-l fi surprins pe Clopoţel vederea mea.

Din acest moment am început să urmăresc şi să scrutez cu mare luare aminte totul din jurul meu şi în curînd am simţit clar cum suflă şi răsuflă de după fiecare uşă zăvorîtă fiinţe omeneşti, candidaţi de spînzurătoare ca şi mine. Simţeam cum se umflă lungul coridor de energiile reţinute ale celor de după uşi ca şi ale celor din faţa uşilor şi mi se părea că lungul coridor începe să se încovoaie şi înalţe de atîta putere şi dor de viaţă, ce clocotea de-a lungul, fără nici o supapă. Aşteptam ca totul să sară în aer şi să se fărîme în miriade de bucăţi.

Aveam senzaţia unui manometru, concentrînd în mine întreaga tensiune, ajunsă la punctul suprem, din juru-mi, cînd se deschide brusc uşa din faţa mea şi un glas aspru ordonă să intru. Şi nici nu mi-am dat bine seama ce se petrece cu mine, cînd păzitorul de la spate m-a şi împins peste prag, luînd apoi poziţie cu călcîiele lipite şi puşca la picior, stînd smirnă ca în faţa unui înalt *areopag*. Eram uluit în conştiinţa deplinei mele nimicnicii, toată tensiunea dispăruse, lăsîndu-mă fără nici o împotrivire pradă grelelor insulte, spuse la aparenţă cu aer de bunăvoinţă. Nu mai eram „domn" şi nu mai aveam drept la nici un titlu, ci eram un bătrîn scelerat incorigibil, care după ani petrecuţi prin temniţe, nu că nu m-am îndreptat, pentru că „din cîine nu se face slănină", dar nici n-am învăţat atîta vicleşug ca să mă ştiu feri a mai veni în conflict cu legea. Cîţi oameni de nimic ştiu să se păzească şi umblă liberi ca „domni mari", eu însă m-am prins iarăşi — nu ştiu a cîta oară — pe clei ca o vrabie proastă etc. etc. În sfîrşit, pufnind energic fum puturos din o lulea lungă şi scuipînd din cînd în cînd peste masa la care şedea, tot în acelaşi colţ al camerei, [strajameşterul] mi-a luat semnalmentele şi m-a espoiat de tot ce aveam asupra mea. Nu mi-a lăsat nici ceasornic, nici creion, nici măcar un colţ de hîrtie, nimic, dar absolut nimic. Aşa am fost condus coridorul de-a lungul, împins într-o celulă goală şi nici nu m-am oprit bine, cînd auzeam cum scîrţîie în urma mea cheile grele în zarurile ruginite.

Fără voie m-am uitat la masiva uşă de fier, ce s-a trîntit şi zăvorît în urma mea, apoi încetul cu încetul cu o profundă sfială, parcă mă temeam de surprize neplăcute, am început să privesc în jurul meu...

Şi cum stam şi priveam în juru-mi, fără a cuteza a atinge vreunul din obiecte, într-una dam cu mîna, cînd să scot ceasornicul, cînd tabachera şi mă cutremuram la conştiinţa lipsei. Toate buzunarele erau goale-goluţe. Mai greu am suportat lipsa ceasornicului. În a 200-a zi a recluziunei, ca şi în ziua primă, căutam inconştient ceasornicul în buzunar.

Şi să nu ai nici o lectură, şi să nu poţi scrie un şir, tu gazetar, care ai trăit o viaţă cu ochii fugind pe litere şi cu condeiul între degete! Şi totuşi am avut lecturi. Sub spoiala albă a pereţilor am descoperit răvaşe zgîriate cu unghia, nume necunoscute, sentinţe, numărătoare de zile şi luni petrecute aici, înjurături la adresa gardienilor, batjocuri, plîngeri izvorîte din dorul de libertate şi din foame, grozavul flagel al temniţei. Şi rînd pe rînd dezlueam literă după literă, vorbă după vorbă, şi am avut ce citi, palimpsesturile atîtor tragedii ale vieţii.

După opt zile am primit voie să citesc lectură cenzurată, mai ales din aşa-zisa bibliotecă de casă a temniţei, tratate de grădinărit, despre stîrpitul omizilor, despre insectele stricăcioase pădurilor şi alte de aceste. După şase săptămîni am primit o mescioară cu un scăunel, cu dreptul de a scrie şi după trei luni mi s-a dat voie să fumez şase ţigări pe zi, şi după opt luni şi jumătate mi s-a acordat şi dreptul de a primi ceasornicul, dar această voie a venit prea tîrziu!

La început, izolaţi ermetic, abia ajungeam să ne vedem la mare distanţă, cînd ne scoteau la plimbare în umeda curte a temniţei, împănaţi cu santinele, aşa că mi-a trebuit mai bine de o săptămînă pîn' ce am reuşit să ştiu cine-mi sînt soţii de suferinţă: Ion Clopoţel, Adrian Oţoiu, directorul Bucurescu, părintele Raica, profesorul dr. D. Manu, preotul dr. Zaharie Pop, cunoscînd eu de mai înainte numai pe cel dintîi, cu toate că eram implicaţi cu toţii în acelaşi proces de înaltă trădare, de spionaj şi de înţelegere cu duşmanul.

Deşi necontenit asiguraţi că furcile ne aşteaptă, simţeam de la o vreme — mai ales din iunie încoace, după catastrofa de la Piave a armatei austro-ungare[1] — cum slăbeşte zi cu zi asprul regim de la început, pînă ce în august nu mai aveam soldaţi să ne păzească individual şi a fost silit să ne treacă în puşcăria de la Csillag, unde vreo douăzeci de oameni aveau să păzească peste trei sute întemniţaţi.

Acum puteam comunica întreolaltă, puteam să ne plimbăm împreună, sub paza unui soldat, care mai mult dormita decît avea grijă de noi, puteam povesti, rîde, cînta, eram la largul nostru între zidurile temniţei. Şi din multele anecdote povestite, una îndeosebi ne-a părut sugestivă.

Ci-că granciu sta la gura cortului şi vede din depărtare cum vine tai-so, aducînd în spate pielea vacii. Şi strigă granciu către mă-sa, care îşi făcea de lucru în cort:

— Mamă, mi se pare, mi se pare că nu e bine cu vaca noastră!

— Ce spui, măi, afurisitule?!

— Văd pe tata cum îi aduce pielea în spinare!

Noi dintre zidurile temniţei vedeam mai bine decît cei de afară cum pe zi ce merge slăbeşte frontul, scade disciplina în armată şi se înmulţesc semnele de disoluţie.

Nu mai erau soldaţi, care ne păzeau cu ochii în patru, aceştia au dispărut de mult. Au venit apoi glotaşii, care adormeau răzimaţi de puşcă, acum erau de serviciu la noi foşti prizonieri din Rusia, veniţi acasă după pacea de la Brest-Litowsk [18 februarie/3 martie 1918], care făceau acum cauză comună cu întemniţaţii. Zadarnice erau toate sforţările de a susţine disciplină cu aceştia. Cînd i-au adus acasă din Rusia li s-a promis că nu mai au să facă „serviţ" la armată şi după ce i-au lăsat o lună pe la vetrele lor, au fost din nou înrolaţi. O spuneau în gura mare, că ei nu se mai bat, că dacă-i pune pe front depun armele şi de la ei s-au molipsit şi cei ce n-au fost prin Rusia.

Fiecare semn nou de disoluţie era salutat de noi cu bucurie, pentru că vedeam cum se apropie cu paşi gigantici ceasul cotropirii generale, care ne aduce mult ahtiata libertate.

Devenise o vorbă volantă:

— Mi se pare că e rău cu vaca noastră!

Era vorba convenţională pentru constatarea unei noi slăbiri a disciplinei, a unui nou simptom de disoluţie.

Mai tîrziu, trăgeam numai cu ochiul şi aceasta însemna că „e rău cu vaca noastră" şi toţi ne înveseleam. Nu ne păsa că zile de-a rîndul nu mai aveam pîine şi trăiam numai cu apă, pe care de multe ori cu mare anevoie o primeam. Toate aceste nu contau.

Eram veseli şi plini de încredere în viitor, pentru că fiecari zi ne aducea tot probe noi, că-i tot mai rău şi mai rău cu „vaca noastră".

Într-o seară pe la mijlocul lui septembrie intră în celulă ca de obicei „rondul", ca să cerceteze de n-am pilit gratiile de la ferestruţi, de n-aveam arme, foc etc. etc. Doi soldaţi cu sergentul au intrat în celulă şi alţi trei cu armele încărcate aveau să stea în faţa uşii şi pe cînd sergentul controla cu mare luare aminte gratiile, îmi dă un soldat pe furiş cel mai proaspăt număr din ziarul lui Hatvany[2] (*Pesti Napló*) care aducea pe acea vreme cele mai noi ştiri cu evidentă simpatie pentru Antantă. O singură privire asupra titlurilor mari şi înţeleg că Franchet d'Esperey[3] a spart frontul bulgar, că diviziile bulgare parte se predau, parte părăsesc frontul şi că sîrbii pornesc să-şi reocupe ţara, părăsită de aproape trei ani.

O singură privire şi-n momentul următor sărisem printre soldaţii din faţa uşii, luînd-o pe coridor tocmai la uşa zăvorîtă a celulei în care erau acum împreună dr. Manu cu Clopoţel. Pe la ei trecuse deja rondul şi cum privesc prin gaura de control a uşii îi văd în semiîntuneric pe fiecare întins în pat, discutînd a lene.

Cu gura la această gaură de control, strig abia răsuflînd:

— E rău cu vaca noastră!

Amîndoi sar din pat ca muşcaţi de şarpe, neştiind de unde vine acest glas pe întuneric.

— Ce-i?! Ce-i?!

— Frontul bulgar spart, bulgarii se predau, în două săptămîni sînt sîrbii aici!

Amîndoi dau năvală asupra uşii, recunoscînd glasul meu. Dar eu mă înapoiasem deja. Şi, curios, nici un soldat n-a remarcat dispariţia mea, nu m-a oprit, nu mi-a zis nimic. Totul era opera unei clipe.

Sergentul, constatînd că gratiile sînt bune, că totul este în ordine, a trecut cu „rondul" mai departe, a zăvorît uşa. Noi însă n-am închis un ochi pînă dimineaţa. Abia aşteptam să se deschidă uşile de fier, să ne vedem, să ne spunem multe şi să ne bucurăm împreună.

După două săptămîni am fost liberi[4].

---

[1] E vorba de ofensiva, încununată de succes, a armatei italiene pe rîul Piave (24-26 iunie 1918), unde frontul austro-ungar avea să fie rupt în bătălia de la 24-27 octombrie.

[2] Lajos Hatvany (1880-1961), scriitor maghiar. Între 1917-1919 a redactat ziarul *Pesti Napló*.

[3] Louis Franchet d'Esperey (1856-1942), mareşal francez în timpul primului război mondial, comandant suprem al armatelor aliate în Peninsula Balcanică; trupele comandate de el au spart frontul bulgar la Dobropoli (12/25 septembrie 1918), după care a fost semnat, la Salonic (16/29 septembrie), actul de capitulare a Bulgariei.

[4] Publicat în *Almanahul presei române*, 1926.

ÎN SOLIE LA IVAN CEL GROAZNIC (I)

LEONID A. IUZEFOVICI,
U.R.S.S.

În urma bătăliei de la Kalka, din iunie 1223, majoritatea cnezatelor ruseşti, din cauza disensiunilor dintre ele, cad, rînd pe rînd, în decursul sec. XIII şi XIV, sub dominaţia forţelor mongole. Cnejii ruşi nu pot domni decît cu aprobarea marelui han al Hoardei de Aur, cărula îi plătesc biruri împovărătoare. În 1240 are loc, pe Neva, o confruntare a ruşilor cu suedezii, bătălie în care oastea Novgorodului, condusă de cneazul Aleksandr Iaroslavici (numit apoi Nevski), obţine victoria. Doi ani mai tîrziu, pe lacul îngheţat Ciud[1], acelaşi cneaz — intrat, pentru vitejia lui, în legendele Rusiei — zdrobeşte oastea cavalerilor Ordinului livonian, care ocupase Pskovul.

Ziua de 8 septembrie 1380 marchează, prin bătălia de la Kulikovo, de pe Don, începutul luptei de emancipare a cnezatelor ruseşti de sub dominaţia tătară. Cneazul Dmitri al Moscovei, unind în jurul său oştile mai multor cnezate, obţine în această zi o strălucită victorie împotriva hanului Mamai. Verificată în această acţiune, centralizarea cnezatelor ruseşti în jurul Moscovei înregistrează progrese în anii ce urmează. Ivan III Vasilievici (1462-1505) alipeşte Moscovei toate cnezatele din nordul şi nord-vestul

[1] Magazin istoric, nr. 11/1977.

Rusiei (Perm, Iaroslav, Rostov, Novgorod, Tver etc). Puternic acum, cneazul refuză, din 1476, să mai plătească tribut hanului Hoardei de Aur, căreia îi declară război. Permanent dezbinată de feudalii săi, întemeiată doar pe jefuirea popoarelor subjugate, al căror nivel de dezvoltare era cu mult mai înalt decît cel al ei, încolţită de îndîrjita luptă de eliberare a ruşilor, Hoarda de Aur se destramă. La sfîrşitul sec. XV, se întemeiază hanate separate: Kazan, Astrahan, Siberia şi Crimeea.

Continuînd politica nordică a lui Aleksandr Nevski, în 1492, Ivan III întemeiază pe Narva cetatea Ivangorod, care marchează începutul luptei ruşilor pentru ieşire la Marea Baltică, iar în 1501-1503 poartă război cu Lituania şi Ordinul livonian. Urmaşul său, Vasili III (1505-1533), întregeşte Rusia, alipindu-i Pskovul, Smolenskul şi Riazanul. La venirea pe tron a lui Ivan IV cel Groaznic, în 1533, ţara este un puternic stat feudal, care întreţine relaţii diplomatice cu Imperiul romano-german, cu Veneţia, Ungaria, Imperiul otoman etc. Pînă în 1584, cînd moare, Ivan IV transformă Rusia într-o monarhie absolutistă puternică (se proclamă ţar în 1547). El cucereşte hanatele tătare Kazan şi Astrahan, pe care le alipeşte Rusiei. Creîndu-şi o viguroasă armată, în cadrul căreia înfiinţează corpul streliţilor (soldaţi pedeştri care se bucurau de anumite privilegii economice şi militare), Ivan IV cucereşte şi colonizează Siberia Apuseană, care îi aduce mari bogăţii, poartă lungul război cu polonezii şi suedezii, pentru cucerirea Livoniei (1558-1583), pune stavilă unui puternic atac asupra Moscovei al oastei Hanatului Crimeii (cu capitala la Bahcisarai), condusă de Devlet Gherei (1571).

În timpul său, Moscova, cu Piaţa Roşie (denumire pe care o va căpăta în a doua jumătate a sec. XVII, cînd adjectivul „krasnaia" — roşie — avea sensul de „krasivaia" — frumoasă), devine centrul puternicei autocraţii din răsăritul Europei, care stabileşte legături diplomatice cu multe state europene.

Despre aceste legături şi despre protocolul diplomatic practicat la Curtea rusească în sec. XVI-XVII vorbeşte profesorul Leonid Abramovici Iuzefovici, într-un articol din revista Voprosî istorii (nr. 8/1977), pe care îl reproducem într-o formă întrucîtva prescurtată. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei noastre.

În anul 1563, ambasadorul rus Afanasi Nagoi, trimis în Crimeea în misiune diplomatică, a primit o dispoziţie aparent bizară. El trebuia „să se ţină tare", astfel încît hanul, pentru nimic în lume, să nu pună „nişanul sîngeriu" — adică pecetea roşie — pe textul mesajului de răspuns. Dacă nu izbutea să respecte această poruncă, solul rus urma să nu accepte documentul cu pecetea respectivă, deci să nu-şi îndeplinească misiunea, şi să se întoarcă imediat la Moscova.

Pentru noi, cei de azi, sînt greu de crezut consecinţele mari pe care le atrăgea după sine încălcarea acestei mărunte formalităţi cancelăreşti. Dar, pentru oamenii politici ai vremii, culoarea pecetei de pe un document diplomatic era uneori mai importantă decît conţinutul însuşi al actului. Ea cîntărea mai greu decît toate cheltuielile drumului parcurs de sol, decît nenumăratele praznice oferite în onoarea hanului, a rudelor şi demnitarilor săi, decît toate vicisitudinile dificilului traseu prin stepă, spre temutul stăpîn al Crimeii.

În Rusia sec. XVI, cu peceţile de ceară roşie se sigilau actele monarhice de conferire a unor privilegii. „Nişanul sîngeriu" pe textul unui tratat asigura drepturi absolute celui ce deţinea pecetea, exprimînd deci, în cazul menţionat, voinţa exclusivă a hanului. În această formă, se încheiau numai tratatele dintre monarhii suverani şi vasalii care îşi recunoşteau, în ultimă instanţă, dependenţa. Iată de ce pentru diplomaţii moscoviţi, pecetea roşie pe textul unui tratat ruso-tătar era absolut de neconceput.

În sec. XVI, Hanatul Crimeii emitea pretenţia de a fi urmaşul politic al Hoardei de Aur care se destrămase, iar hanii căutau în fel şi chip, măcar şi formal, să refacă vechea situaţie de dependenţă a ţarilor ruşi faţă de ei. În documentele diplomatice, titlul hanului se scria întotdeauna cel dintîi, iar ceaşca de mied sau de vin se închina în primul rînd în sănătatea sa. Dacă în această ultimă privinţă nu a apărut nici o înţelegere serioasă între Moscova şi Bahcisarai, în schimb, cea mai mică încercare a hanului din Crimeea de a resuscita dependenţa politică a Moscovei întîmpina o fermă opoziţie în Rusia.

Uneori, cînd ambasadorii ruşi mergeau în audienţă la han, dregătorii acestuia îşi aruncau bastoanele sub picioarele solilor, apoi cereau ca aceştia să le plătească dreptul de a păşi peste ele. De aceea, în directivele primite de emisarii ruşi se preciza că „tributul bastonului", care simboliza poziţia de dependenţă, nu trebuia plătit în nici un caz. În astfel de situaţii, solii erau obligaţi să se întoarcă acasă, fără măcar să-l vadă pe han. Mai tîrziu, acest obicei avea să fie uitat, rapoartele ambasadorilor nu mai pomeneau nimic despre el, dar indicaţiile Moscovei îl menţionau cu insistenţă, de teamă ca el să nu reînvie.

Create în decurs de cîteva secole, normele protocolului rusesc al soliei cumulau în ele, pe de o parte, numeroase trăsături ale ceremonialelor de Curte din Rusia, din statul polono-lituanian, ţările Europei Apusene, Bizanţ şi hanatele tătare iar, pe de altă parte, unele elemente ale tradiţiei populare. Toate aceste componente, intrînd într-un ansamblu, au căpătat sensuri noi, dînd naştere unui sistem diplomatic original.

Două corturi pentru o singură masă

Uzanţele soliei ruseşti au fost înrîurite, în primul rînd, de particularităţile dezvoltării societăţii la sfîrşitul sec. XV şi în sec. XVI, şi anume de intrarea ţării în arena politică internaţională. Începutul unor legături externe active ale Moscovei datează din epoca lui Ivan III. Abia scăpată de jugul Hoardei de Aur, Rusia şi-a făcut intrarea pe scena europeană ca un partener politic şi diplomatic egal în drepturi.

Prestigiul internaţional al ţării trebuia apărat într-un fel faţă de Hanatul Crimeii şi într-alt fel faţă de statele din estul şi vestul Europei. De aceea, fastul era mai modest în protocolul diplomatic ruso-tătar decît în cel ruso-european. Dacă, în raporturile cu hanul, importantă era sublinierea poziţiei independente a ţarului, în relaţiile cu Europa Apuseană, piatra unghiulară a protocolului era determinată de prestigiul noului stat. Ţarul primea direct ambasadori şi scrisori de acreditare numai de la monarhi şi nici măcar de la toţi. Astfel, regii suedezi — pe care Ivan cel Groaznic nu-i recunoştea drept „fraţi", adică egali în drepturi, deoarece înaintaşii lor „făcuseră negoţ cu vite" — veneau în relaţii cu ţarul numai prin intermediul guvernatorului general al Novgorodului. În schimb, hanul, şi nu numai el, ci chiar şi demnitarii, soţiile şi rudele sale trimiteau direct scrisori ţarului şi erau primiţi la Moscova, lucru inadmisibil în relaţiile cu monarhii din Europa. Totuşi chiar şi în cazul nivelurilor ierarhice egale, prestigiul depindea de ordinea în care se trimitea solia. Primul care îşi trimitea ambasadori se situa implicit pe poziţia solicitantului iar, în cazul unui conflict, pe cea a învinsului.

Schimbul de ambasadori se înlocuia uneori cu întîlniri la graniţă. Dar, chiar şi în cadrul acestor convorbiri, se punea problema priorităţii. Începeau interminabile „tîrguieli" asupra sediului tratativelor, fiecare parte propunîndu-şi propriul cort. În anul 1616, la o asemenea întîlnire, care a avut loc la Dederinsk, un capăt al mesei tratativelor se afla în cortul rusesc, celălalt în cel suedez, deoarece ruşii insistaseră ca în cortul lor să fie cuprinse două treimi din masă. Corturile, strîns lipite unul de celălalt, au fost deschise în părţi opuse, pentru că delegaţii trebuiau să intre din direcţii diferite. Fiecare delegat s-a aşezat la locul lui, apoi s-a dat la o parte draperia despărţitoare şi abia în acel moment s-au văzut cele două solii.

Contactele diplomatice erau relativ rare. Europa Răsăriteană a sec. XV-XVII nu cunoştea practic tipul ambasadorului-rezident, în schimb uzita frecvent diplomaţia ocazională, în care statele făceau schimb de ambasadori „atunci cînd era nevoie". Cu mult înainte de a păşi pragul salonului de primire şi de a ajunge în faţa ţarului, ambasadorii luau contact cu rînduielile datinei ruseşti a soliei. La graniţă, pe ambasadori îi întîmpinau însoţitori ruşi. „Însoţitorii aceştia erau ca maeştrii noştri de ceremonii, scrie diplomatul austriac D. Buchau, care vizita Rusia în 1575. Pe drumul spre Moscova, însoţitorii asigurau paza, aprovizionarea şi cazarea ambasadorilor. Ritmul de deplasare a soliei depindea, în primul rînd, de priceperea cu care ştia însoţitorul să strîngă rezervele de alimente necesare. Alteori, din considerente politice, traseul trimisului era scurtat sau prelungit. În 1530, însoţitorul ambasadorului gruzin a primit poruncă „să meargă repede, astfel încît trimisul gruzin să ajungă la ţar, înainte de a pleca misiunea lituaniană". Statul rus trebuia să apară străinilor ca întreţinînd numeroase relaţii diplomatice.

În lucrarea *Despre Moscova lui Ivan cel Groaznic*, germanul G. Staden scrie că solii erau conduşi spre sala de primire prin zone dens populate, ca să nu vadă cît de pustie era ţara. Din a doua jumătate a sec. XVI, a intrat în obişnuinţă ca emisarii să treacă prin oraşe înţesate de boieri şi copii de boieri foarte dichisit îmbrăcaţi. În 1601, cînd ambasadorul englez R. Lee a străbătut Pskovul, s-a poruncit ca pe marginea drumului, pe o rază de 20 verste de oraş [1 verstă = 1,067 km], să fie adunaţi fiii tuturor boierilor. Rusia trebuia să pară un stat suprapopulat, bogat şi prosper. Nu întîmplător, în timpul cumplitei foamete din primii ani ai sec XVII, cînd mii de săraci flămînzi cutreierau în lung şi în lat ţara, însoţitorii au primit ordin strict să nu le permită acestora să se apropie de soliile străine.

Odată intraţi pe teritoriul rusesc, trimişii străini treceau pe deplin sub protecţia statului. O importanţă deosebită se acorda aprovizionării lor cu hrană. Solul era oaspe-

O misiune persană în audienţă la ţarul rus

tele ţarului, de aceea rezervele alimentare i se dădeau în natură şi, obligatoriu, în numele ţarului. Nu se admitea sub nici un motiv ca trimisul să-şi mai cumpere suplimentar mîncare. Ambasadorul danez I. Ulfeld povesteşte cum, în 1575, un locuitor al Pskovului a fost pedepsit sever pentru că vînduse puţin lapte slugilor lui.

Calitatea şi varietatea hranei primite de sol îşi aveau semnificaţia lor: prin ele se exprima atitudinea ţarului faţă de sol. Hrana putea constitui un mijloc de pedepsire sau un instrument de intimidare a străinului. În 1581, emisarul papal A. Possevino a primit pînă şi „băuturi cu mirodenii", în timp ce ambasadorilor lituanieni, care, în 1563, încălcaseră modul de intrare în Capitală, li s-a dat mîncare „să nu prea se sature". Dacă refuzau să-l numească pe Ivan IV „ţar", solii fie că nu primeau „hrană de onoare", fie că li se înjumătăţea cantitatea de merinde. Diplomatul austriac I. Hofmann scrie că, într-o asemenea situaţie, el n-a primit timp de două zile nici mîncare, nici apă. În schimb, privarea permanentă de „bucate" constituia o încălcare a datinei, aruncînd o lumină proastă şi asupra suveranului.

La Moscova, ambasadorii erau cazaţi în hanuri speciale şi păziţi foarte strict. Îndeosebi solii lituanieni aveau acest regim pentru a fi împiedicaţi să facă spionaj. În 1517, ei se plîngeau „că sînt urmăriţi ca nişte fiare în pustiu". Hanul lor era împrejmuit cu un gard, iar peste noapte uşile lui se închideau cu gratii. În timpul nopţii, pe strada „ambasadei" patrulau gărzi. Nici solul, nici altcineva din suita lui nu avea voie să părăsească clădirea sau să vină în contact cu altă persoană. Pînă şi caii, lituanienii îi adăpau din fîntînă, rareori li se permitea să meargă la rîu. Iarna, acolo se făcea „o copcă mare, specială", de care nu avea voie să se apropie nimeni, în afara personalului trimisului Lituaniei.

Emisarii altor state aveau alt regim de supraveghere, dar nici lor nu li se permitea să părăsească hanul înainte de prima audienţă la ţar. Ambasadorul austriac S. Kakasch remarca, pe bună dreptate, în 1602, că paza strictă a solului era strîns legată de teama „de a nu avea de suferit demnitatea marelui cneaz, dacă altcineva ar vorbi cu ambasadorul, înaintea lui". De aceea, trimisul străin era primit mai întîi de ţar, care deţinea astfel dreptul primei vizite.

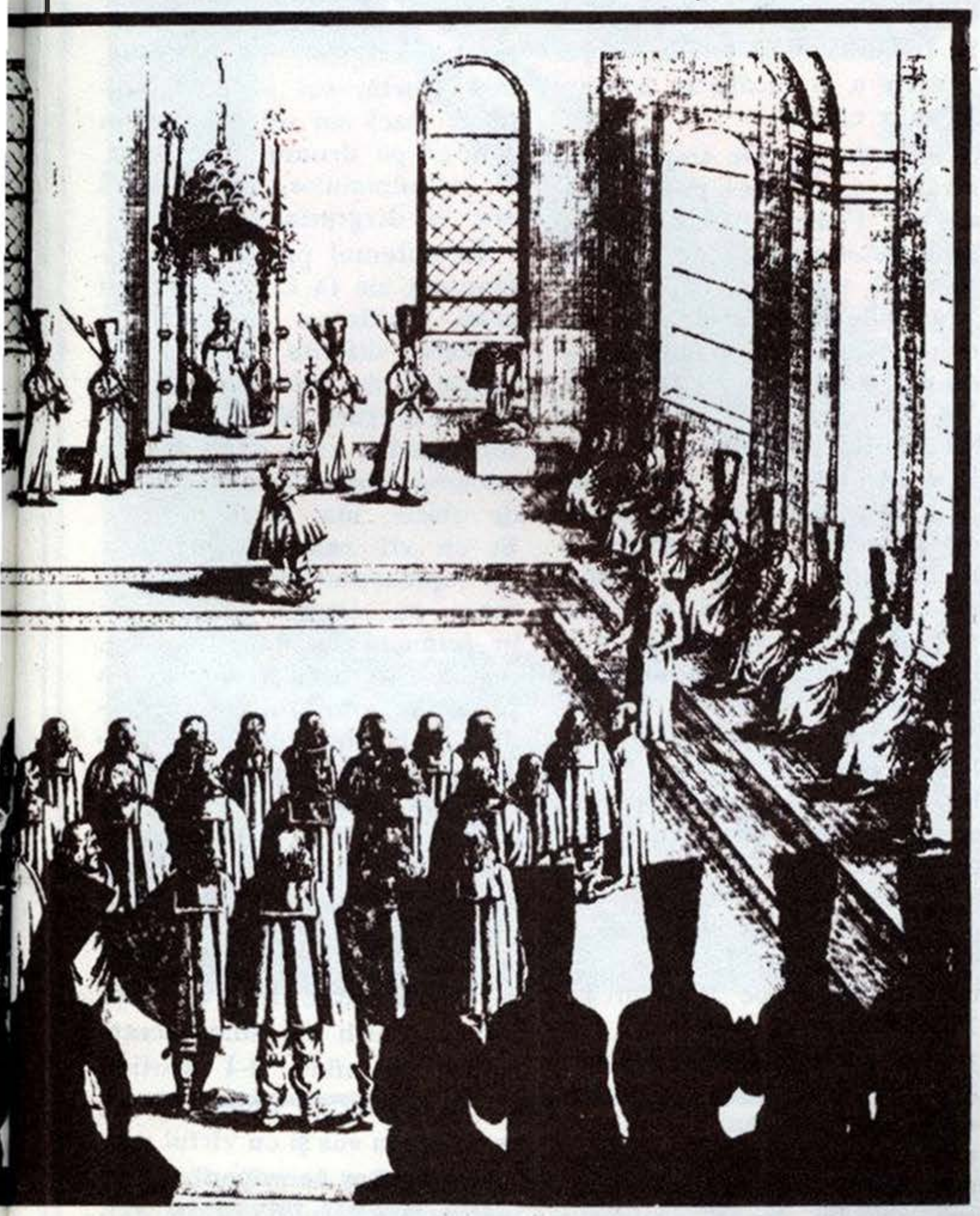

În p. 46: *Ivan IV şi tronul ţarului*

Susceptibilităţi şi încăierări

Grija pentru prestigiul monarhic era centrul tuturor ceremoniilor diplomatice, atît al celor din afara Palatului, cît şi al celor dintre pereţii lui. La intrarea în Capitală, solului i se organiza o „întîmpinare", în timpul căreia i se prezentau noii însoţitori, cei din Capitală, şi i se transmiteau saluturi din partea monarhului. Cînd se apropiau unii de ceilalţi, atît emisarul şi suita sa, cît şi gazdele, erau obligaţi să se dea jos de pe cal. De obicei, se iscau

discuții aprinse cu privire la cine trebuia să coboare primul. Dacă nici una dintre părți nu reușea să o înșele pe cealaltă mimînd că se grăbește să coboare, atunci delegațiile descălecau amîndouă în același timp. Alocuțiunile de primire, rostite de gazde, foarte lapidare la începutul sec. XVI, s-au îmbogățit treptat, devenind chiar ample. În 1604, un boier rus citea cuvîntul de salut — povestește ambasadorul englez Thomas Smith — după o foaie, „ca un elev mai mare căruia îi e rușine să mai învețe pe de rost".

Distanța față de Capitală a locului de întîmpinare se stabilea în funcție de „considerația" acordată solului. Cu cît mai mare era prețuirea față de statul pe care îl reprezenta, cu atît mai departe de capitala rusească era întîmpinat. Trimișii suedezi erau primiți la trei verste de Novgorod, iar cei ruși la cinci verste de Stockholm. O distanță egală nu era acceptată, pentru că suveranii ruși nu-i considerau „frați" pe cei suedezi. Și la Moscova, suedezii erau primiți mai aproape de Capitală decît reprezentanții altor țări.

De cînd intrau în oraș, străinilor li se puneau la dispoziție cai împodobiți cu un harnașament somptuos — un căpăstru din aur și frîie din lanțuri de argint, avînd zalele din două în două aurite. Numai reprezentanții lituanieni și tătari făceau excepție de la această regulă. Ei soseau pe caii lor, suficient de frumoși pentru a cinsti pe suveranul rus. Odată, ambasadorul englez Lee, suferind de picioare, a cerut să intre în Moscova în trăsura proprie, și nu călare. Nu numai că nu i s-a permis acest lucru, dar nu i s-a dat voie nici măcar să schimbe șaua de pe calul ce-i fusese trimis. Lee își adusese o șa europeană care, spre deosebire de cele rusești și tătărești, avea partea din spate ridicată, susținînd spinarea călărețului. Refuzul de a călări pe calul trimis sau de a folosi harnașamentul primit echivala cu respingerea mărinimiei imperiale. În 1597, cînd ambasadorul austriac A. Don, grav bolnav, a primit încuviințarea — după multe insistențe — să intre în Capitală în trăsură, calul trimis de țar pentru a fi încălecat a mers în fața caleștii.

Străzile pe care trecea solia străină erau înțesate de moscoviți. Femeile se găteau și se ungeau pe față cu pomezi, ca în zile de sărbătoare. Prăvăliile și atelierele se închideau. Negustorii și clienții lor erau izgoniți din Piața Roșie. Un sol persan de la începutul sec. XVII presupune că acest lucru trebuie să fi fost mare bucurie pentru ruși, care, spune el, lucrau în toate zilele de sărbătoare. De la jumătatea sec. XVI, pe străzi au început să fie aduși streliți înarmați, așezați în rînduri perfect aliniate. În 1586, de pildă, grupuri compacte de streliți s-au aliniat în fața ruinelor unui incendiu, acoperind de ochii străinilor priveliștea dezolantă. Cu cît mai înalt era rangul diplomatului străin, cu atît mai fastuoasă era escortarea sa la Palat. În 1598, imediat după ce pe tron urcase Boris Godunov, curierului imperial austriac Michael Schille i s-a propus să fie numit ambasador, și nu curier. „Și asta numai pentru a aduna mai multă lume întru cinstirea marelui cneaz", remarcă Schille în raportul său. Audiența lui la țar a coincis, și nu întîmplător, cu sărbătoarea victoriei rușilor asupra tătarilor siberieni, cînd, în întreaga Moscovă, au bătut clopotele timp de trei zile, ceea ce era specific unei atmosfere de sărbătoare.

Înainte de a intra în Kremlin, reprezentanții străini trebuiau să parcurgă pe jos o anumită distanță, pînă la scările Palatului. Considerînd această uzanță jiguitoare, lituanienii încercau uneori, fie și cu forța, să ajungă călare sau în sanie pînă în fața Palatului. De aceea, chiar în capul scărilor, se încingeau cîteodată crîncene încăierări. Solii puteau ajunge pe două căi la salonul de recepție. Pe prima, mai lungă, erau primiți solii suveranilor creștini, pe a doua, mai scurtă, cei ai musulmanilor. Dacă un sol creștin era condus pe drumul mai scurt, al musulmanilor, însemna că era în dizgrația țarului.

În sistemul protocolului diplomatic de la Curte, cel mai greu cîntăreau primirile la suveran, diferite ca formă și conținut de cele care aveau loc în corturi. Numărul acestor primiri, care depindea de onoarea acordată soliei, nu era, de obicei, mai mare de trei. Și cu cît rangul diplomatic al reprezentantului era mai mare, cu atît era primit mai în inima Palatului. În 1584, regina Elisabeta a Angliei l-a primit pe emisarul rus în grădina Palatului, ceea ce a provocat mare nemulțumire la Moscova, deși Elisabeta a explicat ulterior că grădina ei este „curată și răcoroasă", și nu cultivă în ea „nici ceapă, nici usturoi".

Tronul țarului era înălțat pe cîteva trepte. Încă din timpul lui Vasili III, lîngă aceste trepte se aflau 2-4 scutieri cu halebarde pe umeri, ținute cu tăișul în sus și cu vîrful spre sală. Pentru europeni, paza înarmată a țarului era o curiozitate, cu atît mai mult cu cît ambasadorii erau obligați să se prezinte neînarmați. Pentru ruși, ea era însă încărcată de semnificație: „Soldații înarmați de lîngă suveran — i-au spus boierii ruși trimisului papal Possevino — simbolizează putere și amenințare". De aceea, pînă aproape de sfîrșitul sec. XVI, ei nu figurau la recepțiile solilor tătari.

Introducere și traducere de Florentina DOLGHIN

ARMELE TERORII (II)

BRIAN JOHNSON

Continuăm să publicăm, fragmente din cartea istoricului britanic Brian Johnson, intitulată, The Secret War **(Războiul secret). Autorul ne relatează cum au reacţionat aliaţii, englezii îndeosebi, atunci cînd naziştii au aruncat în luptă racheta radioghidată cu rază lungă de acţiune, cunoscută sub numele de V_2.**

Apariţia avioanelor fără pilot (V_1)[1] distrăsese atenţia autorităţilor engleze de la pericolul rachetelor germane, deşi, de-a lungul primăverii şi verii anului 1944, dovezile despre existenţa acestei noi arme se acumulaseră într-un mod îngrijorător. În martie 1944, din surse poloneze s-a aflat că, pe un poligon de artilerie al S.S.-ului, care fiinţa încă din 1941 lîngă satul Blizna, se desfăşura o activitate neobişnuită şi de mare amploare; dintre deportaţii recent aduşi să muncească acolo, aproximativ 2 000 începuseră să construiască o nouă şosea; linia ferată a fost prelungită pînă în apropierea aşezării unde se ridicau noi clădiri şi adăposturi de beton. Localnicii fuseseră evacuaţi, terenul împrejmuit cu sîrmă ghimpată şi oricine se apropia la o distanţă de 500-600 metri era împuşcat fără somaţie.

Informaţii ulterioare au arătat că la Blizna se aduceau importante cantităţi de benzină şi că se executau tiruri cu „torpile aeriene", ale căror explozii provocau cratere mari.

La Londra s-a luat hotărîrea de a se fotografia zona Blizna. Un avion Mosquito, decolat de la baza San Severo din Italia, la 15 aprilie, a adus clişee pe care puteau fi văzute obişnuitele rampe de lansare ale bombelor zburătoare. Trei săptămîni mai tîrziu, un alt zbor de recunoaştere a constatat că

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1980.

rampa caracteristică pentru V_1 dispăruse, dar că numărul de vagoane-cisternă crescuse, ca și cel al camioanelor grele, ceea ce însemna că activitatea se intensificase. Pe fotografii se vedea o rachetă cu patru aripioare. Dar lucrul cel mai greu de înțeles, în urma examinării fotografiilor, era lipsa completă a oricărei structuri de lansare și chiar a terasamentelor de formă eliptică, întîlnite la Peenemiinde.

La 20 mai 1944, o rachetă V_2 a căzut în rîul Bug, lîngă satul Sarnaki, la aproximativ 130 km nord-vest de Varșovia. Proiectilul nu explodase și zăcea în apa mică de lîngă mal. Patrioții din Rezistența poloneză au reușit să recupereze racheta și să o ascundă într-o șură unde ingineri specialiști, veniți din Varșovia, au demontat-o și au examinat-o cu atenție.

Informată despre descoperirea făcută de membrii Rezistenței poloneze, Londra a luat măsuri pentru a transporta în Anglia componentele esențiale ale proiectilului. Dar, înainte de a se trece la îndeplinirea acestui plan,

În p. 51: *racheta V_2 gata de lansare*

Londra, septembrie 1944: consecințele unui bombardament cu armele terorii

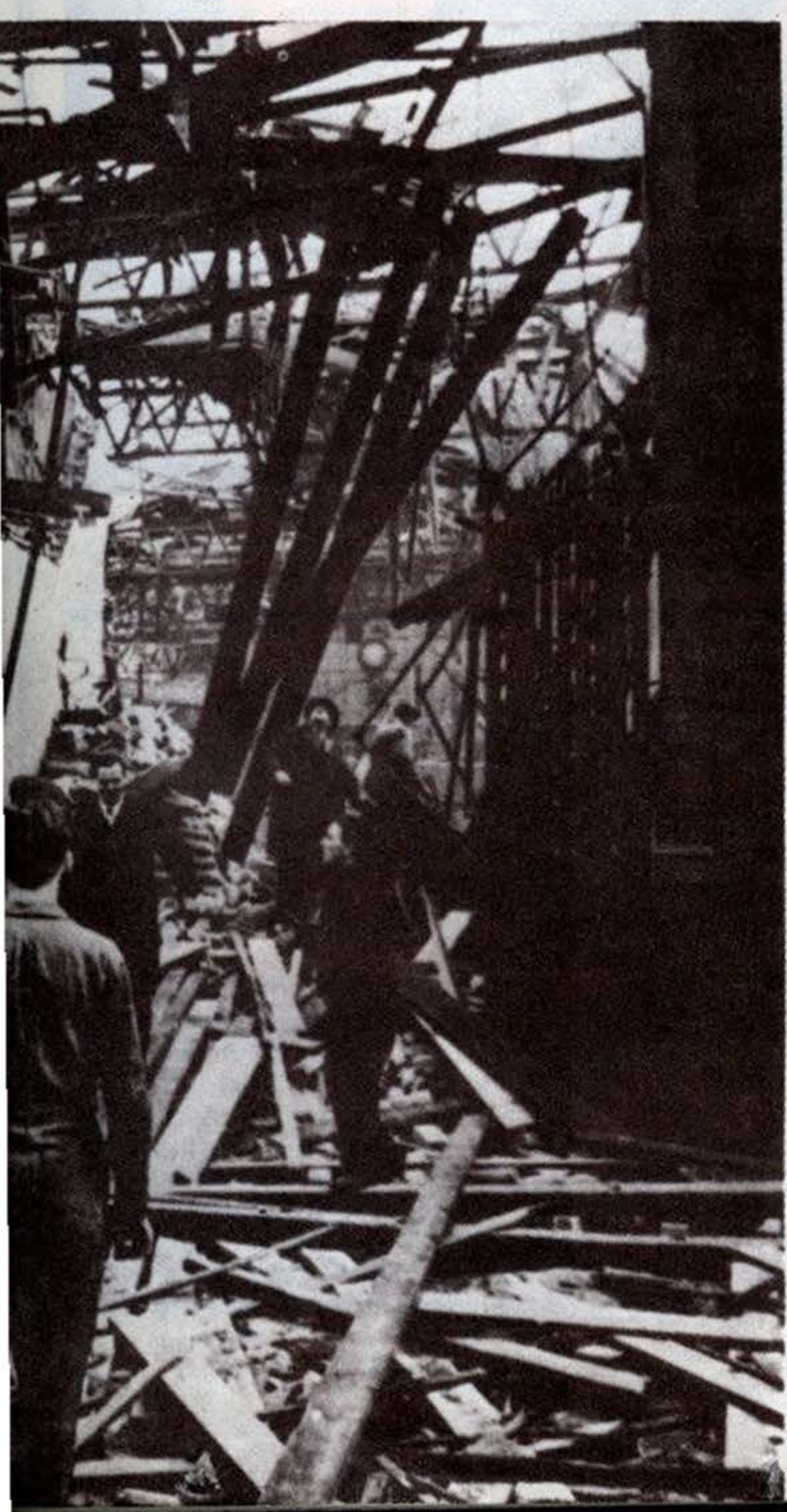

o altă rachetă V_2 a fost lansată, la 13 iunie 1944, de la Peenemiinde. Ea a căzut în Suedia, la vreo 200 m depărtare de o fermă și, deși nu purta nici un exploziv, a săpat un crater cu un diametru de 5 m și adînc de 2-3 m.

Armata suedeză a confiscat proiectilul. Bineînțeles, naziștii au depus toate stăruințele pentru a-l recupera. La rîndul lor, englezii s-au străduit să ajungă fie în posesia rachetei, fie cel puțin a unui raport tehnic amănunțit asupra ei. Pînă la urmă, britanicii au avut cîștig de cauză: în schimbul cîtorva stații radar mobile, de care suedezii aveau mare nevoie, s-a convenit ca specialiști ai Serviciului englez de contrainformații să vină la Stockholm pentru a examina arma. Pe baza constatărilor lor, ca și a știrilor provenite din sursele poloneze, la 16 iulie 1944 s-a alcătuit un raport: rachetele aveau o lungime de peste 12 m și un diametru de aproape 2 m, fiind dotate cu combustibil lichid. Deși nu se cunoștea greutatea armei la lansare, se aprecia că încărcătura de exploziv varia între trei și șase tone, iar raza de acțiune părea să ajungă pînă la 320 km. După numărul de serie, înscris pe racheta căzută în Suedia, s-a conchis că producția de masă începuse și că se realizaseră pînă atunci în jur de 1 000 proiectile.

Din păcate pentru Serviciul de informații britanic, racheta „suedeză" ghidată prin radio fusese doar una de încercare. Germanii pregăteau la Peenemiinde și o rachetă sol-aer cu numele de cod „Wasserfall" (Cascada). Un timp, englezii au crezut că bruiajul radiofonic va putea fi folosit pentru a devia traseul rachetelor.

Exact la 11 luni după primul bombardament al aviației britanice asupra regiunii Peenemiinde, la 18 iulie, aviația americană a atacat din nou centrele de la Peenemiinde și Zinnowitz; peste șase zile, din Blizna, de care armata sovietică se apropia vertiginos, germanii au lansat ultima V_2, aruncînd apoi în aer instalațiile și părăsindu-le.

A doua zi, un avion britanic a decolat de la baza Brindisi (Italia), aterizînd lîngă Tarnow, în Polonia, unde a încărcat 50 piese din racheta capturată de luptătorii din Rezistența poloneză. La bord s-a urcat și unul dintre inginerii din Varșovia, care studiaseră îndeaproape piesele respective. Cu mare greutate, micul avion a putut să-și ia din nou zborul și să aterizeze, în cele din urmă, în Anglia.

Acolo racheta a fost încetul cu încetul reconstituită, constatîndu-se că principalii componenți ai combustibilului erau alcoolul și oxigenul lichid, folosit la o temperatură mai scăzută de —183°C. Operația de reconstituire a dus la rezultate foarte apropiate de cele adevărate, nu numai în ceea ce privește dimensiunile proiectilului, ci și alți parametri ai lui. Astfel s-a stabilit că greutatea la lansare era de 12,2 tone, cifra reală fiind de 12,7 tone, iar încărcătura de exploziv a fost, de asemenea, apreciată foarte exact — la o tonă.

Membri din Rezistența poloneză transportînd racheta V_2 căzută în rîul Bug

Cea mai bună și, deocamdată, singura contramăsură ce se putea lua era bombardarea locurilor unde se producea racheta, a căilor de comunicație prin care era transportată și a punctelor de unde urma să fie lansată împotriva Angliei. La 4 august 1944, avioane B17 ale Forțelor aeriene americane au lansat 3 000 tone bombe asupra regiunilor din nordul Franței, unde se presupunea că fuseseră depozitate rachetele, sau că ar fi existat „rampele" de lansare.

În săptămînile următoare, primejdia unui atac cu V_2 a părut că scade; la 19 august, aliații au ajuns pînă la Sena, peste cîteva zile au eliberat Parisul și peste alte cîteva toate bazele de lansare ale bombei V_1 erau anihilate. Optimismul era atît de mare, încît englezii erau cît pe-aci să abandoneze proiectele de bombardare a obiectivelor legate de V_2 și de evacuare a Londrei. Într-o conferință de presă, ținută la 7 septembrie, doi miniștri britanici au anunțat oficial: „Deși s-ar putea să mai fim atacați de cîteva ori, putem considera «Bătălia Londrei» [împotriva bombei zburătoare V_1] ca încheiată..."

Populația civilă nu știa nimic despre existența armei V_2. Autoritățile considerară că nu mai avea rost să provoace neliniște, atrăgînd atenția asupra unui pericol care părea, mai mult ca sigur, să nu se materializeze niciodată. Dar numai la 24 ore după prost inspirata conferință de presă a celor doi miniștri, la 8 septembrie 1944, orele 18.43, prima V_2, lansată cu cinci minute înainte din suburbiile răsăritene ale orașului Haga, a explodat în cartierul Chiswick din Londra. În aceeași zi, germanii mai lansaseră o rachetă V_2 în direcția Parisului; proiectilul căzuse în apropierea Capitalei, fără ca cineva să-i acorde vreo importanță.

Pînă la 18 septembrie au fost lansate, împotriva Londrei, 35 rachete. A urmat o pauză de două săptămîni, timp în care naziștii au așteptat rezultatul bătăliei angajate de trupele aliate la Arnhem[1]. În acest interval, o baterie germană din Frisland (Danemarca) a expediat 44 proiectile, din care însă numai unul a căzut relativ aproape de țintă. Cînd și-au dat seama că ieșiseră învingători în bătălia de la Arnhem, hitleriștii au revenit în Olanda și, la 3 octombrie, au reluat bombardarea Londrei.

Împotriva armei V_2 nu exista nici un mijloc de apărare. Bruiajul nu folosea la nimic, deoarece, în marea lor majoritate, proiectilele nu erau radioghidate. Viteza lor extrem de mare făcea imposibilă orice interceptare pe traseu. Singura ripostă rămînea bombardarea punctelor de stocare și lansare. Problema era însă de a le identifica, problemă cu atît mai grea, cu cît lansarea se făcea de către unități mobile care aveau nevoie de numai patru ore pentru montarea, alimentarea cu combus-

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1975.

tibil, instalarea explozivului şi lansarea rachetei. Iată de ce, punctele unde se efectuau aceste operaţii erau practic imposibil de găsit şi de atacat.

În octombrie şi noiembrie 1944, naziştii au lansat o mare parte din rachete de pe teritoriul Olandei, dar abia la 29 decembrie au putut fi văzute pentru prima oară pe sol 13 rachete V_2, în aşteptarea lansării. Erau ascunse printre copacii unui parc de lîngă Haga, denumit Haagsche Bosch, care a fost imediat reperat în fotografiile executate de către raidurile de recunoaştere. Zona a fost atacată de escadrile ale R.A.F.; în cele 400 zboruri efectuate, bombardierele britanice au lansat peste 60 tone de exploziv. Atacurile au durat pînă în martie 1945, cînd germanii au părăsit parcul de lîngă Haga, alegîndu-şi drept teren de lansare un hipodrom situat, de asemenea, în apropierea capitalei olandeze. Curînd, hipodromul a devenit şi el ţinta raidurilor aliate.

Pe măsură ce hitleriştii se retrăgeau, punctele de lansare se împuţinau. Ultimele s-au aflat chiar în Germania, de unde au fost trimise proiectile împotriva oraşelor belgiene Liège şi Anvers, eliberate cu cîtva timp înainte. La 27 martie 1945, s-au tras ultimele două salve împotriva Londrei. Prima dintre ele a avariat grav un cvartal de locuinţe, ucigînd 134 oameni. A doua a explodat la orele 14 fără a provoca victime sau pagube deosebite. Abia atunci s-a încheiat cu adevărat „Bătălia Londrei".

Dintre rachetele V_2 lansate împotriva Angliei, 1 115 au explodat pe teritoriul britanic — dintre care 517 numai în zona capitalei — ucigînd, în total, 2 754 persoane şi rănind grav alte 6 523. Pentru a lăsa cifrele să vorbească, trebuie să adăugăm că bombardarea „convenţională" a Angliei a cauzat moartea a 51 500 persoane, rănind grav alte 61 400 şi a durat ani de zile. Rachetele V_2 nu au fost folosite decît în decursul a şapte luni[1].

Din punct de vedere militar, V_2 ca şi V_1 nu au putut influenţa cursul războiului, neavînd, practic, un rezultat demn de luat în seamă. E adevărat că, spre deosebire de bomba zburătoare, racheta nu se anunţa pe cale sonoră; dar, într-un fel, acesta era un avantaj de ordin psihologic. Dacă auzeai explozia, însemna că ai supravieţuit, dacă nu, tot nu mai aveai nici o problemă.

În discursurile şi declaraţiile publice ale unuia dintre părinţii ştiinţifici ai rachetelor V_1 şi V_2, dr. Wernher von Braun, devenit ulterior cetăţean american, avea să revină adesea leit-motivul: „Am încercat să ţintesc spre stele!" Un cinic ar putea adăuga în numele lui: „Dar am nimerit în cîteva rînduri Londra".

[1] Cifrele indicate de autor diferă întrucîtva de cele menţionate în alte surse — n.r.

MĂREAŢA VICTORIE A POPOARELOR ÎMPOTRIVA FASCISMULUI

Răspunsurile la întrebări

SERIA I-A:

1) Comitetul Naţional Antifascist (7/1973, p. 11)
2) „Pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern naţional din reprezentanţii tuturor forţelor antihitleriste, izgonirea armatelor hitleriste din ţară, sabotarea şi distrugerea maşinii de război germane, sprijinirea Armatei Roşii eliberatoare, alianţă cu Uniunea Sovietică, Anglia şi Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică şi independentă" (3/1974, p. 25)
3) „Eliberarea ultimului colţ robit al pămîntului românesc" (11/1974, p. 32)
4) 465 659 (8/1974, p. 20)
5) „Lupta comună antihitleristă de eliberare" (7/1974, p. 21)
6) Unităţile Diviziei 9 infanterie (2/1980, p. 48)
7) „Citadela" (4/1974, pp. 37-45)
8) Radio Londra (8/1974, p. 45)
9) Peste 1 360 000 oameni (4/1976, pp. 42-45)
10) Iosif Clisci (5/1970, pp. 47-51)

SERIA A II-A:

1) Nicolae Ceauşescu (3/1972, p. 2)
2) Comparabile cu cele ale întregului corp aliat (5/1975, p. 23)
3) Decembrie 1944 (5/1972, p. 50)
4) 89 divizii, 13 165 avioane (6/1974, pp. 52-58)
5) 2,5 milioane ostaşi, 42 600 tunuri, 6 200 tancuri, peste 9 000 avioane (4/1975, pp. 15-18)
6) Thoma Mann (1/1972, pp. 38-43)
7) Conferinţa de la Casablanca (2/1974, pp. 76-85)
8) Aproape 1 000 000 oameni (11/1974, pp. 56-59)
9) Peste 5 000 morţi şi peste 56 000 [56 455] prizonieri, dintre care 14 generali, 1 421 ofiţeri (8/1979, pp. 61-62)
10) Cuirasatul „Bismarck" (3/1970, pp. 38-45)

SERIA A III-A:

1) Bucureşti, Iaşi, Cluj (8/1974, p. 78)
2) 10 483 (8/1979, p. 58)
3) Peste 300 000 (5/1975, p. 26)
4) Haiducia (8/1974, p. 90)
5) 540 000 luptători (5/1975, p. 27)
6) 1 722 (5/1975, p. 27)
7) Bătălia de la Stalingrad (2/1973, p. 45)
8) Corpul 7 armată român (1/1970, p. 39)
9) 17 iunie 1940; 22 iunie 1941 (4/1978, p. 55)
10) Martie 1943 (5/1979, p. 51)

SERIA A IV-A:

1) Circa 6 luni (9/1975, p. 10)
2) Staré Město, Bzenec, Kromeriz, Kojetin, Luhacovice (5/1980, pp. 11-13)
3) 7 aprilie 1945 (4/1980, p. 6)
4) Peste 500 (1/1980, p. 47)
5) A.I. Antonov, Alan Brooke, George C. Marshall (4/1980, p. 18)
6) „Cel mai evitabil dintre războaie" (7/1978, p. 40)
7) Riul Neretva (11/1979, p. 30)
8) Pegaa (7/1979, p. 49)
9) Metropolitan din New York; British Museum din Londra; Luvru din Paris; Tretiakov din Moscova (1/1979, p. 59)
10) Capitularea garnizoanei Berlinului. (5/1975, p. 29)

CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC, EDIŢIA 1980

O pagină de istorie americană

Cow-boyul

Prof. CLAUDE FOHLEN

La al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București, istoricul Claude Fohlen, care și-a anunțat participarea — alături de alți conaționali ai săi, printre care și Robert Etienne, cel care a semnat în revista noastră (nr. 12/1979) articolul despre ultimele ore ale orașului Pompei — va prezenta, pe linia preocupărilor sale sociologice, raportul Femeia în societate, **în cadrul secției I,** Mari teme.

Profesor de istorie americană la Sorbona, din 1967, Claude Fohlen (născut în 1922) a efectuat numeroase călătorii de studii în S.U.A., la universitățile Yale, Princeton, Michigan, California, Stanford, care i-au furnizat subiecte de inspirație pentru numeroase lucrări despre revoluția industrială și societatea americană. Dintre acestea, am remarcat: La Révolution industrielle **(1960),** Les Noirs aux États-Unis **(Negrii în Statele Unite) și** L'Amérique anglo-saxonne de 1815 à nos jours **(America anglo-saxonă din 1815 pînă în zilele noastre), ambele scrise în 1965,** Nous partons pour... l'Amérique du Nord **(Ne îmbarcăm pentru... America de Nord), 1969.** L'Agonie des Peaux-Rouges **(Agonia piilor roșii), 1970,** Qu'est-ce que la révolution industrielle? **(Ce este revoluția industrială?), 1971.** La Société américaine 1865-1970 **(1973).**

Am selectat, pentru cititorii Magazinului istoric, **un fragment dintr-o ultimă lucrare a profesorului francez,** La Vie quotidienne au Far West (1860-1890).

Westernul[1], cu personajele lui tipice — cow-boyul, banditul, indianul, proprietarul de ranch, **șeriful, frumoasa fără frică sau plină de spaime etc. —, a creat o veritabilă mitologie a vestului sălbatic. Într-adevăr, asemenea personaje au existat în carne**

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1969.

și oase, dar nu ele s-au întîlnit cel mai frecvent în viața cotidiană, susține Claude Fohlen. Cucerirea Far Westului a fost o epopee, efectuată cu prețul multor suferințe și privațiuni. În ciuda ținuturilor aspre, climei dezagreabile, cu vînturi puternice, iarna aducătoare de zăpadă, vara de praf, în ciuda solitudinii existenței, a muncii grele, fără speranță, a regimului alimentar monoton și justiției expeditive, pionierii Far Westului au reușit să făurească o țară nouă.

Cu un stil atrăgător, profesorul francez descrie, în episodul asupra cărula ne-am oprit, modul aspru de viață al cowboyilor, insistînd tocmai pe această mare distanță dintre legenda generoasă, rod al westernurilor, și realitatea crudă.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

F. D.

Componentele costumului clasic de cow-boy: pălăria, cămașa în cuburi, năframa...

Nu există personaj care să simbolizeze mai bine vestul sălbatic decît cow-boyul și care să se fi întipărit atît de adînc ca el în imaginația noastră. Fără îndoială că literatura și, mai ales, cinematograful au jucat un rol hotărîtor în popularizarea acestui erou al unei noi epoci, adevărat cavaler al timpurilor moderne. Mai recent, televiziunea a preluat tradiția și a introdus cow-boyul în toate căminele americane.

Cow-boyul a fost totuși un tip social redus ca număr și cu limite în timp și în spațiu. Conform celor mai bune estimații, n-au fost niciodată mai mult de 40 mii cow-boyi, față de o populație totală de 50-60 milioane. Epoca lor de măreție a fost scurtă, de aproximativ zece ani, de la sfîrșitul războiului civil (1865) și pînă în jurul anului 1875. În cel mai bun caz, supraviețuirea cow-boyilor poate fi prelungită pînă în 1886. Zona de răspîndire a adevăraților cow-boyi se limitează la mia de kilometri care separă Texasul de Kansas, trecîndu-se prin ceea ce pe atunci era teritoriu indian și avea să devină statul Oklahoma. Desigur, pot fi întîlniți cow-boyi și mai la nord, în Wyoming, Montana, Idaho sau în statele din sud-vest, Arizona și New Mexico, dar, în cazul acesta, este vorba despre un fenomen mai tîrziu.

Cow-boyul, acest personaj fără seamăn, este totuși, din anumite puncte de vedere, prost servit de istorie, în ea neîntîlnindu-se nici o figură reală și reprezentativă. Doar prin intermediul actorilor de film el a fost transmis generațiilor următoare. De la mit la realitate este o cale foarte lungă.

În căutarea debușeurilor

Cow-boyul a apărut atunci cînd calul a întîlnit vitele în *llanos*. Epopeea lui? Cucerirea continentului, mai exact a marelui deșert american, în cele două decenii care au urmat războiului civil.

Spaniolii au fost cei care au introdus primele cirezi de bovine pe malurile golfului Mexic, în sec. XVII, sub supravegherea unor *vaqueros*. Odată cu declinul dominației spaniole, cu revoluțiile antispaniole [de eliberare națională], de la începutul sec. XIX și cu închiderea misiunilor de călugări catolici, turmele s-au reîntors la starea de sălbăticie, în care aveau să le găsească primii coloniști, sosiți după 1821 [cînd majoritatea statelor continentului american își cîștigaseră independența]. Ele nu se deosebeau prea mult de vînat, deplasîndu-se ca și acesta în grupuri mici, mai ales noaptea. Pe coloniști i-a frapat înfățișarea vitelor sălbăticite: slabe, de culoare deschisă, cu picioare, coadă și coarne foarte lungi, care puteau atinge pînă la un metru, de unde și denumirea lor de *longhorns*. Domeniul lor preferat era partea de sud a Texasului și litoralul acestuia, unde iarba era deasă și — în unele locuri — verde în tot timpul anului. Se pare că, de îndată ce au sosit, coloniștii americani au înțeles ce posibilități ofereau aceste vite sălbatice, dacă erau domesticite și dacă se găsea o piață pentru desfacerea lor.

Foștilor vaqueros le-au succedat cow-boyii, al căror ascendent asupra vitelor depindea de mijlocul lor de deplasare, adică de caii lor. Ei dispuneau de un animal excelent, mustangul, dar și acesta era pe jumătate sălbatic. Ca și bovinele, caii fuseseră aduși de spanioli, cu începere din sec. XVI, și trebuiseră să se adapteze și ei mediului înconjurător. Mustangii erau de talie mică, abia dacă depășeau mărimea unui ponei, dar aveau o rezistență mai mare decît cea a cailor din est sau a celor din Europa și erau, pare-se, dotați cu un instinct superior, la mînarea vitelor. Primii care au tras foloase de pe urma calităților lor au fost indienii. Aceștia, dresînd mustangii, au putut executa manevre rapide, care îi descumpăneau pe coloniști și pe cavaleriștii americani. Devenit domestic din sălbatic, mustangul s-a dovedit un ajutor indispensabil și pentru paza vitelor pe marile întinderi de cîmpie ale Texasului.

Texasul a ajuns producător de vite încă în deceniul 1830-1840, dar îi trebuiau debușeuri și îi lipseau pe atunci căile de comunicație. În deceniul șase al sec. XIX au fost trimise bovine din Texas spre Chicago, Saint-Louis și chiar New York: ele au călătorit pe jos, pînă în statele Missouri sau Illinois și de acolo cu trenul pînă la punctul de destinație. Rasa longhorns dădea o carne de calitate mediocră

şi infestată de un parazit, prin care se transmitea o boală denumită popular „febra Texasului". De aceea, fermierii din regiunile de tranzit se temeau de trecerea cirezilor şi căutau uneori să le împiedice înaintarea cu forţa. Drept urmare, texanii încercau un sentiment de frustrare, agravat şi mai mult de înfrîngerea militară din 1865.

În acea vreme, Texasul poseda patru-cinci milioane bovine, a căror valoare locală, trei-patru dolari pe cap de vită, era derizorie, în comparaţie cu cea de pe pieţele urbane din nord şi est: 30-40 dolari. Profitul se putea înzeci, deci, cu condiţia ca vitele să fie aduse la locul de consum. S-a născut atunci ideea de a duce cirezile pînă la cel mai apropiat capăt de linie ferată, undeva în Missouri ori în apropiere de acel stat, spre Saint-Louis, Kansas City, Sedalia sau într-un punct situat în linie dreaptă, mai spre vest de aceste localităţi. Desigur, riscurile erau mari. În primul rînd exista, în principiu, interdicţia de a se traversa teritoriul lăsat pe atunci indienilor, dar se putea conta în această privinţă pe complicitatea oficialităţilor. La răsărit, statul Arkansas mai era în mare parte împădurit şi anumite regiuni erau bîntuite de bandiţi, foşti luptători în războiul civil, gata să fure vitele care se aflau în trecere. Spre vest, cîmpiile erau acoperite cu o iarbă destul de deasă, bună pentru hrana animalelor, dar locurile de adăpat erau acolo mai rare. În plus, pretutindeni erau întîmpinaţi de ostilitatea localnicilor, care se temeau ca febra Texasului să nu se răspîndească şi la ei. Oricare ar fi fost itinerarul ales, vitele puteau suferi din pricina lungimii drumului. Şi totuşi, riscul merita asumat.

Un negustor de vite din Illinois, J.G. McCoy, un vizionar, nu lipsit de simţul afacerilor, a început să caute punctul de legătură între texani şi consumatori. „Planul constă — spunea el — în găsirea unui punct accesibil, un depozit sau piaţă unde texanul să-şi poată conduce cireada, fără a o pune în primejdie şi de unde, dacă nu găseşte nici un

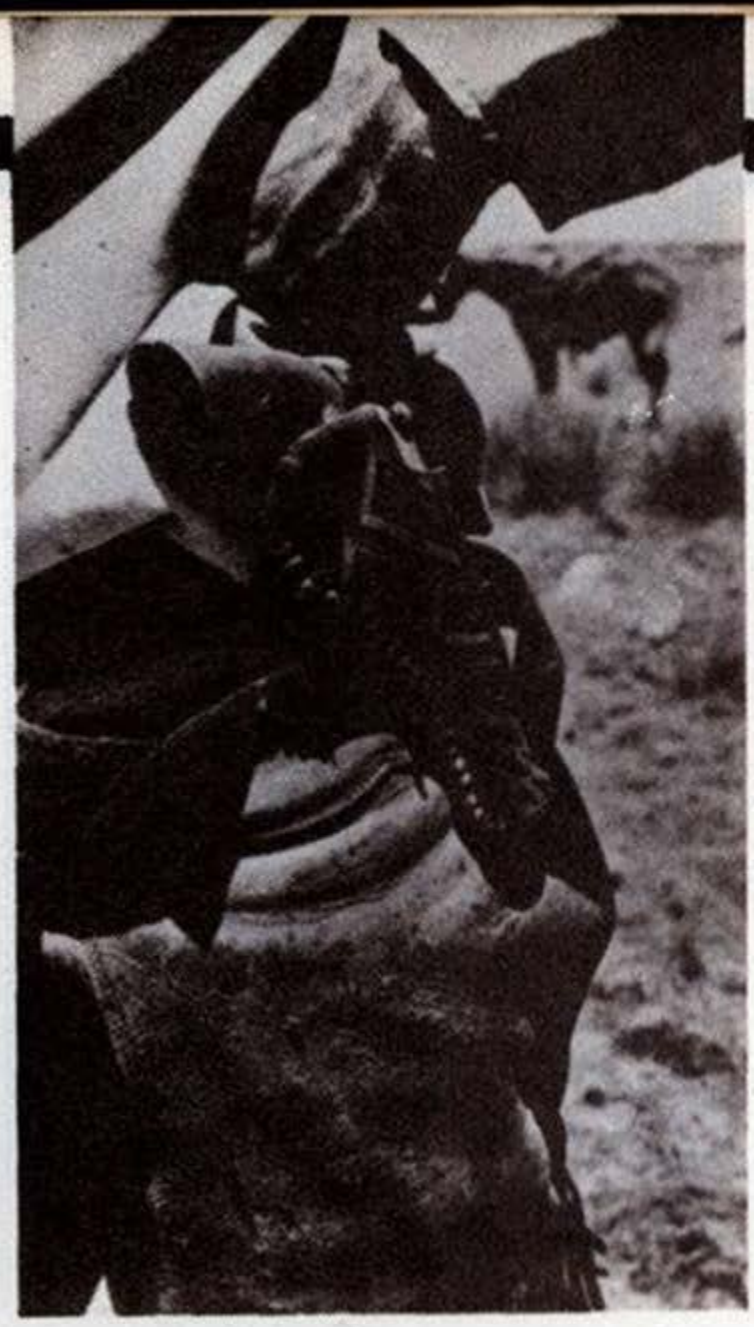

...pistolul şi apărătorile din piele...

cumpărător, să se poată îndrepta spre orice piaţă doreşte. Pe scurt, o piaţă unde vînzătorul de vite din sud şi cumpărătorul din nord să se poată întîlni pe poziţii de egalitate, fără teama că vor fi deranjaţi de mulţime sau de hoţi".

McCoy a luat contact cu directorii căilor ferate din vest. Refuzat de Kansas Pacific şi Missouri Pacific, el a reuşit să încheie un contract cu Hannibal and Saint Joseph Railroad, care i-a acordat tarife preferenţiale pe ruta dintre Missouri şi New York. Rămînea de ales punctul de joncţiune: după unele ezitări, s-au fixat la Abilene, „un cătun minuscul, un loc mort, constînd din cinci-şase cabane din trunchiuri de brad, acoperite cu noroi; de fapt, în tot cătunul nu era nici măcar un singur acoperiş de şindrilă. Afacerile se încheiau în două încăperi mici, simple colibe de lemn. Se găsea acolo, desigur, şi inevitabilul *saloon*, tot într-o colibă din trunchiuri de brad". Această descriere aparţine lui J.G. McCoy. Cătunul acesta mizer a fost ales de el, deoarece se afla atunci la terminusul căii ferate, în mijlocul unor pajişti minunate,

GLOSAR

(Sensul termenilor se referă la contextul de faţă)

blizzard — viscol

cow-boy — văcar (literal, băiat la vaci); costumul lui clasic se compunea din: pălăria cu boruri largi din fetru (**Stetson hat**), adaptare a sombreroului mexican (la început pălăriile erau din piele de castor, negre sau brune, apoi din paie); năframa legată în jurul gîtului, împotriva transpiraţiei şi putînd servi, la nevoie, ca apărătoare a nărilor şi gurii împotriva prafului; cămaşa în carouri şi vesta de deasupra ei, pantalonii de blugi (**blue-jeans**) — vîrîţi în jambiere (**leggins**) — şi, deasupra lor, apărătorile din piele, care protejau coapsele de frecare cu crupa calului; cizmele, al căror toc înalt asigura o priză bună cu scările de la şa

cow-town — oraş de vite

lasso — laţ de frînghie pentru prinderea vitelor şi a cailor

llanos — denumire dată de spanioli savanelor din America de Sud şi adoptată de americani pentru o regiune de podiş din Texas

ranger — cavalerist din cadrul unor unităţi cu funcţii grănicereşti şi de jandarmerie, în state situate la periferia S.U.A.

Texas — stat în sudul S.U.A. (capitala — Austin), reprezentînd aproape a 12-a parte din suprafaţa totală a S.U.A. În anul 1727, spaniolii au format provincia Tejas sau Texas, după numele indienilor omonimi, care locuiau în zonă. Pînă în 1821, Texasul a aparţinut viceregatului spaniol Noua Spanie, în ciuda intenţiilor anexioniste ale americanilor, care l-au invadat de mai multe ori, începînd din 1799. În 1821, s-a înfiinţat prima aşezare americană, sub conducerea lui Stephen Austin; în 1827, Texasul a devenit stat în cadrul Mexicului, care îşi dobîndise recent independenţa. Imigraţia nord-americană a continuat masiv, în ciuda opoziţiei mexicane. Noii colonişti au declarat în 1835 independenţa Texasului, manevră preliminară actului din 1844, prin care Texasul devenea stat al S.U.A.

trail — pistă, cale, rută

vaquero — văcar (lb. spaniolă)

udate de ploi abundente, în punctul cel mai bun pentru primirea vitelor venite din Texas. În iunie 1867, McCoy a strîns laolaltă echipe de zidari, tîmplari, constructori de acoperișuri, a adus lemn și a început să construiască țarcuri pentru vite. Două luni mai tîrziu, Abilene devenise un *cow-town* și adăpostea prima cireadă, iar la începutul lunii septembrie prima încărcătură de vite părăsea „orașul", pornind spre Chicago.

A fost începutul transhumanței care avea să dureze vreo 20 ani, să introducă creșterea vitelor în șesurile întinse, să furnizeze carne orașelor din estul S.U.A. și din Europa și să le aducă faimă cow-boyilor. Numeroase *trailsuri* erau urmate de cirezi și de păzitorii lor. Cea mai vestită a devenit așa-zisa Chisholm Trail, purtînd numele unui indian din tribul Cherokee, angajat de McCoy pentru a

...cizmele cu toc înalt

atrage vitele spre Abilene. Această cale, a cărei direcție era în general sud-nord, începea la Nueces, în sudul Texasului, trecea prin apropiere de San-Antonio, traversa Red River [Rîul roșu] și apoi Arkansasul, în împrejurimile orașului Wichita. Drumul străbătut era aproape plat, traversînd prerii frumoase, departe de aglomerările urbane și, deci, departe de ostilitatea locuitorilor acestora, evitînd și riscul unor atacuri, întrucît ținutul era în întregime lipsit de copaci. Succesul noului drum a fost aproape imdeiat: 75 mii capete l-au parcurs în 1868 și 1,5 milioane în 1869-1871. A fost apogeul orașului Abilene, promovat la rangul de cea dintîi piață de vite din țară.

Pe măsură însă ce căile ferate înaintau în mersul lor către vest, punctul terminus al trailsurilor se schimba; un cow-town decădea în fața altuia. Astfel, cam în 1875-1880, în fruntea „orașelor de vite" a fost promovat Dodge City. Zilele bune ale unei astfel de transhumanțe erau deja

Harta restului S.U.A. (la apus de Mississippi), reprodusă după cartea lui Claude Fohlen (de unde și denumirile geografice în limba franceză). Datele reprezintă anii cînd teritoriul respectiv a fost declarat stat al S.U.A.

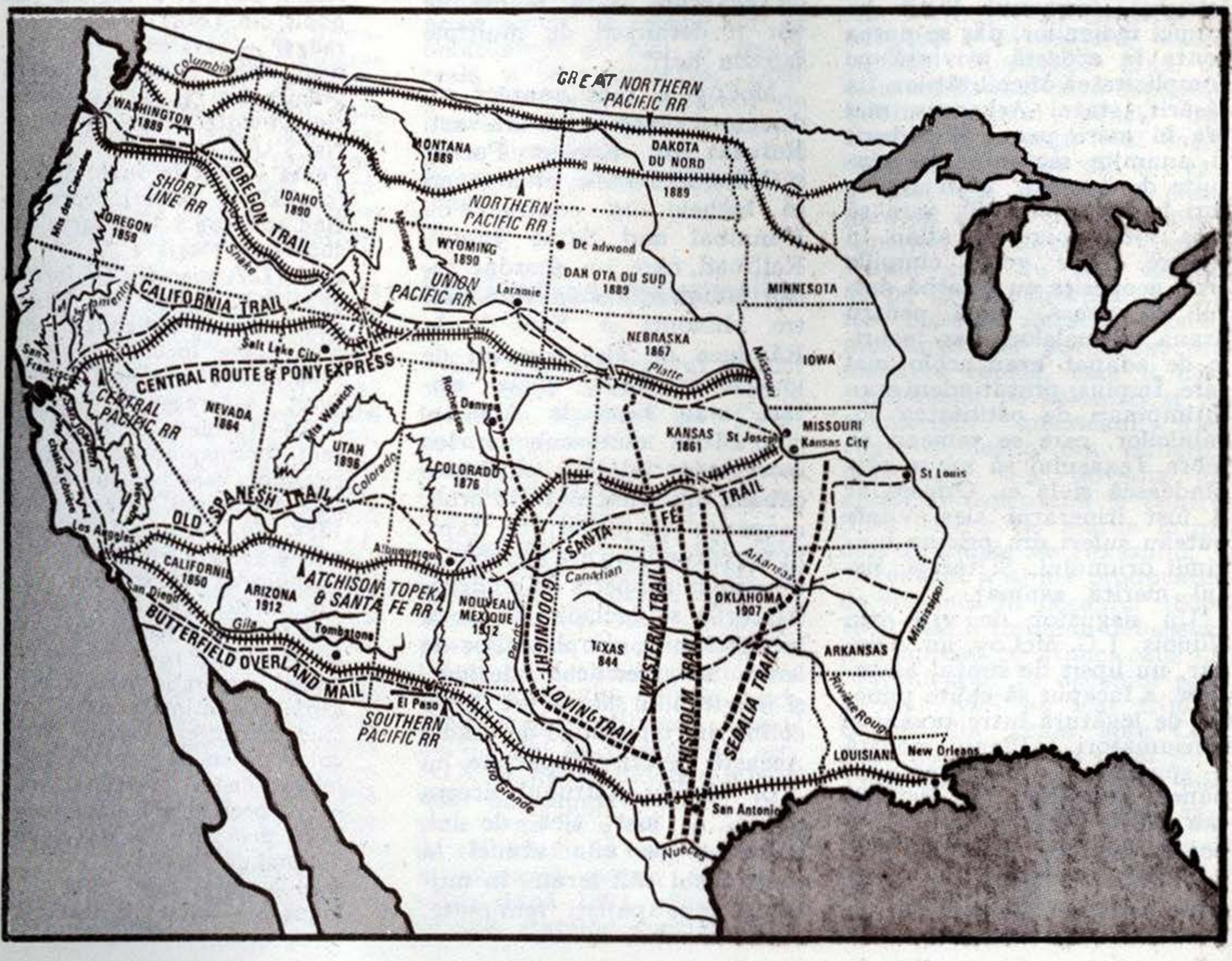

numărate cînd, pe linia Union Pacific, s-a ridicat localitatea Ogallala, căzută din nou în uitare, la scurtă vreme după aceea.

Dreptul celui mai tare

Exaltantă pentru imaginaţie, această formă de exploatare era însă un nonsens economic. După ce se deplasau pe 2 000 pînă la 2 500 km, vitele ajungeau într-o asemenea stare de slăbiciune, încît era nevoie să fie supraalimentate înainte de a fi vîndute pentru măcelării. Ele cîntăreau abia 300 kg şi dădeau o carne tare şi fibroasă, improprie consumului. Unii crescători au hotărît să încrucişeze animale longhorns cu alte rase, Hereford sau Angus, renumite pentru carnea lor. Rezultatul a fost apariţia unor vite cu un aspect diferit, cu picioare mai scurte, mai rotunde. Totodată, animalele obţinute erau mai docile şi aveau o greutate medie de 600 kg. Ameliorate cu regularitate, aceste bovine erau perfect potrivite pentru consumul de carne.

Cow-boyii au sfîrşit prin a intra în conflict cu proprietarii domeniilor situate pe drumurile pe care le parcurgeau. Astfel, indienii din Oklahoma au pretins plata unei taxe de fiecare cap de vită care le traversa teritoriul, în virtutea măsurii federale care interzicea trecerea de-a curmezişul rezervaţiilor indiene. Ostilitatea venea însă mai ales de la fermierii şi crescătorii de animale locali, care continuau să se teamă de contagiunea cu febra Texasului. Statele traversate de cirezi au votat, rînd pe rînd, legi de carantină care interziceau trecerea vitelor din Texas în timpul lunilor de vară, tocmai acele luni în care avea loc transhumanţa. Texanii au început prin a se preface că nu cunosc aceste legi, dar au întîmpinat rezistenţa armată a fermie-

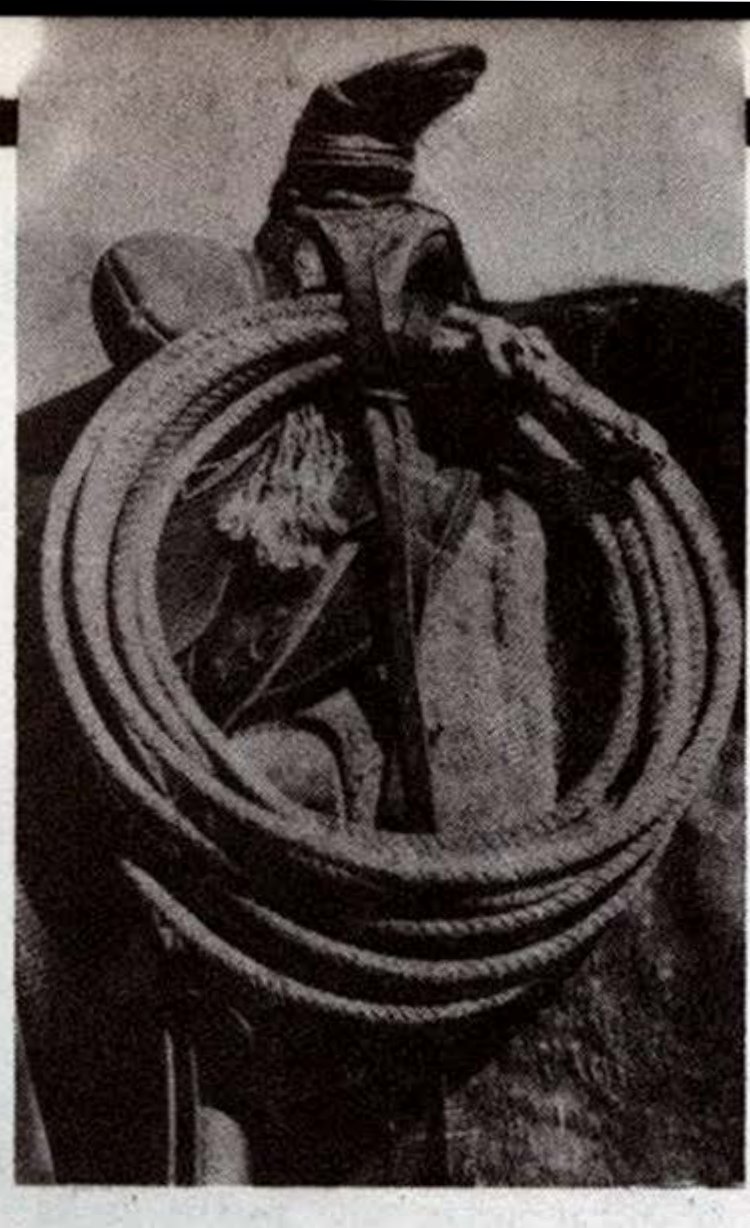

Lassoul, nelipsit şi el din recuzită

rilor, care voiau să-i împiedice să treacă. Au rezultat adevărate bătălii în care, adeseori, cow-boyii ieşeau în avantaj, dar îşi făceau tot mai mulţi duşmani pentru brutalitatea lor.

Prin 1880, unii capitalişti străini şi-au dat seama de profiturile imense pe care le oferea industria vitelor în vestul sălbatic. În special englezii au fost cei care s-au arătat interesaţi, în momentul în care ţara lor a devenit importatoare de carne de vită. S-au format companii pe acţiuni ca Prairie Cattle din Edinburgh, Matador Land and Cattle, Francklyn Land and Cattle, care au cumpărat domenii imense în Texas, New-Mexico, Arizona şi în marile şesuri. Imitîndu-i pe englezi, germanii şi francezii s-au lansat şi ei cu entuziasm în această aventură fructuoasă, care a transformat creşterea transhumantă a vitelor în creştere sedentară şi a înlocuit epopeea individuală cu o organizare colectivă. Înţelegînd aceasta, o parte dintre crescători aduseseră, încă de pe la sfîrşitul deceniului şapte, vite din rasa longhorns pînă la poalele Munţilor Stîncoşi, în New Mexico, Colorado, Wyoming şi mai tîrziu în Montana. Acolo s-a dezvoltat o formă diferită de creştere a vitelor, cvasisedentară, făcută pe vaste spaţii cu iarbă, fără îndoială mai puţin bogate decît în Kansas, dar suficiente. Marele deşert american îşi realiza adevărata vocaţie, cu condiţia să se creeze pieţe şi să se amelioreze rasele.

Odată cu construcţia de linii ferate, chestiunea pieţelor îşi găsise soluţionarea. Încrucişarea rasei longhorns din Texas cu vitele din est, efectuată în general în Kansas, a dat naştere unei rase mai rezistente, care s-a adaptat climei mai aspre a ţinuturilor înalte. La poalele Munţilor Stîncoşi, vitele urmau pînă în inima statului Wyoming o pistă zisă Goodnight-Loving, după numele celor doi „inventatori" ai săi — Charles Goodnight, un fost cercetaş în Texas Rangers, şi Oliver Loving, asociatul său. Acolo, valea Laramie a devenit centrul unei crescătorii de bovine, atrase de calitatea ierbii şi de abundenţa de apă. În anii 1870, crescătorii au ocupat succesiv diversele văi din Wyoming, înainte de a trece în Montana. Necesităţile echipelor angajate pentru construirea căilor ferate, precum şi acelea ale minerilor au contribuit la dezvoltarea şi favorizarea creşterii vitelor, care prin ricoşeu a ajuns în statul Dakota.

„În 1880 — povesteşte Granville Stuart, unul dintre pionierii din Montana — această regiune era, practic, nelocuită. Puteai străbate kilometri după kilometri, fără a întîlni vreun bivuac de pionieri. Mii de bizoni întunecau cîmpiile, pe lîngă cerbi, capre negre, antilope, căprioare, lupi, coioţi. În total, existau acolo aproximativ 250 000 capete de vite, cifră care includea boii de jug şi vacile de lapte. Nimeni nu pomenise încă de cow-boyi. În 1883, bizonii dispăruseră şi vînatul devenise rar. În schimb, în acel an, existau peste 600 000 capete de vite şi cow-boyul devenise o instituţie. Mai mult de jumătate din numărul acestor animale proveneau din Texas, de unde

fuseseră aduse de-a lungul unor trailsuri de către cow-boyii, care făcuseră una sau mai multe călătorii. Centrul noului mod de viaţă era ranchul, crescătoria de vite, în apropierea unei ape, indispensabilă pentru adăparea animalelor. Domeniul se întindea pe zeci, ba chiar sute de hectare. La început, crescătorii se instalau, fără să aibă nici un titlu de proprietate, pe pămînturi străbătute de triburi indiene. După aceea, ei se prevalau de poziţia de ocupanţi, pentru a face să li se recunoască un drept de preemţiune şi să devină proprietari cu drepturi depline.

Dacă este să-l credem pe Theodore Roosevelt, viitorul preşedinte al S.U.A., care a fost proprietarul unui ranch din Dakota, „crescătorii de vite din regiune nu posedau decît o mică parte din pămînturile pe care îşi duceau la păscut cirezile. Ei foloseau fără jenă pămînturile federale, care încă nu fuseseră cadastrate şi — dacă se simţea nevoia — se prevalau fără ezitare de un drept de ocupare în fapt. Se mulţumeau să achiziţioneze cîteva parcele înzestrate cu cîte un izvor sau un punct de apă, pentru a-şi putea adăpa animalele".

Uneori însă lucrurile ieşeau prost: adevărate războaie aveau loc între proprietarii de ranchuri, atunci cînd nu se luptau cu indienii. În aceste ţinuturi îndepărtate, unde nu exista nici o autoritate care să impună respectarea legilor (dar care legi?), cel mai puternic era totdeauna sigur de victorie. În westernuri, cel bun îl învinge pe cel rău şi principiile triumfă; realitatea era destul de diferită.

Creşterea vitelor în ranchurile din nord-vest nu prezenta nici o dificultate, cît ţinea vremea bună. Iarba era destul de deasă pentru păscutul animalelor, apa îndestulătoare. Singura primejdie erau atunci furtunile foarte violente, care stîrneau panică în cirezi. Animalele, înnebunite, o luau la goană în toate direcţiile. Era nevoie de toată energia cow-boyilor şi a cailor acestora, pentru a le regrupa şi readuce în ranch. De fapt, pe orice vreme, cow-boyii stăteau de pază, spre a împiedica animalele să fugă. Cu totul altfel se petreceau lucrurile iarna, cînd era lipsă de iarbă. La începuturile creării ranchurilor, proprietarii nu făceau deloc provizii de fîn: nu erau utilaţi pentru aşa ceva şi — în plus — aceasta nu era o ocupaţie demnă de un cow-boy. Cireada continua să pască iarba aflată sub o pătură subţire de zăpadă. Pînă în 1886, o succesiune de ierni blînde a lăsat să dăinuie toate speranţele. Apoi s-a produs catastrofa. Începînd din noiembrie 1886, stratul de zăpadă a fost atît de gros, încît vitele nu s-au mai putut hrăni în aer liber. Zăpada a persistat timp de două luni, după care, în ianuarie 1887, a avut loc o reîmblînzire a vremii, care a făcut să renască nădejdea că cirezile vor fi salvate. Foarte repede însă a survenit un *blizzard*, cum nu se mai pomenise în acele locuri de şes. La sfîrşitul lunii ianuarie, termometrul scăzuse la minus 30 grade, într-o zonă foarte întinsă, din Canada şi pînă în Texas, trecînd prin New Mexico şi Oklahoma. Cow-boyii au fost siliţi să se adăpostească în ranchuri, lăsînd vitele incapabile să găsească hrană, să rătăcească pe terenurile îngheţate. Cînd, în sfîrşit, a venit primăvara, s-au găsit cadavre de animale îngrămădite pe poteci şi pe drumurile desfundate, în timp ce vite costelive, cu coada şi urechile degerate, rătăceau jalnic. De acum înainte, proprietarii de ranchuri au căutat metode noi şi eficace, care să permită vitelor să supravieţuiască în regiunile reci: grajduri adaptate climei, hambare pentru păstrarea fînului. Formele pe care le-a luat în continuare administrarea unui ranch au fost, desigur, mai puţin pitoreşti, dar cu rezultate mai bune. De aici înainte, cow-boyul aparţinea trecutului.

În româneşte de
Anca LĂZĂREANU

•CLIO ANUNŢĂ•

Darul lui Vasile Lupu

La Muzeul mănăstirii „Antim" din Bucureşti se află o broderie moldovenească de la începutul secolului XVII, şi care a făcut parte dintr-un costum arhieresc şi a fost descrisă de cercetătoarea **Anca Lăzărescu** *în* Revista muzeelor şi monumentelor, *nr. 9-10/1979.*

Semnalăm inscripţio broderiei, în limba slavonă şi a cărei traducere este: „Această nobe[r]nită au făcut-o Panul Lupu[l] hatman şi pîrcălab al Sucevei, fiul lui Coci, şi soţia lui Tudosca şi a dăruit-o în epi[sco]pio de la Huşi în anul 7138 [1630]."

*Broderia a fost oferită de Vasile Lupu (*Magazin istoric, *nr. 4/1979) în vremea cînd era hotmon al Sucevei, între 12 noiembrie 1629 şi 15 aprilie 1630. Este a doua donie cunoscută pînă în prezent ca fiind făcută de voievod înainte de urcarea sa pe tronul Moldovei.*

Bibliotecă românească iluministă

Ce cărţi româneşti se aflau în atenţia unui cărturar român transilvănean de la începutul sec. XIX? Putem afla şi din catalogul bibliotecii iluministului orădean Samuil Vulcan (1758-1839) episcop al Orodiei, cel despre care **Enciclopedia română** *(Sibiu, 1904) scrie că „a lucrat mult pentru prosperarea poporului român. Orice mişcare naţională din acele timpuri a aflat în [el] sprijinitor energic".*

Catalogul bibliotecii sale, întocmit în 1829-1830, înregistrează 119 titluri de tipărituri româneşti din sec. XVII-XIX, în 232 volume. Printre ele, **Îndreptarea legii** *(Tîrgovişte, 1652),* **Biblia** *(Bucureşti, 1688), scrieri ale lui D. Cantemir, Gh. Şincai, Samuil Micu, Petru Maior, alte lucrări ieşite de sub teascurile tipografiilor din Iaşi, Rîmnic, Braşov, Cluj, Snagov, Buda.*

Document al unităţii noastre culturale, catalogul lui Samuil Vulcan reprezintă, după cum apreciază cercetătorul **Florian Dudaş**, *„oglindă a uneia dintre cele mai reprezentative biblioteci româneşti iluministe.*

DOUĂ MILENII ŞI CINCI DECENII

EDIŢIE 1980

CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC, A II-A

Dînd curs sugestiilor a numeroşi cititori ai revistei, care şi-au exprimat dorinţa de a participa la un concurs pe teme privind trecutul îndepărtat al poporului român, Magazin istoric dedică cea de-a doua ediţie a concursului său din acest an aniversării a 2 050 ani de la crearea primului stat dac centralizat şi independent, sub conducerea marelui rege Burebista.

Concursul este format din trei serii a cîte cinci întrebări, care vor fi publicate în numerele 7, 8 şi 9/1980 ale revistei noastre. Avînd în vedere că în acest an Magazin istoric a consacrat un mare număr de pagini istoriei Daciei, reliefînd în toată măreţia ei civilizaţia şi cultura „celor mai drepţi şi mai viteji dintre traci", cu epocile glorioase ale lui Burebista unificatorul şi ale viteazului Decebal, întrebările concursului nostru vor fi formulate exclusiv **pe baza articolelor apărute în numerele de revistă din anul 1980.**

Ca şi la concursurile precedente, facem cîteva precizări:

Răspunsurile, cît mai concise, se vor limita doar la problemele ridicate în întrebări, fără nici un adaos (nume, date, citate etc.). Ele vor fi trimise, toate laolaltă, după apariţia ultimei serii de întrebări. Concurenţii vor scrie răspunsurile foarte citeţ, pe o singură faţă a filei. Împreună cu cele trei taloane[1], răspunsurile vor fi trimise pe adresa: Redacţia Magazin istoric, **căsuţa poştală 1-702, Bucureşti, codul 70 100, pînă cel mai tîrziu la 30 septembrie 1980 (data ştampilei poştale). Plicurile vor purta menţiunea** pentru concurs.

Rectificările ulterioare ale răspunsurilor nu se vor lua în consideraţie, singurele răspunsuri valabile fiind cele de pe buletinele de concurs, expediate împreună cu taloanele.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depăşeşte pe cel al premiilor, cîştigătorii vor fi desemnaţi prin tragere la sorţi. Numele celor care ataşează două sau mai multe serii de taloane vor fi prezente de tot atîtea ori în urnă.

Datele personale ale concurenţilor (nume, adresă şi profesie) vor fi scrise citeţ, cu litere mari de tipar, imediat sub ultimul răspuns.

[1] Talonul de participare se află în p. 63.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

— Premiul I	1	televizor OLT
— Premiul II	3	aparate foto ORIZONT AMATOR D
— Premiul III	2	stilouri PELIKAN
— Premiul IV	2	aparate foto SMENA SIMBOL
— Premiul V	2	aparate foto SMENA 8M
— Premiul VI	3	seturi cărţi de istorie
— Premiul VII	3	albume istorice
— Premiul VIII	5	truse stilou SIRIUS
— Premiul IX	15	abonamente pe un an la Magazin istoric
— Premiul X	30	abonamente pe 6 luni la Magazin istoric

Încheind aici prezentarea concursului Magazin istoric, ediţia a II-a 1980, urăm participanţilor mult succes.

Prima serie de întrebări

1. Ajungînd în fruntea neamului său... l-a înălţat atît de mult ... încît, în cîţiva ani, a făurit un stat puternic."

Despre care mare conducător dac vorbeşte astfel învăţatul grec Strabon?

2. La 8 martie 1902, în şedinţa publică a Academiei române, Grigore Tocilescu prezenta o comunicare pe marginea unui deosebit de important document ce constituie o sursă preţioasă de informaţii referitoare la domnia marelui rege.

Cum caracterizează documentul personalitatea lui Burebista?

3. Cum se numeau centrele urbane ale Daciei?

4. „Ca stejarii din pădure, biruiţi întreaga lume/ Şi-n zadar ostaşii Romei a izbîndă-or să buciume." Elogioasele versuri la adresa vitejiei ostaşilor daci aparţin poetului polonez Teofil Lenartowicz (1822-1893).

Indicaţi titlul poemului respectiv.

5. În ce localitate a fost descoperit, în 1979, un fastuos mormînt princiar dacic?

POȘTA MAGAZIN ISTORIC

PENEȘ CURCANUL ÎN 1927

În vara anului 1936, scriitorul Radu D. Rosetti aflînd că la urmașii lui Constantin Țurcanu, vestitul Peneș Curcanul (nr. 1/1967), s-ar găsi cîteva scrisori adresate de Vasile Alecsandri acestui erou al războiului pentru independență, a venit la Vaslui, spre a da de urma corespondenței.

M-a rugat pe mine să continui investigațiile, *ne scrie învățătorul pensionar* PETRE VIERU, *din* București, și, în cele din urmă, am ajuns la familia Gh. Arhore, care păstra cîteva documente de la Constantin Țurcanu. Scrisorile de la Alecsandri nu se aflau printre ele. În schimb, am descoperit această fotografie, pe care o ofer spre publicare revistei dv. Ea a fost făcută în luna mai 1927, la comemorarea a cinci decenii de la războiul pentru independență, cînd toți veteranii de la 1877 din județ au fost invitați să participe la festivitățile care au avut loc în orașul Vaslui. Constantin Țurcanu e îmbrăcat în uniformă de sergent major, grad obținut în primul război mondial, la care a luat parte tot ca voluntar.

LA RÎURENI-VÎLCEA

RADEA R. RADUCANU, *din* Tîrgu Mureș, *ne scrie că a citit cu interes articolul* Integrul și modestul cetățean Gheorghe Magheru *(nr. 3/1980).* Aș vrea să știu — *întreabă dînsul* — unde era tabăra lui Traian, de unde scria Magheru? În ce județ: Argeș, Olt sau Vîlcea? Pentru că, presupun eu, Magheru retrăgîndu-se la Sibiu și trecînd prin Cîineni..., tabăra de la Traian ar fi chiar cîmpul de la Bivolari, în sus de mănăstirea Cozia, unde este și piatra numită Masa lui Traian, între Bivolari și Turnu, mai sus pe Olt, pe partea stîngă.

Nu sînt necesare presupunerile, deoarece se știe precis unde a funcționat — între 2 august și 25 septembrie — tabăra revoluționară condusă de generalul Magheru în 1848. Este vorba de localitatea Rîureni, *intrată acum în componența municipiului* Rîmnicu Vîlcea. *Vă puteți întregi informația recitind articolul* Tabăra de la Rîureni, *publicat de noi în* Magazin Istoric, *nr. 11/1975.*

ARHITECTUL UNIVERSITĂȚII

O succintă notă biografică a arhitectului Alexandru Orăscu (nr. 3/1080), constructorul Universității din București, ne trimite dr. ION COJOCARU, *din* București: În timpul revoluției de la 1848, Alexandru Orăscu (1817-1894) a fost comisar de propagandă (nr. 6/1979). La 14 iulie 1848, a fost numit arhitect al orașului, însărcinat, printre altele, cu decorarea arterelor bucureștene, inclusiv a Cîmpiei Libertății. A activat, de asemenea, alături de Cezar Boliac, Dim. Bolintineanu, Al. Golescu, C.A. Rosetti, în comitetul ales pentru pregătirea consultării electorale.

În 1850, s-a întors de la Paris, fiind numit arhitect al Craiovei. Un an mai tîrziu, a revenit în Capitală, ca profesor de geometrie descriptivă, traducînd în limba română și primul tratat de matematici superioare.

A luptat pentru unire ca membru în Comitetul unionist din București. În 1860, a fost numit la conducerea lucrărilor publice din Muntenia, fiind însărcinat cu ridicarea clădirii Universității, terminată în 1869.

Om de inimă și de convingeri, cum îl caracteriza Ion Ghica, profesorul arhitect Alexandru Orăscu a fost o personalitate de seamă a învățămîntului universitar românesc.

TATĂL POETEI

Farmacistul VICTOR MARINESCU, *din* București, *ne informează că a întîlnit în localitatea franceză Evian-les-Bains o statuie cu următoarea inscripție:* À la mémoire du prince Grégoire Bassaraba de Brancovan, les habitants d'Evian et ses amis. A son président et fondateur — la Société Nautique d'Evian MDCCC LXXXVIII — 1888. (În memoria prințului Grigore Basarab Brîncovcanu, locuitorii Evianului și prietenii săi. Președintelui și fondatorului — Societatea Nautică din Evian). Cine a fost cel căruia locuitorii din Evian i-au ridicat monumentul comemorativ, *ne întreabă corespondentul nostru.*

A fost fiul domnitorului George Bibescu. S-a născut în 1827 și a murit în 1886. În 1874, s-a căsătorit cu fiica lui Musurus pașa, ambasadorul Porții la Londra. Fiica sa, căsătorită la Evian-les-Bains cu contele Mathieu de Noailles, a fost celebra poetă română de expresie franceză, Anna de Noailles (nr. 6/1977).

Din prospectele de propagandă turistică, *ne mai scrie cititorul bucureștean,* am aflat că în Evian există liceul Anna de Noailles, Hotelul Lumina, iar un localnic mi-a confirmat că în oraș sînt persoane cu nume românești din tată-n fiu.

NEPLĂCERI REZOLVATE

MIRCEA FEURDEAN, *din* Cluj-Napoca; GH. CĂRĂMIDARU, din com. Banea, jud. Vaslui; GH. POPESCU DRĂGOI, *din* satul Vîlsănești, com. Mușetești, jud. Argeș; ALEXANDRU PONOVA, *din* com. Hîrșești, jud. Argeș *și* DOBRE FRIPTU, *din* com. Cuza Vodă, jud. Brăila, *ne-au semnalat neprimirea unor numere din* Magazin istoric, *la care sînt abonați. Transmițînd sesizările Direcției generale a poștelor și telecomunicațiilor, ele au fost rezolvate, ca și în alte asemenea cazuri, în mod operativ, corespondenții noștri intrînd în posesia exemplarelor lipsă.*

Reținem, totodată, și finalul scrisorii, semnată de directorul ing. S. Bolea și șef secție ing. F. Stegărescu, trimisă de Direcția județeană P.T.C. Brăila, Secția exploatare P.T.T.R. cititorului Dobre Friptu: vă cerem scuze pentru neplăcerile provocate, considerînd că pe viitor nu vor mai apare astfel de situații.

PROPRIU ȘI FIGURAT

DOBRITY MILIVOI, *din* com. Pojejena, jud. Caraș-Severin, *ne atrage atenția că în nr. 2/1980, p. 28, termenul hagiografie, în legătură cu scrierile despre Francisc I,*

POSTA MAGAZIN ISTORIC

este impropriu, deoarece respectivul suveran nu-mi amintesc să fi fost sanctificat de biserica catolică. *În concluzie, sîntem rugaţi să lămurim problema, făcînd precizările de rigoare.*

Într-adevăr, hagiografiile, în sens propriu, sînt biografii ale sfinţilor, iar Francisc I nu se numără printre ei. Folosind termenul respectiv la figurat, autorul introducerii a vrut să sugereze că, la fel ca în istorisirile despre vieţile sfinte, cele despre Francisc I se îndepărtau de adevărul obiectiv, idealizîndu-şi personajul.

VISUL LUI VLAICU

Împlinindu-se în lunile curent 70 ani de la primul zbor al lui Aurel Vlaicu (nr. 9/1973), am dedicat acestui eveniment placheta denumită *Visul lui Vlaicu* (în imaginea de mai sus) *ne scrie* IOAN BUTUM, *din* Timişoara, *colaborator şi în alte rînduri al poştei noastre.*

Visul său era să treacă în zbor Carpaţii, să ducă mesajul fraţilor din România la serbările Astrel (septembrie 1913) de la Orăştie dar, după cum se ştie, aparatul său s-a prăbuşit, Vlaicu aflîndu-şi moartea. Placheta (dimensiuni 210 × 300 mm) are următoarele reprezentări: în prim plan, vulturul, pînă nu demult singurul stăpîn al înălţimilor; un om care scrutează zarea, sub aripile unui aeroplan stilizat. În acelaşi plan, România cu lauri în mînă. În plan secund — Munţii Carpaţi iar la poalele lor un plugar la arat, reprezentant al ţărănimii române, din rîndurile căreia s-a ridicat Vlaicu, pionier al aviaţiei mondiale.

Originalul plachetei se află la Casa memorială „Aurel Vlaicu", din comuna cu acelaşi nume, jud. Hunedoara.

AVEŢI DREPTATE

Prof. DUMITRU IONESCU, *din* Bucureşti: *A.D. Xenopol s-a născut la 24 martie 1847 (nr. 2/1980) şi nu la 23 martie 1847, cum se consemnează în articolul* Nu a uitat o clipă poporul, *de Victor Slăvescu, Ioana Ursu (nr. 3/1980).*

PE SCURT

ROMULUS CIOROGARIU, *din* Deva: *mulţumiri pentru felicitările adresate cu prilejul împlinirii a 13 ani de apariţie a revistei.*

DORINEL SAVA, *din* satul Cîndeşti, jud. Vrancea, *ne trimite o fotografie a bunicului său, Tache Sava, veteran din al doilea război mondial care în Munţii Tatra a fost rănit grav, dar a supravieţuit. Astăzi are 70 ani. Mulţi înainte!*

GABRIEL DIMITRIU, *din* Iaşi; GHEORGHE GAL CHIŞ, *din* com. Abram, jud. Bihor: *pentru procurarea lucrărilor prezentate în cadrul rubricii* Cărţi sosite la redacţie, *adresaţi-vă librăriei* Cartea prin poştă, *str. Pitar Moş, nr. 5, Bucureşti.*

CINE A GREŞIT?

Cu respect vă atrag atenţia — *ne scrie* STOIAN A. ELEFTERIE, *din* Galaţi — că în articolul *Cartea românească în spaţiul românesc...* (nr. 12/1979) a apărut o regretabilă eroare: Radu Tempea este autor nu al unei *Gramatici* ci al *Istoriei sfintei biserici a Şcheilor Braşovului* (retipărită în 1969 de Oct. Şchiau şi Livia Bot).

La fel de respectuoşi răspundem: regretabila eroare este ... confuzia pe care corespondentul nostru gălăţean o face între cronicarul braşovean Radu Tempea (1691-1742), cel care a alcătuit respectiva Istorie *şi un urmaş al acestuia, filolog, omonim, care a trăit între 1768 şi 1824, autorul* Gramaticii româneşti, *amintită de noi şi tipărită la Sibiu, în 1797.*

A fost director al şcolilor româneşti ortodoxe din Transilvania şi un neobosit propovăduitor al învăţămîntului în limba română. Dreapta învăţătură, *după cum arăta el, era menită să aducă fericirea şi norocirea neamului românesc.*

Gramatica *sa a cunoscut o largă răspîndire în toate ţările române, ea însăşi fiind o mărturie elocventă a unităţii culturale a românilor.*

Cristian POPIŞTEANU

CERERI ŞI OFERTE

MAIOR EMIL, str. Gh. Lazăr, nr. 2, Turda, jud. Cluj, *solicită: nr. 12/1979.*

FABIAN BREHARU, str. Florarilor, nr. 1, Gherla, jud. Cluj, *solicită: nr. 11/1979.*

LASCARIDE ZAMFIR CONSTANTIN, str. Nouă, nr. 15, Constanţa, *solicită: nr. 1, 3-4/1967; 5/1968; 9-12/1975; 7/1977; oferă: nr. 11-12/1969; 6/1972.*

DUMITRESCU C., str. Delineşti, nr. 8, bl. M-12, sc. 1, et. 3, ap. 13, Bucureşti, *solicită: nr. 4, 6-7/1974; 7/1977; 12/1978; oferă: nr. 12/1968; 3/1970; 6/1971; 2-3/1972.*

GEORGE PÂRCĂLĂBESCU, str. Izvorul Crişului, nr. 9, bl. A-6, sc. D, ap. 48, Bucureşti, *solicită: nr. 9/1979.*

NECULAI MIHĂILESCU, str. Sănduleşti, nr. 9, bl. Z-14, ap. 3, Bucureşti, *solicită: nr. 1/1967; 5/1976; oferă: nr. 9/1970; 3/1971; 4, 7/1973; 9/1976.*

AUREL SÂRBU, com. Girişul Negru, jud. Bihor, *solicită: nr. 7-8/1979.*

ARTHUR VITTNER, str. Mihai Viteazul, nr. 25, Tîrgu Mureş, *oferă colecţia completă.*

TĂNASE MARIA, str. Independenţei, nr. 9, bl. C-3, sc. B, et. 4, ap. 27, Cartier Războieni, Piteşti, *oferă colecţia completă.*

MARCEA ANIŞOARA, str. Costache Negruzzi, nr. 55, Brăila, *oferă: nr. 3, 5-7/1978.*

talon
de participare
la concursul
magazin
istoric 1980
editia a II-a
1

CONTENTS (Romanian History) NICOLAE CEAUŞESCU 2 050 Years Since the Foundation of the First Centralized and Independent Daoian State ● Romanian and Foreign Historians on the Great King-Unifier of the Geto-Daoians ● The XV-th International Congress of Historical Scienoes: Talks With Austrian and Hungarian Historians ● M. MUŞAT Michael the Brave, Prince of All the Romanians ● H.M. BERTHELOT, AL. AVERESCU 1917. Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz — A Romanian Glory Triangle ● V. BRANIŞTE Memoirs

SOMMAIRE (Histoire roumaine) NICOLAE CEAUŞESCU 2 050 ans depuis la oréation du premier état dacique centralisé et indépendant ● Historiens roumains et étrangers sur le grand roi-unificateur des Géto-Daces ● Le XV-ème Congrès international des scienoes historiques: entretiens avec des historiens d'Autriche et de Hongrie ● M. MUŞAT Michel le Brave, prince de tous les Roumains ● H.M. BERTHELOT, AL. AVERESCU 1917. Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz — le triangle de la gloire roumaine ● V. BRANIŞTE Mémoires

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ Первому централизированному и независимому дакийскому государству — 2 050 лет ● Румынские и иностранные историки о великом гето-дакийском короле ● XV-ый Международный конгресс исторических наук: беседы с австрийскими и венгерскими историками ● М. МУШАТ Михай Храбрый, господарь всех румынов ● Х.М. БЕРТЛО, АЛ. АВЕРЕСКУ 1917. Мэрэшть, Мэрэшешть, Ойтуз — треугольник румынской славы ● В. БРАНИШТЕ Страницы воспоминаний

INHALT (Rumänische Geschichte) NICOLAE CEAUŞESCU 2 050 Jahre seit der Gründung des ersten dakischen zentralisierten und unabhängigen Staates ● Rumänische und ausländische Historiker über den grossen König — Vereiniger der Geto-Daker ● Der XV. internationale Historikerkongress: Unterredungen mit österreichischen und ungarischen Historikern ● M. MUŞAT Michael der Tapfere, Fürst aller Rumänen ● H.M. BERTHELOT, AL. AVERESCU 1917. Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz — ein Dreieck des rümänischen Ruhmes ● V. BRANIŞTE Memoiren

SUMARIO (Historia rumana) NICOLAE CEAUŞESCU 2 050 años desde la creación del primer Estado dacio centralizado e independiente ● Historiadores rumanos y extranjeros sobre el gran unificador de los getò-dacios ● El XV- Congreso internaoional de ciencias historicas: oonversaciones oon historiadores austriacos y húngaros ● M. MUŞAT Miguel el Valiente, principe de todos los rumanos ● H.M. BERTHELOT, AL. AVERESCU 1917. Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz — un triángulo de la gloria rumana ● V. BRANIŞTE Páginas de memorias

ABONNEMENTS : ILEXIM – Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136–137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

ANUL DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT SI INDEPENDENT
2050 DE ANI
701 e.n. - 1980